

151364

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**SOSYAL VE KÜLTÜREL MEKANLARIN
ÇOCUK GELİŞİMİ ÜZERİNDE ETKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimar Selen YAZICI

502021006

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 26 Nisan 2004

Tezin Savunulduğu Tarih : 20 Mayıs 2004

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Nur ESİN

Diğer Jüri Üyeleri Prof.Dr. Ahsen ÖZSOY

Doç. Dr. Tülin GÖRGÜLÜ (Y.T.Ü.)

Nur Esin

Ahsen Özsoy

Tülin Görgülü

151364

NİSAN 2004

ÖNSÖZ

Çocuklar üzerine araştırma yapmak çok keyifli ve öğretici bir süreç oldu. Bu süreç içinde kaybolduğum zamanlarda bana yol gösteren ve gülen yüzüyle sıcaklığını hiç esirgemeyen sevgili tez danışmanım **Prof. Dr. Nur Esin Hanım'a** teşekkürlerimi sunarım.

Eğitim hayatımın her aşamasında yanımda oldukları ve beni sonsuz güvenle destekledikleri için öncelikle **anne ve babama**; özellikle mesleğimi uygulamaya beni teşvik eden **Sezen'e**; sevgisini ve desteğini her an hissettiğim **Özgür'e**, çocuklar üzerine araştırma yapmama çok sevinen ve bana yardımcı olan **Ezgi'ye**; herkesin adını sayamasam da neşe ve varlıkları ile yanımda olan tüm aileme teşekkür ederim.

Artık çocuk olmasak da, onlar gibi saf ve sevgiyle bakalım dünyaya.

Nisan 2004

SELEN YAZICI

İÇİNDEKİLER

TABLO LİSTESİ	vi
ŞEKİL LİSTESİ	vii
ÖZET	viii
SUMMARY	xi
1. GİRİŞ	1
1.1. Giriş ve Çalışmanın Amacı	1
2. ÇOCUĞU TANIMAK	2
2.1. Çocukluk Tanımı	2
2.2. Çocuk Gereksinimleri	2
2.3. Bölüm Sonuçları	5
3. ÇOCUK GELİŞİMİ	6
3.1. Giriş	6
3.2. Gelişimin Tanımı	6
3.3. Gelişimin Özellikleri	7
3.4. Gelişim Dönemleri	7
3.4.1. Çocuğun Fiziksel Gelişimi	8
3.4.1.1. Duyusal Gelişim	14
3.4.2. Çocuğun Algısal – Bilişsel Gelişimi	16
3.4.3. Çocuğun Sosyal – Duygusal Gelişimi	22
3.5. Bölüm Sonuçları	24
4. ÇOCUK VE SOSYAL ÇEVRESİ	25
4.1. Giriş	25
4.2. Çocuğun Sosyalleşmesi	25
4.2.1. Benlik ve Birey Olma Bilinci	26
4.2.2. Dil Gelişimi	27
4.3. Çocuğun Sosyal Çevresi	27
4.3.1. Çevrenin Tanımı	28

4.3.2. Aile	30
4.3.2.1. Türkiye’de aile yapısı ve çocuk	31
4.3.3. Okul	36
4.3.3.1. Türkiye’de eğitim ile ilgili sayısal veriler	39
4.3.4. Toplum	39
4.4.Bölüm Sonuçları	42
5. ÇOCUK VE KÜLTÜR	43
5.1.Kültür kavramı	43
5.1.1. Tanım	43
5.1.2. Kültürlü olmak	44
5.2.Çocuk kültürü	45
5.3.Kültür aktarımı ve çocuğun bu süreçteki konumu	46
5.4.Bölüm Sonuçları	48
6. ÇOCUKTA MEKAN KAVRAMI	49
6.1.Giriş	49
6.2.Çocuk – Mekan ilişkisi	49
6.2.1. Mekanın tanımı	51
6.2.2. Mekan bileşenleri ve çocuğun algısı	51
6.2.3. Mekan bileşenlerinin temel özellikleri	53
6.2.3.1.Renk	53
6.2.3.2.Doku	55
6.2.3.3.Işık	56
6.2.3.4.Form	56
6.3.Bölüm Sonuçları	57
7. ÇOCUK VE SOSYO-KÜLTÜREL MEKANLARI	58
7.1.Giriş	58
7.2.Sosyal ve kültürel mekan tanımı	58
7.2.1. Kültür mekanlarının sosyal yaşam içindeki amacı	59
7.2.2. Çocuk için kültür mekanlarının gelişimi açısından önemi	59
7.2.3. Çocukta “Kültür ve Kültürel Mekan” kavramlarının algısı	60
7.3.Oyun, hayal gücü ve deneyerek öğrenmede sosyal ve kültürel mekanların etkisi	61
7.3.1.1.Oyun ve çocuk	62
7.3.1.2.Tiyatro	63

7.3.1.3.Müze yapıları	63
7.3.1.4.Hayvanlar ve Botanik Bahçeleri	64
7.3.1.5.Okul Öncesi Çocuk Eğitim Merkezleri	65
7.4.Bölüm Sonuçları	69
8. ALTI – ON İKİ YAŞ ÇOCUKLARIN KÜLTÜREL VE SOSYAL AMAÇLI MEKANSAL TERCİHLERİNİN ANALİZİ	71
8.1. Araştırmanın amacı ve kapsamı	71
8.2. Araştırmanın değişkenleri ve hipotezleri	71
8.3. Araştırma yöntemi	72
8.3.1. Örneklem modeli	72
8.3.2. Verilerin analizi	73
8.4.Anket sonuçlarının değerlendirilmesi	73
9. SONUÇLAR VE TARTIŞMA	78
10. KAYNAKLAR	82
11. EKLER	87
12. ÖZGEÇMİŞ	93

TABLO LİSTESİ

Sayfa No.:

Tablo 2.1.	Maslow'un insan gereksinimleri.....	3
Tablo 3.1.	Çocuklarda büyüme aşamasında bazı boyutlar.....	11
Tablo 3.2.	Çocuklarda büyüme aşamasında boy gelişim ölçütleri.....	12
Tablo 3.3.	Doğumundan itibaren çocuğun fiziksel gelişimi.....	13
Tablo 3.4.	Duyu organlarının uyarıcıları ve duyum tipleri.....	14
Tablo 3.5.	Doğumundan itibaren çocuğun duyu gelişimi.....	15
Tablo 3.6.	Piaget'e göre çocuğun algısal – bilişsel gelişim evreleri.....	21
Tablo 3.7.	Erikson'a göre çocuğun sosyal ve duygusal gelişim özellikleri.....	22
Tablo 4.1.	Türkiye'de çocuğun değeri üzerine teorik bir model.....	33
Tablo 4.2.	Ebeveynlere göre çocuk sahibi olmanın avantajları.....	34
Tablo 4.3.	Kız ve erkek çocukların aile kurumuna katkıları.....	35
Tablo 4.4.	Türkiye'de ilköğretim kademesine ait sayısal gelişmeler.....	39
Tablo 6.1.	Çocukların farklı yaşlardaki renk tercihleri.....	53
Tablo 6.2.	Mekan bileşenlerinin yüzeylerinde kullanılan renklerin etkisi.....	55
Tablo 7.1.	Yaratıcılığı etkileyen temel değişkenler.....	60

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No.:

Şekil 3.1.	İlk on beş ayda bebeğin gösterdiği hareket gelişimi.....	9
Şekil 4.1.	İnsanın bağlı çevre düzeni.....	29

SOSYAL VE KÜLTÜREL MEKANLARIN ÇOCUK GELİŞİMİNE ETKİLERİ

ÖZET

Çocukların sağlıklı gelişebilmeleri ve her bakımdan kendine yetebilen yetişkin olabilmelerini etkileyen çeşitli faktörler vardır. Çocuğu etkileyen dışsal etmenlerden biri de, çocuğun içinde bulunduğu mimari mekanlardır. Mekan, içinde barındırdığı fiziksel donatılarıyla olduğu kadar; kavramsal altyapısı ve belirli kavramlar etrafında şekillenmesiyle çocuk için öğretici ve geliştirici özellikler taşıyabilir.

Kültürel ve sosyal mekanlar, toplum içinde ortak dil oluşturmayı hedefleyen, bireysel gelişimi destekleyen ve dünya üzerindeki kültürlerin zenginleştirdiğı; sanatsal, kültürel ve tarihi konuların herkese açık olarak sergilendiğı mekanlardır. İnsanlığın varoluşundan bu yana sanat farklı ifade araçlarıyla sergilenmiştir. Tıpkı yetişkinleri etkilediğı gibi, sanatsal ve kültürel aktiviteler çocuklar için de yaratıcılığı geliştiren, zengin görüş alanları oluşturan alanlardır.

Tez kapsamında kültürel ve sosyal mekanların ele alınmasının sebebi, bu mekanların bireysel gelişime ve sağlıklı kişilikler oluşturmaya yönelik ve çocukluk döneminde yönlendirici, öğretici etkilere sahip olmalarıdır. Çocukluk; yetişkinler tarafından yönlendirilen ve insanın en hızlı öğrenme durumunu yaşadığı dönemdir.

Tezin birinci bölümünde çalışmanın amacı kısaca açıklanmıştır. İkinci bölümde; çocuğun yetiştikten farkı ve sağlıklı gelişebilmesi için ihtiyaç duyacağı temel gereksinimler ortaya konmuştur.

Üçüncü bölümde; çocukların gelişim dönemleri incelenmiştir. Fiziksel, algı-bilişsel ve sosyal-duygusal gelişim olarak üç ana başlıkta ele alınan çocuk gelişim dönemlerinde çocukların gösterdikleri ortak hareket ve davranış tutumları ortaya konmuş ve elde edilen verilerle çevresel ihtiyaçları karşılaştırılmıştır.

Dördüncü bölümde, çocuğu yönlendiren ve kültür mekanlarıyla tanışmasına olanak sağlayan sosyal çevre kavramı incelenmiştir. Çocuğun sosyalleşmesini

etkileyen etmenler belirlenerek, benlik ve dil gelişimine ait özellikler ele alınmıştır. Sosyal çevre kavramı, ilk olarak çevrenin tanımı yapılarak açılmış ve sosyal çevreyi oluşturan kişiler, kurumlar ve kavramlarla daraltılmıştır. Bu kapsamda aile, okul, arkadaş çevresi, aile yakınları, ortak buluşma mekanları ve topluma ait temel etkileşimler ortaya konmuştur.

Çocuk ve kültür kavramının kesiştiği ara yüzler beşinci bölümün konusudur. Kültür kavramının farklı yaklaşımlarla tanımı yapılmış ve tez kapsamında çocuğu etkileyen şekliyle belirtilmiştir. Toplamlar için kültür aktarımının önemi ve bu sürecin gerçekleştiği mekanlar ele alınmış, çocuğun bu süreç içindeki yeri belirtilmiştir.

Altıncı bölüm, çocuk ve mekan arasındaki ilişkilerin irdelendiği bölümdür. İlk olarak çocukta mekan kavramının oluşumu ele alınmış ve çocuğun mekana dair beklentileri ve algısı incelenmiştir. Mekan bileşenlerinin temel özellikleri algı kapsamında ele alınmıştır.

Yedinci bölüm, çocuğun gelişimini etkileyecek olan sosyal ve kültürel mekanlara ait belirli özelliklerin incelendiği bölümdür. Öncelikle kültür mekanlarının barındırdığı kavramsal altyapı ele alınmış ve amaçları ortaya konmuştur. Mimari kurgu olarak irdelenmek amacıyla çocukların sıkça ziyaret ettikleri; müze, tiyatro, sergi, hayvanlar ve botanik bahçeler, okul öncesi çocuk eğitim merkezleri barındırdıkları temel tasarım ilkeleriyle incelenmiştir.

Son olarak kavramsal altyapıyı desteklemek amacıyla çocuklar üzerinde üç farklı gözlem yönüyle görüş bildirebilecek kişilerle anket çalışması yapılmıştır. Görüşme yapılan ilk grup; mekan üzerine sağlıklı tanım yapabilecek ve kendi çocuklarının da gelişim evrelerini değerlendirebilecek mimarlık fakültesi öğretim görevlileridir. İkinci grup ise, çocuk gelişiminin 6-12 yaş sürecini sağlıklı takip eden ilköğretim okullarında sınıf öğretmenleridir. Üçüncü grup ise ailelerdir. Birinci grup çocuğun mekanla ilişkisini tanımlarken, ikinci ve üçüncü grup değerlendiriciler çocuğun gelişim özelliklerini bilerek bu süreci tanımlamaktadırlar.

Araştırma sonucu elde edilen veriler ve değerlendirmeler ışığında; kültürel ve sosyal mekanların çocuk gelişimi üzerinde olumlu etkileri olduğu saptanmıştır. Çocuğun kullanması için tasarlanacak her yapıda olduğu gibi, bu mekanlar da özel olarak ele alınmalı ve çocuğun sahip olduğu fiziksel, sosyal ve algısal özelliklere cevap vermeli, bu özellikleri geliştirmeye yönelik olmalıdır.

EFFECTS OF SOCIAL AND CULTURAL PLACES ON CHILD DEVELOPMENT

ABSTRACT

There are several factors that affect the period of children's development and becoming healthy adults. One of the external factors is the architectural place where children spend time inside. Places can be educative in order to have physical fittings and conceptual backgrounds.

The most important aims of cultural and social places are to form a common language inside society, to support personal development and to show artistic, cultural and historical fragments that build the whole world's cultural richness. Art has been the most useful tool for expression since the beginning of humanity. For the same reasons adult is affected by cultural and social activities, these improve creativity and bring a full wide point of views.

The reason for dealing with social and cultural places is that those places are educative and important to incline healthy personal development and childhood. As childhood period is orientated by adults and this period is the fastest learning time for human.

The first part of thesis is about the aim of the study.

In the second part, the differences between child and adult are mentioned and the concept of being a child is explained. In addition basic children needs are observed.

The thied part of thesis is about child development. Physical, cognitive and social development periods are observed under three main topic. Common activity and behavior of children are designated and as a rusult those patterns are studied as environmental needs of a child.

In the third part of thesis, the concept of sociocultural environment of a child is studied. The needs for personality and language development are taken up with environmental characteristics. The factors and places that affect child's socialization are taken into consideration. The external factors like family, school, friends, community and intersections give shape to child development.

The intersection points of child and culture concept is discussed in the fifth part of thesis. The meaning of culture is explained with different study fields. The importance of cultural continuity for a society and child's place in this process is stated. In this period, the places that houses cultural activities in a community is also mentioned in this part.

In the sixth part of thesis, the relation between a child and a place is studied. First of all, the formation of place concept in a child's mind is explained. In addition, child expectation from the place and perception of it are discussed. The main properties of a place like form, texture and color are also stated.

The seventh part of the study is about social and cultural places and main properties and aims of them. The mostly visited places like museum, theatre, exhibition, zoo, botanic garden and pre-elementary school designs are important to serve children as educative environments. The design issues and main needs in those places are discussed in this part.

Finally, to support the conceptual background of the study, an inquiry is done with three different group. One of them is the architectural design department teachers of İstanbul Technical University. The second group is elementary school teachers and the third one is families. The questions in the survey are about evaluation of places that affect child's development properties and the places children likes.

The ninth part is the discussion of all the conceptual and evaluative background of the study.

BÖLÜM 1. GİRİŞ

1.1. Giriş ve Çalışmanın Amacı

Sosyal ve kültürel mekanlar; içerdikleri kavramlar ve amaçlarla toplumlar için öğretici ve eğitici özelliklere sahip mekanlardır. Bu mekanlar; tarihi, sanatsal, teknolojik, toplumsal, kültürel ya da kişisel duygulara dönük içerikleriyle bireyin çevresine olan farkındalığını, kişisel gelişimini etkilemektedir. Mekanlar, sergilediklerinin yanı sıra kendi başına sahip oldukları yapısal özelliklerle de öğretici olabilirler. Bu anlamda sosyal ve kültürel mekanlar; amaçları, içerikleri ve tasarım kriterleriyle birlikte ele alınmalıdır.

Çocuklar içinde bulundukları mekanlar ve bu mekanlara ait özelliklerle sürekli bir etkileşim içindedir. Bunun nedeni yeni öğrenmeye başladığı çevresel verilerin çocuğu hızlı bir şekilde etkiliyor olmasıdır. Çocuğun çevresel öğrenmeye bu kadar açık olması, öğrenme eyleminin gerçekleştiği mekanların da çeşitlenmesine sebep olmaktadır.

Sosyal ve kültürel mekanlar, özellikle çocuklar için öğretici, yönlendirici ve geliştirici temel verilere sahiptir. Çalışmanın amacı, sosyal ve kültürel mekanların aktardıkları düşünsel ve devinimsel özelliklerle, bu mekanların çocuk gelişimini olumlu yönde etkileyebilecek tasarım ilkelerini ortaya koymaktır. Çalışma kapsamında öncelikle, çocuğa ait özellikler ve çocuk gelişimini etkileyen çevresel faktörler belirlenmiştir. Elde edilen veriler sosyal ve kültürel mekanların aktardıklarıyla karşılaştırıldığında varılmak istenen sonuç, bu mekanların gelişim üzerinde olumlu etkilerini ve çocuk kullanıcıya göre tasarlandığında göz önünde bulundurulması gereken kriterleri ortaya koymaktır.

BÖLÜM 2. ÇOCUĞU TANIMAK

2.1.Çocukluk Tanımı

Çocuk, insanın dünyaya geldiği en saf halidir. Çocuk, henüz çevresel koşullandırmadan geçmemiş ve hayata dair kurallar zincirini bilinç altında oluşturmamıştır. Çocuğu, yetişkinden farklı özellikler ve gereksinimler gösterdiği için farklı bir tanımlamayla algılamak gerekir. Çocuklar, toplumun büyük bir bölümünü oluşturmalarına rağmen isteklerini tam olarak ifade edemezler. Çoğu zaman çocuklar için büyükler karar verir, onlar için iyi ve doğruya yönlendirme yetişkinler tarafından gerçekleştirilir. Oysa tasarımcı için çocuk adına karar vermek çok fazla gözlem ve çaba gerektirir. Çocukların yetileri henüz tam anlamıyla gelişmediği için onlara bakanların yardımlarına ihtiyaçları vardır, çocuklar gelişim dönemlerinde yetişkinlere bağımlıdırlar. Fiziksel bağımlılık olmasına rağmen insanın en özgür hali de çocukluk dönemidir.

2.2.Çocuk Gereksinimleri

Çevresel faktörler çocuğu doğumundan itibaren etkileyen ve yaşamına yön veren etkenler içerir. Fiziksel ve sosyal çevresel faktörler içinde çocukların sağlıklı birer birey olarak gelişimlerini sürdürmeleri için belirli gereksinimlerinin karşılanması gerekir. Tablo 2.1.'de ele alınan Maslow'un (1968) temel insan gereksinimleri haritası çocuklar adına tekrar gözden geçirildiğinde temel gereksinimlerin, çocuğun fiziksel ve duygusal açıdan gelişimini destekleyen parametreler içerdiği görülmektedir.

ÇOCUK GEREKSİNİMLERİ
Biyolojik gereksinimler Beslenme, uyuma, temizlik ve bakım
Güvenlik gereksinmesi Fiziksel ve psiko-sosyal güvenlik
Ait olma gereksinmesi İnsan örgütlerine katılma, sosyalleşme, ortak mekanların yaratılması, kişisel mekan, mahremiyet
Saygınlık gereksinmesi Kimlik-benlik arayışı, farklılık arayışı, mekanı kişiselleştirme özgürlüğü, iz bırakma
Kendini kanıtlama gereksinmesi Toplumsal örgütlerde görev alma, katılma ve seçme özgürlüğüne sahip olma, üretme yoluyla kendini dışa vurma
Entelektüel, duygusal ve estetik gereksinimler Estetik kavramların çeşitlenmesi, karmaşıklık; enerji ve canlıya gösterilen duyarlılık, geleceğin sorunlarına eğilme, toplumsal bilinci pekiştirme

Tablo 2.1. Maslow'un insan gereksinmelerine karşılık gelen psiko-sosyal ve kültürel kavramlar (Gür ve Zorlu'dan uyarlanmıştır. (Gür ve Zorlu, 2002, s.17))

Çocuğun sağlıklı gelişebilmesi için öncelikle bulunduğu fiziksel ortamın sağlıklı ve çocuğun rahatça barınabileceği bir mekan olması gerekmektedir. Çocuk, iyi ve rahat koşullarda uyumalı ve temizlik ve bakımı yapılmalıdır. Çocuğun güvenlik gereksinmesi; fiziksel ortamın uygunluğuyla ölçümlenebilecek can güvenliği ve gerekli ilgi ve sevgiyle sağlanabilecek psiko-sosyal güvenliği olmak üzere iki ayrı bölümde incelenebilir. Çocukların sahip olduğu hareket çeşitliliği göz önünde bulundurularak, çocuğa yönelik mekanlarda donatılar yaralanma ve kazalara karşı önlem alınarak yerleştirilmelidir. İnsanın yetişkin halinde olduğu gibi çocukta doğumundan itibaren bir yere ait olduğunu bilmek ister. Ait olma hissi sosyalleşme süreciyle yerleşir. Bu süreç içinde çocuğun yaşlıları ve diğer insanlarla bir araya gelebileceği ortak mekanlara ihtiyacı vardır. Bu mekanlar çocuğun kendini kanıtlama gereksinmesini de karşılayabilmelidir. Üreterek toplum içinde başlı başına bir birey

olarak ayakta durduğunu fark eden çocuk başkalarından farklı olduğunu ve yapabildikleri ile iz bıraktığını da kavrayacaktır. Çocuğun entelektüel, duygusal ve estetik gereksinimleri, karşılaştığı olay ve mekanlardaki uyaran çeşitliliğiyle ilgilidir. Estetik kavramı diğer pek çok çocuk için yeni olan kavramlarla birlikte geliştirildiğinde çocuğun çevresine karşı duyarlılığı artacaktır.

Çocuk gereksinimleri, çocuğun yapabildikleri ve istekleri gibi yetişkinden farklı olduğu için özel olarak ele alınması ve araştırılması gereken bir konudur. Gereksinimler birbirleriyle ilişkilidir ve çocuğun gelişim dönemi içinde bireysel etkinliğini şekillendirici etkileri vardır.

2.3.Bölüm Sonuçları

Çocuk insanın dünyaya geldiği en saf halidir. Henüz çevresel etmenler tarafından şekillenmeyen çocuk her türlü etkileşime açıktır ve sürekli bir öğrenme durumu içindedir.

Çocukluk dönemi, yetişkin bir insanın ihtiyaçlarından farklı gereksinimler içerir. Bu gereksinimler; biyolojik, güvenlik, ait olma, saygınlık, kendini kanıtlama ve entelektüel gereksinimleridir. Çocuklar adına tasarım yapabilmek için, çocuk gereksinimleri ve ihtiyaçları öncelikle ele alınmalıdır. Böylece mekansal ihtiyaçların belirlenebilmesi için gerekli genel veriler sağlanmış olur.

BÖLÜM 3. ÇOCUK GELİŞİMİ

3.1. Giriş

Çocuk için tasarım yapmak, onun fiziksel, bilişsel ve sosyal çevre içindeki davranışlarını anlayarak gerçekleştirilebilir. Doğumundan itibaren sürekli ve hızlı bir değişim içine giren çocuğun sağlıklı bir birey olarak yetişebilmesi ancak sağlıklı ve onun için tasarlanmış bir çevrede mümkündür.

Tasarımcı için çocuk gelişimini incelemek ve gelişimin evrelerine ait özellikleri kavramak, çocuklar için özel mekanların yapılmasını kolaylaştıracaktır. Çocuk, mimar için, özel kullanıcı grubundadır. Yetişkin kullanıcılardan farklı gereksinim ve ergonomik ihtiyaçlara sahip olması çocuğa has tasarımların yapılmasını gerektirir. Tezin bu bölümünde, çocuğun gelişim dönemleri incelenmekte ve bu dönemler içinde fiziksel, sosyal ve duygusal gereksinimleri ortaya konmaktadır. Tüm bu bilgiler ışığında; çocuğun, sağlıklı bir yetişkine dönüşümünü destekleyecek mekanlara ait tasarım ilkeleri oluşturulacaktır.

3.2. Gelişim Tanımı

Genel anlamıyla gelişim, yaşam sürecinin belli kesimlerinde oluşan ve birbirini takip eden bir dizi değişikliktir. Gelişim, genetik faktörler ve iç güdülerin olduğu kadar çevresel faktörlerin de etkisi altındadır. (Ataç, 1991) İnsanın yaşam süreci içinde çevre, bireyi öğrenme yoluyla etkiler. (Cüceloğlu, 2002) Çevrenin sağladığı duyuşsal verilerle, mekan kavramı bütünleştirildiğinde ortaya zengin içerikli mekanlar çıkacaktır. Bu nitelikli mekanlar, çocuğun çevresinden mümkün olduğunca çok yararlanmasını sağlayan, içerik ve uyaran yönünden çeşitliliği olan yerler olacaktır.

3.3.Gelişimin Özellikleri

Ataç (1991), gelişime ait özellikleri altı başlık altında incelemiştir. Gelişim yasaları olarak da kabul edilen bu özelliklerden ilki ayrımlaşmadır. Ayrımlaşma olayı, psikolojik fonksiyonların gelişim içinde değişikliklere uğramasıdır. Örneğin farklı yaşlardaki çocuk resimlerinde insan figürlerindeki detaylanma değişmektedir. Önceleri insan figürleri bütün ve sembolik şekillerken, ileriki yaşlarda gövde, kaş, el, ayak gibi ayrıntılar da resme eklenir. Gelişimin ikinci özelliği tamamlama, bağlantı kurmaktır. Çocuk, gelişimi sırasında tanıştığı nitel ve nicel kavramları, zamanla aralarında bağlantı kurarak kavrar. Gelişimin bir diğer özelliği merkeziyettir. Doğumundan sonraki ilk üç yıl çocuk çevresindeki her şeyin merkezi olarak kendini görür. Sonraki yıllarda ise hareketleri anlamlı hale gelir, plana ve amaca yönelik bir içerik kazanır. Gelişim yapısal değişikliklerden oluşur. Çocukta bilişsel, sosyal ve kendiliğinden oluşan davranışların devreye girmesiyle başlayan bu değişimler yavaş yavaş gerçekleşir. Meydana gelen bu değişiklikler gelişimin geri çevrilemezlik özelliğinin bir parçasıdır. Tüm gelişim basamakları belirli bir sıra izler ve bu sırayı tersine çevirmek olanaksızdır. Gelişimin bir başka özelliği ise zaman içinde bireye alışkanlık ve ani davranış değişiklikleri sonucunda saplantılar kazandırmasıdır.

3.4.Gelişim Dönemleri

Çocuk gelişimi, belirli yaşlardaki biyolojik özelliklerine ve çocuğun gelişim hızına göre dönemlere ayrılır. Çocuğun gelişimini inceleyen araştırmalar doğumdan yetişkinliğe kadar olan gelişim sürecini üç farklı aşamada ele almaktadırlar. (Öz, 1997) Bunlar;

1. Fiziksel Gelişim
2. Algısal – Bilişsel Gelişim
3. Sosyal – Duygusal Gelişim aşamalarıdır.

Gelişimin farklı dönemlerde incelenmesinin nedeni, her aşamanın kendine ait özellikleri ve gelişim süreci içinde bir sırası olmasıdır. Bunun yanında her aşama iç içe geçmiştir ve birbirinden bağımsız düşünülemez. Bunlar birbirlerini tamamlayıcı özellikte olan süreçlerdir. Her gelişim aşaması bir basamak ve yeni bir başlangıçtır.

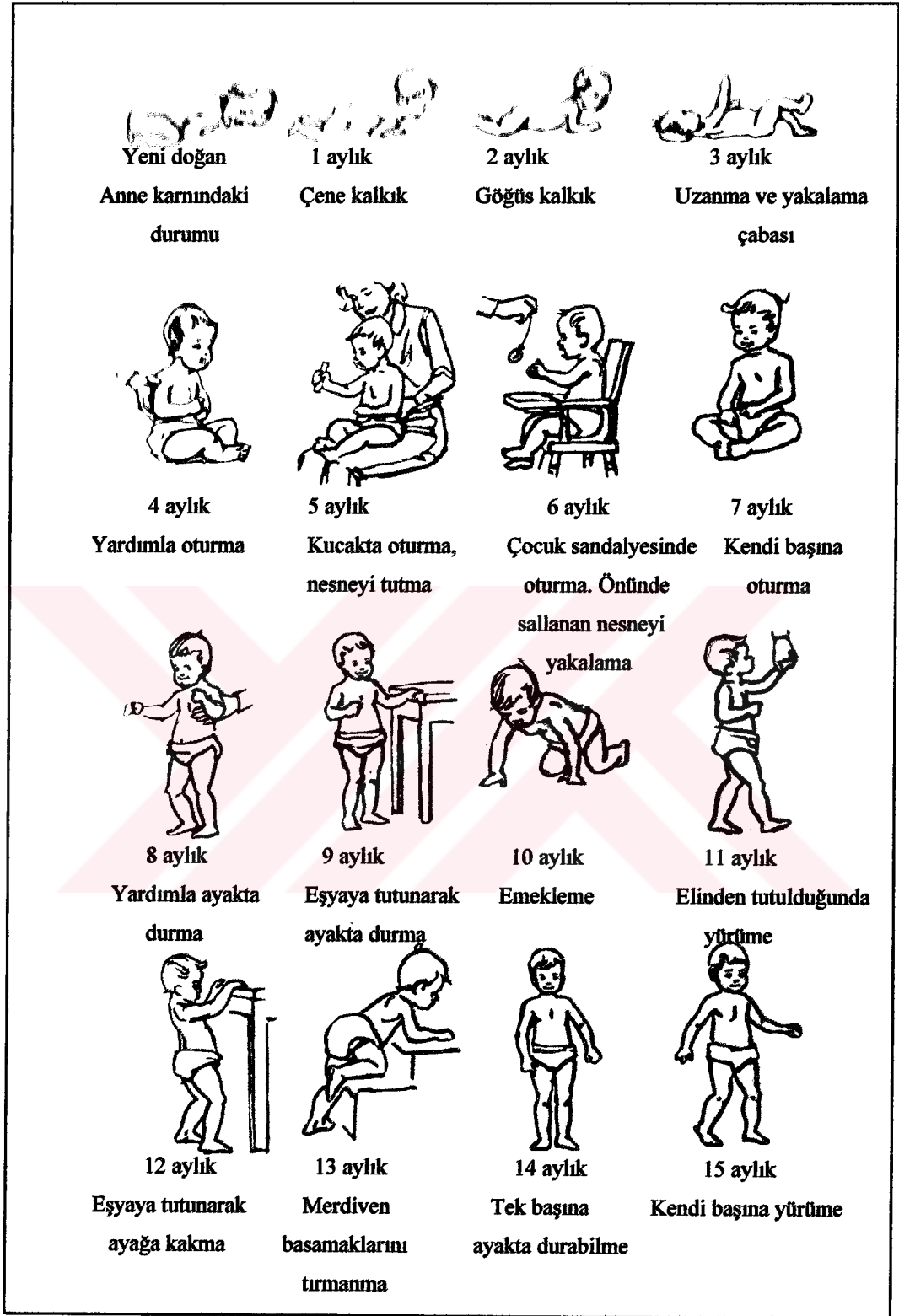
3.4.1. Çocuğun Fiziksel Gelişimi

Çocuğun fiziksel gelişimine ait özellikleri incelerken yaş dönemlerine ve çevresine ait verileri göz önünde bulundurmak gerekir. Okula başlayan çocuğun bilişsel ve sosyal davranış özellikleri çeşitlilik kazanır, okul öncesi dönem olan ilk altı yıl içinde ise, çocuğun fiziksel gelişimi diğer yıllara oranla çok daha hızlı olmaktadır.

Doğumundan itibaren bebeğin ilk iki yılı genellikle uyuyarak ve evde geçer. Temel davranışların kazanıldığı bu süre sonunda çocuk artık çevresiyle daha sağlam ilişkiler kurmaya başlar; fiziksel ve sosyal çevresini algılama ve tanıma yolları arar.

Cüceloğlu'na (2002) göre bebeğin doğumla gelen duyuşsal becerileri vardır. Bunlar; görme, duyma, koklama ve tat alma duyumlarına ilişkin özelliklerdir. Bebek her iki gözünü bir tek nokta üzerinde odaklayabilir, hareket eden bir objeyi izleyebilir ve bazı renkleri ayırt edebilir. Bebeklerin kulakları en fazla insan sesine karşı duyarlıdır ve geniş bir ses bandına tepkide bulunabilirler. Aynı zamanda birbirinden farklı kokuları ve temel tatları kolaylıkla ayırt edebilirler.

Şekil 3.1.'de çocuğun ilk iki yılına ait hareket gelişimi şematik olarak gösterilmiştir. Her çocuk farklı zamanlarda farklı aşamalar ulaşabilir ama hareketin gelişim aşaması genellikle aynı sırayı izler. (Cüceloğlu, 2002)

Şekil 3.1. İlk on beş ayda bebeğin gösterdiği hareket gelişimi (Cüceloğlu, 2002, s.343)

Bebegin doğduktan sonraki en belirgin kas ve vücut hareketleri, sırt üstü yatarken kol ve bacaklarını hareket ettirebilmesidir. Eline verilen bir nesneyi ve oyuncacı istediğı gibi sallamaya çalışır ve bundan büyük bir zevk duyar. Dördüncü ayda oturmak için çaba harcamaya başlar, başını istediğı tarafa çevirmeye çalışır. Gördüğü şeyleri yakalamak için çaba sarf etmeye başlar. Çocuğun bu hareketleri, çevresindeki eşya ve nesnelerle teması, onun çevresiyle yaptığı ilk deneyimlerdir. Sekizinci ayda emeklemeye başlayan bebek iki elini kullanarak iki ayrı oyuncacı tutabilecek konuma gelmiştir. Gözleri ve elleri arasında gereken bağlantı oluşmaya başlamıştır. Anaokulu yaşına gelen 2-6 yaş arası çocukların önce omuz, diz ve kalça gibi büyük kasları sonra bilek ve parmak kasları gibi küçük kasları harekete geçer. Çocuk üçüncü yaşa kadar yürümeyi öğrenmiştir. Bu yaşlardaki çocuklar atlamak, zıplamak, tırmanmak, hoplamak, denge hareketleri yapmaktan çok hoşlanır. Böylece büyük kasların gelişip güçlenmesi sağlanmış olur. Daha sonra bir takım el becerileri edinmeye başlarlar. Dört yaşından itibaren oynamak için geniş yerler arayan çocuk, yorulduğunun farkına varmaz. (Öz, 1997), (Tos, 2001)

Çocuğun hareket gelişiminde üç önemli evre vardır. Bunlar çocuğun el becerilerinin, lokomotor becerilerinin ve non-lokomotor becerilerinin kazanıldığı evrelerdir. Çocuğun el becerileri; tutma, sıkma, mıcıklama, atma, vurma, çekme, bir elden diğer ele her hangi bir eşyayı geçirme, uzanma, eldeki bir şeyi ağza götürme gibi davranışları ve deneme yanılma yöntemiyle edindiğı tecrübelerdir. Locomotor becerileri, elleri, kolları, ayak ve bacaklarıyla kazandığı becerilerdir. Non-lokomotor beceriler ise, çocuğun kendi bedenini oynatabilmesi, istediğı gibi hareket ettirebilmesi ile ilgili kazandığı becerilerdir. Hareket gelişiminin çocuğa verdiği deneyim ve tecrübeler, onun bilişsel gelişimine de zemin hazırlar. (Öz, 1997)

Hareket etme özgürlüğü bol olan çevrede gelişim daha çabuk ve tam anlamıyla ortaya çıkar. (Cüceloğlu, 2002) Çocuğun hareket ederek kazandığı beceri ve tecrübeler onun gelişimi için önemlidir. Bir başka deyişle, çocuğun hareket gelişimi onu özgür bırakmakla, kendini tanıyabilmesini sağlamakla olur. Yapabildiklerinin farkına varan çocuk mutlu olur ve kendine güvenme hali diğer gelişim basamaklarına taşınır. Elbette çevresel tehlikelere bu kadar açık bir yaşta çocuğu tamamen serbest bırakmak yanlış olacaktır. Tasarımcılar için asıl önemli nokta, güvenlik ve hareket özgürlüğünü bir arada sunan çevreler oluşturabilmektir.

ÇOCUKLARDA BÜYÜME AŞAMASINDA BAZI BOYUTLAR										
Yaşlar	Kol boyu (mm.)		Bacak boyu (mm.)		Göğüs boyu (mm.)		Bel (mm.)		Kalça (mm.)	
	KIZ	ERKEK	KIZ	ERKEK	KIZ	ERKEK	KIZ	ERKEK	KIZ	ERKEK
5	444	444	483	483	533	533	495	508	559	546
6	470	470	508	508	533	546	508	508	572	559
7	508	508	546	546	559	559	508	521	597	584
8	533	533	572	572	572	559	521	521	622	584
9	559	559	610	610	597	610	533	546	648	635
10	597	584	635	635	635	635	559	559	686	660
11	610	610	660	660	648	648	559	584	771	686
12	635	648	698	686	686	673	584	597	779	711
13	660	673	711	724	737	698	610	610	813	749
14	686	698	724	762	762	737	635	635	864	787
15	658	737	737	787	800	762	648	660	889	826

Tablo 3.1. Çocuklarda büyüme aşamasında bazı boyutlar (Gür, Zorlu, 2002, s.13)

Tablo 3.1. ve 3.2.'de gösterilen farklı yaşlarda çocuklara ait ölçümler mekan ergonomisi ve donatı seçiminde tasarımcı için sayısal veri oluşturacaktır. Ancak unutulmamalıdır ki, ortalamalar göz önüne alınarak çıkarılmış sayısal ölçütler; her toplum, kültür ve zaman içinde farklılık gösterecektir.

ÇOCUKLARDA BOY GELİŞİM ÖLÇÜTLERİ				
Yaşlar	Kız çocukların boy gelişim ölçütleri		Erkek çocuklarda boy gelişim ölçütleri	
	En az (cm.)	En fazla (cm.)	En az (cm.)	En fazla (cm.)
0 – 1 yaş	47	80	46	82
1 – 2 yaş	68	95	68	92
2 – 3 yaş	76	104	77	105
3 – 4 yaş	85	112	86	114
4 – 5 yaş	92	118	92	121
5 – 6 yaş	97	125	98	127
6 – 7 yaş	103	131	104	133
7 – 8 yaş	108	137	109	139
8 – 9 yaş	115	143	115	145
9 – 10 yaş	120	149	120	151
10 – 11 yaş	125	157	125	158
11 – 12 yaş	133	165	130	165
12 – 13 yaş	140	169	135	171
13 – 14 yaş	144	170	140	178
14 – 15 yaş	147	170	146	182
15 – 16 yaş	148	171	152	185
16 – 17 yaş	148	171	158	185

Tablo 3.2. Çocuklarda büyüme aşamasında boy gelişim ölçütleri (Neyzi, 1993)

Okul çağına gelen çocuk artık eskisi gibi hızlı bir fiziksel gelişim göstermez. Bu çağda çocukların boyu uzar, karmaşık bedensel hareketleri yapabilir hale gelirler ve bedensel kuvvetlerinde bir artma görülür. Tablo 3.3.'de çocuğun doğumundan itibaren gösterdiği fiziksel gelişim temel aşamalarıyla ele alınmıştır. Fiziksel gelişim evrelerinde çocuğun ihtiyaç duyduğu mekansal özellikler, hareket istekleriyle örtüşmeli ve gelişimini destekleyecek yapısal donatılarla desteklenmelidir.

Dönem	Hareket Gelişimi
0-1 aylık	Emme refleksi, yürüme refleksi
1 aylık	Çenesini kaldırabilir
2 aylık	Göğsünü kaldırabilir
3 aylık	Uzanır ve yakalamaya çalışır
4 aylık	Yardımla oturabilir
5 aylık	Nesneyi tutabilir
6 aylık	Sandalyesinde oturabilir, önünde sallanan nesneyi yakalayabilir
7 aylık	Kendi başına oturabilir
8 aylık	Yardımla ayakta durabilir
9 aylık	Eşyaya tutunarak ayakta durabilir
10 aylık	Emekler, tutunarak yürür
11 aylık	Elinden tutulduğunda yürür
12 aylık	Eşyaya tutunarak ayağa kalkar
13 aylık	Merdiven basamaklarını tırmanır
14 aylık	Tek başına ayakta durabilir
15 aylık	Kendi başına yürür
2 yaş	Bir adım atarak merdiven basamağına çıkabilir
3 yaş	Üç tekerlekli bisiklete binebilir, topa ayağı ile vurabilir, bir şeyi iki eliyle havaya kaldırabilir, hızlı koşar, kendi etrafında döner, sıçrar, resim yapabilir, yazı yazabilir, bir düğmeyi ilige geçirebilir
4-6 yaş	Kuvvet denemeleri başlar, ağırlık kaldırmak ister, takla, parende atar, başının üstünde amuda kalkar, yorulduğunu anlamaz, iki tekerlekli bisiklete binebilir

Tablo 3.3. Doğumundan itibaren çocuğun fiziksel gelişimi (Cüceloğlu, 2002, s.343'ten uyarlanmıştır.)

3.4.1.1.Duyusal Gelişim

Bebekler temel duyuşsal becerileriyle dünyaya gelir. Duyuşsal gelişim ise ilk yıllarda devam eder ve bebeğın dış etkenleri algılamasıyla süreklilik kazanır. Duyuşsal gelişim süreci bebeğın görerek, dokunarak, koklayarak, işiterek ve tat alarak başarıyla geliştireceğı bir süreçtir. Bu nedenle, duyuşsal gelişim, bebeğın çevresinde algılayabileceğı nesne ve objelerin çeşitliliğıne bağıldır. Çocuğın yaşına göre algılayabileceğı uyarıanlarla tanışması onu geliştirir ve çevresiyle tanıştırır. Öz'e (1997) göre çocuğın yalnızca evin içindeki nesnelerle tanışması, onları algılaması yeterli değıldir. Çocuk doğadaki nesnelerle ve yeni algılamalarla da tanışmak durumundadır. Toprağda dokunmalı, kokusunu duymalı, karıncaları izlemeli, kuşların sesini duymalı, bulutları gözlemlemeli, ağaçlara, yapraklara dokunmalıdır. Çocuk için bir çiçeğde dokunmak, onun biçimini, güzelliğini ve kokusunu algılamak, öğrenmektir. Duyu organlarının uyarıcıları ve duyum tipi şekildeki gibi özetlenebilir. Tablo 3.4.'de duyu organlarının fiziksel uyarıcıları ve duyu tiplerine ait bilgiler verilmiştir.

<u>Duyarlılık Tipi</u>	<u>Fiziksel Uyarıan</u>	<u>Duyu organı, alıcılar</u>	<u>Duyu tipi</u>
Görsel	Işık dalgaları	Gözler: Ağ tabakadaki hücreler	Renk, parlaklık
İşitsel	Ses dalgaları	Kulaklar: Corti organındaki kıllar	Ses, gürültü
Koku	Gazlar	Burun: Burun epitelindeki kıl hücreleri	Koku
Tat	Çözülebilir madde	Dil: Tat hücreleri	Tuzlu, ekşi, tatlı, acı
Deri	Mekanik ya da ısı uyarıanları	Deri: Serbest sinir uçları	Basınç, ağrı, sıcak, soğuk
Kinestetik	Hareket değışikliği ve beden bölümlerinin duruşu	Kaslar, eklemler: Sinir uçları	Vücut hareketleri
Denge	Vücut duruşu	Kulaklar	Dik durma, dengede olma

Tablo 3.4. Duyu organlarının uyarıcıları ve duyum tipi (Köknel, 1993, s.58)

Duyu organları, algılama olayında alıcı görevi üstlenmektedirler. İnsanın çevresiyle ilişkisi duyuların etkisiyle başlayan bir süreçtir. Algısal-bilişsel gelişimin başarılı olabilmesi, çocuğun duyu gelişiminin başarısıyla yakından ilgilidir. Örneğin çocukların sanat ve müzik eğitimine erken yaşlarda başlamaları, onların duyularını istenildiği gibi şekillendirebilmek için gerekli olan bir ölçüttür. Bu süreç içinde duyu gelişimleri zamanla farkındalık ve alışkanlıkları oluşturur. Tablo 3.5.'de çocuğun doğumundan itibaren fiziksel gelişimiyle eşzamanlı oluşan duyu gelişim evreleri gösterilmiştir. Duyu gelişimi, duyu organlarının çevreden aldığı uyarıcılarla sağlanır ve çocuğun hareket edebilmesi, çevresine tepki gösterebilmesiyle oluşur.

Dönem	Duyu Gelişimi
0-1 aylık	- Her iki gözünü bir tek nesne üzerinde odaklayabilir - Hareket eden bir objeyi izleyebilir - Bazı renkleri ayırt edebilir - Ses şiddetini ve yönünü ayırt edebilir - Temel koku ve tatları ayırt edebilir
1-18 aylık	- Ses çıkarmaya başlar - Sesleri tekrar eder (agu, mama gibi)
18-24 aylık	İlk simgesel anlamı olan sözcüğü söyler, tek sözcüklü tümceden iki sözcüklü tümceye geçer
2-4 yaş	- Yetişkinin duyu yeteneklerinin hemen hemen hepsine sahiptir - Beynin büyüklüğü yetişkinin %75'ini bulur - Dil gelişim halindedir
4-6 yaş	- Büyüme sürekli - Kas sisteminin %75'i tamamlanır
6-13 yaş	- Kızlarda fiziksel yapı ve organların gelişmesi başlar, eller ve ayaklar büyür - Erkeklerde bu değişim 15-18 yaş arasında gerçekleşir

Tablo 3.5. Doğumundan itibaren çocuğun duyu gelişimi (Cüceloğlu, 2002, s.355)

Ortalama insan olmadığı gibi ortalama çocuk da yoktur. Bu nedenle yukarıdaki sınıflandırma çocukların belirli yaş dönemleri hakkında genel bir bilgi vermek amacıyla hazırlanmıştır. Her çocuk için gelişim basamakları farklı zamanlarda ortaya çıkabilir ve tamamlanmaları da eş zamanlı olmayabilir. Önemli olan çocuğa gelişimini başarıyla tamamlayabileceği ortamı hazırlamaktır.

3.4.2. Çocuğun Algısal – Bilişsel Gelişimi

Algı, nesnelerden, niteliklerden ve ilişkilerden duyu organları aracılığıyla haberdar olma; diğer bir deyişle, nesnelere ve olaylara ilişkin izlenimlerin tanınmasıdır. (Köknel, 1993) Lang'e (1987) göre algı, çevreden bilgi elde etme işlemidir. Canlı ve kasıtlıdır. Kavrama ve gerçeğin bulunduğu yerdir.

Algı, duyumsama ile ilgilidir. Duyumsamak ise alıcı hücrelerin çevredeki fiziksel enerjileri yakalayıp sinirsel enerjiye çevirmesiyle oluşur. Bu sinirsel enerji beyinde işlenir ve işlemin sonunda bir algısal ürün ortaya çıkar. Bu işleme algılama ve ortaya çıkan ürüne de algı adı verilir. Algı, duyumsamaktan farklıdır. Algılama anında beyin, bireyin içinde bulunduğu durumdan beklentilerini, geçmiş yaşantılarını, diğer duyu organlarından gelen başka duyumları, toplumsal ve kültürel etmenleri hesaba katar. (Cüceloğlu, 2002)

Bilginin beyinde süreçlendirilmesi olayına ise biliş (idrak) adı verilir. Algı ve biliş birbirini tamamlayan döngüsel bir sürecin adımlarıdır. Bu süreç duyulara olduğu kadar zihne de dayalıdır. (Gür, 2002)

Piaget (1967), çocuğun algısal ve bilişsel gelişimini beş aşamaya ayırır. Bunlar;

- a. Duyu – Hareket Evresi (0-2 yaş)
- b. Zihinsel İşlem Öncesi Evre (2-5 yaş)
- c. İç Görüsel Evre (5-8/9 yaş)
- d. Somut İşlemsel Evre (8/9-12 yaş)
- e. Biçim İşlemsel Evre (12-18 yaş)'dir. (Gür, Zorlu,2002)

Çocuk doğduğu ve içinde bulunduğu dünyayı sürekli anlama çabası içindedir. Çocuğun, algısal ve bilişsel gelişimi basit olandan karmaşık olana doğru ilerler ve zamanla çevresiyle uyum sağlamayı öğrenir.

a. Duyu – Hareket Evresi (0-2 yaş)

Çocuk dünyaya geldiği andan itibaren çevresini keşfetme çabasıdadır. Keşif çabasında kullandığı temel araçlar doğuştan getirdiği duyuşsal ve hareketşel yetenekleridir. (Cüceloğlu, 2002)

Piaget'e göre (1967), çocuk doğduktan sonraki ilk iki yıl yakın çevresine tepki gösterir. Bu dönemde çocukta ben merkezci kavrama vardır ve yakın çevresini kendisiyle ilişkilendirerek tanımlar.

Önceleri bebek için nesne ancak kendi görsel alanı içindeyken vardır. Nesne ortadan kaldırılınca, onun yok olduğunu artık varlığını sürdürmediğini düşünür. Bilişsel gelişim aşamalarından biri çocuğun nesnelerin değişmezliğini keşfetmesidir. Bir yaşına doğru çocuk nesnenin değişmezliği kavramını anlamaya başlar ve yanından alınan bir nesneyi etrafına bakarak arar. Çocuk iki yaşına doğru dış nesne ve olayların iç temsilcilerini geliştirmeye başlar. Nesnelerin sürekli olduğunu ve göz önünden kaldırıldığında dahi varlıklarını sürdürdüklerini anlayan çocuk, bu nesneyi bir süreçle temsil etmeye başlar. (Cüceloğlu, 2002)

Piaget, çevre ve bireyin gelişimi arasındaki ilişkinin iki şekilde gerçekleştiğini belirtir. Birey kendisinde var olan kavrama yetisiyle çevre hakkındaki durumu özümser ya da çevresine adapte olma sürecinde çevreye ait bazı durumları kendine uyarlar. Çocuk doğumundan sonraki ilk yıllarda çevresini özümseme ve ya uyarlamayı etkin kılacak bir gelişim göstermez. Duyu – hareket evresinin sonunda çocuk kendinden farklı olan hareket ya da nesneleri kavramaya başlar. Artık ben merkezci süreç bitmiş ve kendinden başka bir çevre olduğunun ayırımına varmıştır. Bu nedenle çocukta dilin oluşmaya başladığı dönemdir. (Canter, 1974)

Duyu – hareket evresinde çocuk renk ve biçim olarak algıladığı oyuncakı yakalamaya çalışırken amaçsız ve gelişigüzel hareketler yapar. Bunun nedeni henüz

duyuların eşgüdümsüz olmasıdır. Göz ve el birlikte hareket edemez. Zihin, el ve oyuncak arasındaki uzaklık ve yön saptamasını tam olarak yapamaz. Bu dönemde mekansal ilişkileri kavramak çocuk için oldukça zordur. (Gür, Zorlu, 2002)

b. Zihinsel İşlem Öncesi Evre (2-5 yaş)

Piaget'e göre (1967) zihinsel işlem öncesi evrede daha önce kazanılan iç temsil süreçleri daha karmaşık ve çok yönlü olmaya başlar. Çocuk artık nesneleri sınıflandırmayı öğrenmektedir. Nesnelerin büyüklük, renk ve biçim gibi özelliklerini duyuları yardımıyla kavrar. Sınıflandırma aşaması nesnenin değişmezliği aşamasından sonra gelir. (Cüceloğlu, 2002)

Zihinsel işlem öncesi evrede duyu ve hareket eşgüdümü sağlanmış ve dil gelişmiştir. Çocuk artık algı alanı içinde olmayan nesnelerden de söz eder ancak bütünü oluşturan parçalar arasındaki ilişkiyi kuramaz. Algısal düzeyde kazanılan bilgiler, biliş düzeyinde korunamaz. Oran, uzaklık, tekrar, süreklilik gibi ilişkiler ve perspektif çocuk tarafından önemsenmez. (Gür, Zorlu, 2002)

c. İç Görüsel Evre (5-8/9 yaş)

Çocuk ancak beş yaşından sonra somut işlemsel süreçleri başarmaya başlayacaktır. Cinsiyetin değişmezliğinin, hayal ve gerçek arasındaki farkı anlar. (Cüceloğlu, 2002) Fakat çocukta dokuz yaşına kadar miktar ve nitelikle ilgili kavramlar, parça bütün ilişkisi tam olarak gerçekleşmediği için Piaget (1967) beş ile dokuz yaş arasındaki dönemden iç görüsel evre olarak söz eder.

d. Somut İşlemsel Evre (8/9-12 yaş)

Okul çağı olarak adlandırılan 5-12 yaş arasındaki sürecin ilk yarısı somut işlemsel evredir. Bazı araştırmacılar bu süreci iç görüsel evreyi de kapsayan bir dönem olarak ele alır.

Gür ve Zorlu'ya göre (2002) çocukların büyük çoğunluğu zihinsel gerçeklik dönemini bu yaşlarda tamamlar. Örneğin bu yaşlardaki çocukların resimlerinde oran,

uzaklık gibi kavramların oluştuğu gözlenir. Çocuk bu dönemde çevresini deneyimleyerek öğrenir ve somut kavramlara dayandırarak çözümler. (Ünlü, Çakır, 2002) Çocuk artık çevresi hakkında somut ve tutarlı kavramlar kurmaya başlar. Duyu – hareket evresinde çocuğun öğrendiği değişmezlik kavramı bu dönemde nitelik kazanır.

Cüceloğlu (2002) beş – on iki yaş çocuğun bilişsel gelişimini üç temel gruba ayırır.

1. Çocuk önceki gelişim evrelerinde edindiği renk, biçim, yükseklik gibi nesnelerin duyumsal özelliklerinin yanında, bu dönemde onların kütle, hacim, sayı gibi niteliksel özelliklerini kavrayabilecek hale gelir.
2. Duyu – hareket evresindeki ben merkezilik tamamen kaybolur ve çocuk bir olayı başkalarının gözüyle görebilmeyi öğrenir. Böylece sosyal ilişkilerinde de yeni bir aşamaya geçer.
3. Çocuk dış dünyada algıladığı nesneleri, zihninde oluşturduğu kavram ve sembollerle birleştirir ve bunlarla düşünmeye başlar.

e. Biçim İşlemsel Evre (12-18 yaş)

Piaget (1967), on iki – on dört yaşlarında başlayan ve on sekiz yaşına kadar süren evreyi biçimsel işlemlerdeki gerçeklik evresi olarak adlandırır. Somut işlemsel evrede sembollerle zihninde işlem yapabilen çocuk, biçim işlemsel evrede giderek düşünce düzeyine ulaşır. Çocuğun düşüncesine ve sorunlara yaklaşmasına düzen, formel yapı ve akıl yürütme süreci gelmiştir. (Cüceloğlu, 2002)

On iki yaşından itibaren çocuk çevrenin soyut yapısını görür ve nesneler arasındaki biçimsel ilişkileri keşfeder. Görselliğin soyut dünyasını anlamada ilk adımlar bu aşamada atılır. (Ünlü, Çakır, 2002) Görsel sanatlarla yakından ilgilenme, zaman-mekansal deneyimlerin sıklığı ve zenginliği; örneğin seyahatler biçimsel gerçekliğin yaşam boyu gelişmesine neden olan eylemlerdir. (Gür, Zorlu, 2002)

Piaget, farklı yaş dönemlerindeki çocukların algısal-bilişsel gelişimlerini kavrayabilmek adına deneysel psikoloji alanında pek çok çalışmada bulunmuştur. Çocuklarla birlikte yürütülen bu çalışmalar, önceden belirlenen kavramlar üzerindeki davranış çeşitliliğini gözlemleyerek yapılmıştır. Örneğin yedi yaşındaki bir çocuğa kilden yapılmış bir top verilerek aynısının yapılması istenir. Çocuk aynı ölçüde ikinci bir top yapar. Araştırmacı toplardan birinin şeklini değiştirir, örneğin küçük parçalara ayırır. Bu kez çocuğa topun hala aynı ağırlık, hacim ya da kütleyle sahip olup olmadığı sorulur. Böyle bir çalışmanın genel bulguları, çocuklarda erken yaşlarda koruma kavramının gelişmediği yönünde olmuştur. Ağırlığın değişmezliği sonraki yaşlarda kavranır. (Canter, 1974)

Çocuğun zihinsel gelişiminin temelinde onun çevresiyle sürekli etkileşim halinde bulunması yatar.

Havighurst, altı – on iki yaş çocuğunun gelişimini şu başlıklarla özetlemektedir. (Yavuzer, 2003)

- a. Oyunlarda gerekli olan motor becerilerde ustalık kazanma
- b. Kendisine ve gelişmekte olan vücuduna karşı olumlu tutum geliştirme
- c. Akranlarıyla iyi ilişkiler kurmayı öğrenme
- d. Uygun kız erkek rollerini öğrenme
- e. Okuma-yazma-sayısal alanlarda temel beceriler geliştirme
- f. Günlük yaşam için gerekli kavramlar geliştirme
- g. Değer sistemi geliştirme
- h. Kişisel bağımsızlık kazanma
- i. Kurum ve kişilere karşı tutumlar geliştirme

Çocuğun çevresiyle kurduğu iletişim ve çevreden kazandığı deneyimler, gelişiminin her aşamasında önemli rol üstlenmektedir. Çevresinde bulunan uyarıcıların şiddeti, çeşitliliği ve özellikleri algılama olayına ve yaşantısına zenginlik katar. Her yaştaki çocuk için eğitim amaçlı tasarlanacak çevreler uyarıcı zenginliğine sahip olmalıdır. Çocuğun gelişimi ve algı kapasitesi göz önünde bulundurularak önceden düşünülmüş ve tasarlanmış çevreler oluşturulmalıdır.

PIAGET'E GÖRE ÇOCUĞUN ALGISAL – BİLİŞSEL GELİŞİM EVRELERİ	
DUYU - HAREKET EVRESİ (0-2 yaş)	Çocuk ben merkezcidir İlk başlarda yakın çevresine tepki verir Mekansal ilişkilerin algısı bütünleşmeye başlar Zamanla nesne kavramı oluşur Nesnenin değişmezliği kavranır Süreç / sonuç ilişkisi gelişir
ZİHNSEL İŞLEM ÖNCESİ EVRE (2-5 yaş)	Algı alanı içinde olmayan nesnelerden söz eder Sınıflandırma, soyutlama / genelleme başlar Renk, biçim, büyüklük gibi niteliksel özellikleri öğrenir
İÇ GÖRÜSEL EVRE (5-8/9 yaş)	Cinsiyetin değişmezliği fark edilir Hayal ile gerçeğin farkına varılır
SOMUT İŞLEMSEL AŞAMA (5-12 yaş)	Kütlenin değişmezliği kavranır Parça / bütün ilişkisi kurulur Oran, uzaklık gibi kavramlar oluşur Çevresini deneyimleyerek öğrenme aşamasıdır Dış dünyadaki nesnelerin yerine zihninde kavram ve semboller oluşturur Çevresini geometrik olarak algılar
BİÇİM (SOYUT) İŞLEMSEL AŞAMA (12-18 yaş)	Çevrenin soyut yapısı kavranır Nesneler arası biçimsel ilişkiler oluşur Yaşam boyu gelişen aşamadır

Tablo 3.6. Piaget'e göre çocuğun algısal – bilişsel gelişim evreleri (Piaget, 1967; Gür ve Zorlu, 2002)

Tablo 3.6.'da görüldüğü gibi Piaget çocuğun farklı yaşlarda algısal ve bilişsel gelişim özelliklerinin aşamalar halinde geliştiğini belirtmektedir.

3.4.3. Çocuğun Sosyal – Duygusal Gelişimi

Çocuğun sosyal ve duygusal gelişimi duyu, hareket ve bilişsel gelişimiyle eşzamanlı oluşur ve değişik aşamalardan geçerek onun sosyalleşmesine olanak sağlar. Cüceloğlu (2002), ilk iki yılın çocuğun kişiliğinin yapılaşmasında önemli rol oynadığını belirtir. Erikson, Piaget'in algısal-bilişsel gelişim evreleriyle eşzamanlı olarak çocuğun sosyal ve duygusal gelişiminde belirli aşamalar olduğunu belirtir. Bu aşamalar kısaca Tablo 3.7.'deki gibi açıklanabilir.

ERIKSON'A GÖRE ÇOCUĞUN SOSYAL VE DUYGUSAL GELİŞİM ÖZELLİKLERİ	
DUYU-HAREKET EVRESİ (0-2 yaş)	Beşinci aydan itibaren bağıllık duygusu gelişir (nesnelerin sürekliliğini kavramasıyla eşzamanlı) Çocuk kendine bakana bağlanır (5-10. ay) Çocuk sık gördüklerine bağlanır (10-24. ay) Güven / güvensizlik Taklit etme, model alma
ZİHİNSEL İŞLEM ÖNCESİ EVRE (2-5 yaş)	Bağımsızlık Utanç ve suçluluk duyguları gelişir Sosyalleşme Arkadaş edinme
İÇ GÖRÜSEL EVRE (5-8/9 yaş)	Oyun çağı Girişim / suçluluk duygusu gelişir Popülerlik / yalnızlık
SOMUT İŞLEMSEL AŞAMA (5-12 yaş)	Üreticilik / aşağılık duygusu gelişir
BİÇİM (SOYUT) İŞLEMSEL AŞAMA (12-18 yaş)	Üreticilik / verimsizlik Benlik / benimseme Çökkünlük - bezginlik

Tablo 3.7. Erikson'a göre çocuğun sosyal ve duygusal gelişim özellikleri (Erikson, 1963)

Tablo 3.7.'de görülen sosyal ve duygusal gelişim süreci içinde, Erikson'a göre çocukta bağlılık duygusu beşinci aydan itibaren gelişir çünkü çocuk nesnelerin sürekliliğini ancak o sıralarda kavramaya başlar. Çocukta güven ya da güvensizlik duygusu iki yaşından sonra gelişir. İki – üç yaş civarında çocukta oluşan özgüven duygusu onun toplumsallaşma eğiliminin başlangıcı olarak kabul edilir. Başka çocuklarla oynamaya başladığı beş yaş civarı, çocukta girişim ya da başarısızlıktan doğabilecek suçluluk duygusunun geliştiği dönemdir. Okul çağında çocuk okuldaki başarısıyla paralel üretici olduğu duygusunu geliştirir. (Gür, 2002) Cüceloğlu'na göre (2002), okula başlamadan önce kız veya erkek demeden karışık oyun grupları kuran çocuk, okulda kendi cinsinden olan çocuklarla oyun oynamayı seçer. İlkokul çağındaki çocuklar kim olduklarına ilişkin daha özgül düşüncelere ulaşırlar. Yavuzer'in (2003) benlik kavramı ile açıkladığı bu dönemde, çocuğun kendini algılama şekli, kim ve ne olduğuna, kimliğine ilişkin düşünceleri gelişir.

Çocuğun sosyal ve duygusal gelişimi; kalıtsal, sosyo-kültürel ve eğitsel etmenlerin birlikte oluşturdukları bir süreçtir.

3.5. Bölüm Sonuçları

Sürekli bir gelişim ve değişim içinde olan çocuk; fiziksel, sosyal ve duygusal olmak üzere her türlü özelliğiyle yetişkinlerden farklıdır ve özel kullanıcı grubu olarak değerlendirilmelidir.

Tasarımcı için farklı yaşlarda çocuk gelişimini incelemek, sağlıklı, esnek kullanıma uygun ve doğru planlanmış mekanların oluşumu açısından önemlidir.

Çocukların sağlıklı birer yetişkin haline gelmesi ancak onlar için özel olarak düşünülmüş ve gelişimlerini destekleyici mekanlarla mümkündür.

Fiziksel gelişim okul öncesi çocukta hızlı bir ilerleme göstermektedir. Bu nedenle, 0-6 yaş arası çocukların rahatça ve güvenle hareket edecekleri özgür mekanlarda bulunmaları, fiziksel gelişimleri için önemlidir. Duyusal gelişim, çocuğun doğumundan itibaren başlar ve çevresindeki görsel, işitsel, duymamaya yönelik verilerin zenginliği ile desteklenir.

Okul çağında ise bedensel kuvvetinde artma görülen çocuk için hareket özgürlüğü ve çeşitliliği göz önünde bulundurulmalıdır. Bu yaş çocuklar için yalnızca mekanın fiziksel ölçütleri değil, mekan içindeki donatıların çeşitliliği, dokunma ve tanıma, kaslarını geliştirmek açısından da önem taşır. Çocuğun; renk, doku, ses, koku gibi çeşitli uyaranları tanıması, belleğini zenginleştirir ve çevresine olan farkındalığını artırır.

Algı – bilişsel gelişim, yaşam boyu devam eden bir süreçtir ancak yaşamın ilk yıllarında farklı evrelerden geçer. Çocuk, doğduğu ve içinde bulunduğu dünyayı sürekli anlama çabası içindedir. Çocuğun, algısal ve bilişsel gelişimi basit olandan karmaşık olana doğru ilerler ve zamanla çevresiyle uyum sağlamayı öğrenir.

Çocuklukta sosyal ve duygusal gelişim, diğer gelişim dönemleriyle eş zamanlı oluşur. Toplumun bir bireyi haline geldiğinin farkına varan çocuk, hayat boyu devam edecek sosyalleşme süreci içine girer.

Çocuğun gelişim dönemleri farklı yaşlarda belirginleşse de her dönem birbiriyle bağlantılıdır ve etkileşim içindedir. Bu nedenle sağlıklı bir çocuğun; fiziksel, duygusal, sosyal ve algısal açıdan bir bütün olarak yetiştirilmesi gerekmektedir.

BÖLÜM 4. ÇOCUK VE SOSYAL ÇEVRESİ

4.1.Giriş

İnsan belli bir zamanda, belli bir sosyal çevre içinde doğar. Bulunduğu sosyal çevre, onun diğer insanlarla ilişkilerini ve nasıl yaşadığını etkilediği kadar çevresini algılamasını ve değerlendirmesini de etkilemektedir. Öncelikle ailenin ve ardından toplumun değerleri, yargıları ve tavırlarıyla şekillenen insanın, sosyal ve kültürel çevresi bireyselleşmesinde önemli rol oynamaktadır.

Çocuğun kullandığı mekanlar ve bu mekanlara yönlendirilmesi, içinde bulunduğu sosyal çevreyle yakından ilişkilidir. Bu nedenle araştırma kapsamına çocuğun sosyal çevresi de dahil edilmiştir. Kültürel ve sosyal mekanlarla çocuğu buluşturacak olan bireylerden oluşan bu sosyal çevreye ait değişkenler, çocuğun mekanı algılamasını ve çevresel beklentilerini de biçimlendirecektir.

4.2.Çocuğun Sosyalleşmesi

İnsan biyo-kültürel ve sosyal bir varlıktır. Kültürel koşullar içinde sosyal ilişkiler hem toplumun, hem kültürün hem de bireyin yapısını etkiler. Çocukluktan itibaren bireyin tüm yaşamı çevresine uyum sağlama çabası içinde geçer. (Yavuzer, 1988) İnsan, çevresinde bulunan kişiler, olaylar, içinde bulunduğu sosyoekonomik, kültürel ve fiziksel çevre gibi birçok dış uyaranların etkisindedir. Bu etkenlerin oluşturduğu karmaşık bütünün sonucunda insan bir birey olarak belirir. (Çakır, 1996)

Sosyalleşme, genç bireyin grubunun değerlerini ve bilgisini alması ve bu grupta yer aldığı sosyal role ait özellikleri öğrenmesidir. (Goode, 1964) Sosyalleşme, birçok karmaşık faktörün etkilediği bir oluşumdur. Bireyin sosyalleşmesinden bir anlamda yaşadığı kültürü ve dolaylı olarak bu kültürle bağlantılı diğer kültürleri öğrenmesi kastedilmektedir. Bir diğer anlamda ise, sosyalleşme; kişinin içinde bulunduğu grubun kural ve değerlerini öğrenmesi ve bunlara uyum sağlamasıdır. (Yavuzer, 1988) Sosyalleşme süreci; bağımlılık, saldırganlık, taklitle öğrenme, bağımsızlık ve başarı güdüsü, cinsiyetle ilgili rollerin öğrenilmesi ve ahlak gelişimi gibi konuları kapsar. (Koç, 1999) Çocuğun sosyalleşmesini çevresinde bulunan bireyler etkilediği kadar içinde bulunduğu mekanlar ve bu mekanlara ait özellikler de etkilemektedir.

Çocuğun sosyalleşmesi, onun çevresiyle kurduğu iletişime bağlıdır. Tek başına bir insanın yaşadığı sosyal çevre, kendisinden ibarettir. Oysa, gerek diğer insanlarla gerekse olaylarla etkileşim içinde olmak bireyi geliştirir. Bu nedenle sosyal ve kültürel çevre, aktardıkları ile çocuğun gelişimine yön vermektedir.

İletişimi sağlayabilmek için diğer canlılardan farklı olarak çocuklukta dil ve benlik oluşumu görülür. Böylece kendini ve çevresini algılayan, tanıyan, anlayan insan, yaşamın bir parçası haline gelir. Bu nedenle dil ve benlik oluşumunu kısaca incelemek sosyalleşme sürecini de aydınlatacaktır.

4.2.1. Benlik ve Birey Olma Bilinci

Benlik, bireyin fiziksel ve sosyal çevresiyle olan etkileşimleri sonucu kazandığı bir takım kişisel duygu, değer ve kavramlar sistemidir. Benlik kavramı, insanın kendini algılayış şekli, kim ve ne olduğuna, kimliğine ilişkin düşüncesi olarak tanımlanır. (Yavuzer, 1995)

Psikanalist Sigmund Freud'un psikanaliz kuramına göre benlik insan kişiliğinin "kendisi" ya da "öz benliği" olarak yaşadığı ve algıladığı ve dış dünya ile ilişki kurduğu bölümü olarak belirtilmektedir. Benliğin işlevini tasarlamak, anımsamak, değerlendirmek, çevredeki toplumsal ve fiziksel dünyaya uygun yanıtlar vermek, uygun davranışlarda bulunmaktır. (Tos, 2001)

Kişinin önce birey olarak var olması ve sonrasında toplum içinde kendini ortaya koyabilmesi için üstlendiği role uygun davranabilmesi benlik gelişimiyle ilgilidir. Çocuğun gelişiminin en hızlı olduğu ilk birkaç senenin geçtiği aile ve ev ortamı tüm değerlerin ve kavramlarında aktarıldığı yerdir. Anne ve babanın bireye ilişkin tavır ve kararları, çocuğun sosyal etkileşimleri, deneyimleri ve çevresi benlik oluşumu üzerinde etkilidir.

4.2.2. Dil Gelişimi

Kendini ve duygularını anlatmada ilk akla gelen araç dildir. İnsanı diğer canlılardan ayıran tek gelişim aşaması da dil gelişimidir. Fiziksel ve sosyal çevremizle olan ilişkilerimiz ancak kavramlar üzerinden sağlanır. Bu nedenle insan, toplumsal bir varlık olarak çocukluktan itibaren uyum sağlama süreci içindedir. Dil, olayları açıklayan ve insanları birbirine yaklaştıran bir araçtır.

Benlik ve dil gelişimi ancak çocuklara sunulan zengin içerikli çevresel deneyimlerle sağlanabilir. Birçok psikolog ve pedagogun çocuklarla yaptıkları araştırmalar göstermektedir ki dil ve benlik gelişimi çevreyle olan ilişkiler sonucu ilerlemektedir. Özellikle gelişim döneminde çocuklara zengin görsel ve işitsel uyarıcılara sahip ortamları göstermek ve onları yaratıcılıklarıyla serbest bırakmak, sağlıklı bireylerin yetişmesinde etkili olacaktır. Ancak her aile çocuğa aynı içerikte ortamları sunamaz. Çocuğun içinde bulunduğu sosyal çevreye ait toplumsal değerler, aile yapısı gibi özellikler onun gelişimine yön verecek verileri içerir. Bu nedenle sosyalleşme olayının meydana geldiği çevre; küçük ve büyük ölçekli olarak, önemli bir kaynaktır.

4.3.Çocuğun Sosyal Çevresi

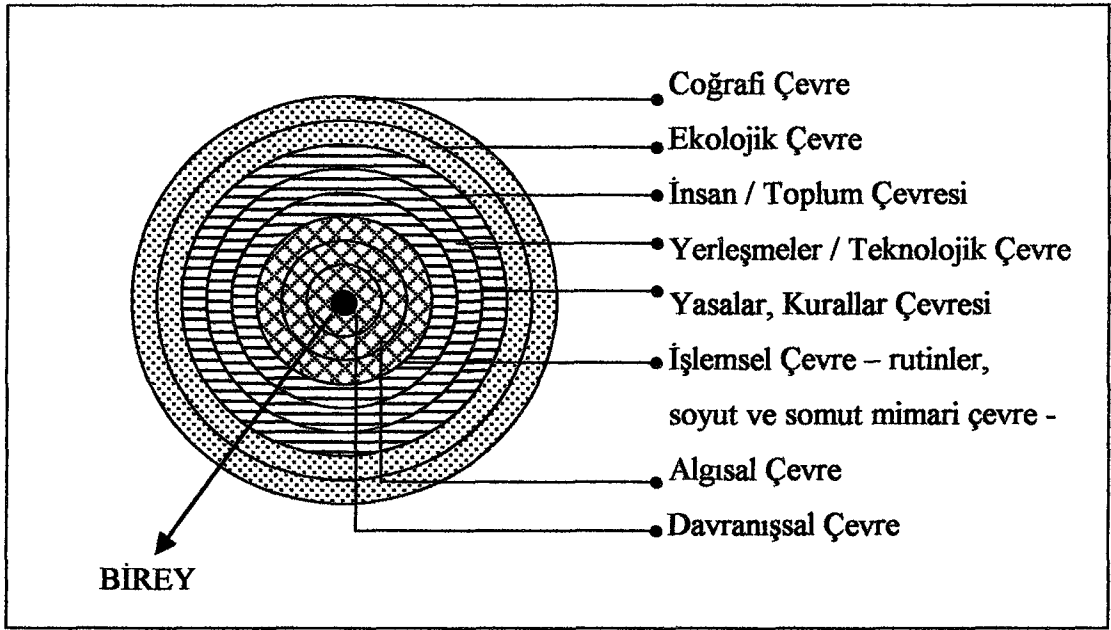
Çocuğun sosyal çevresini öncelikle ailesi sonrasında yaşlılarıyla bulunduğu okulu ve ardından içinde bulunduğu toplum oluşturur. Okul, aile ve toplum arasında çocuğun çevresinde bulunan ve onu etkileyen ara kesitler de mevcuttur. Örneğin aile yakınları, sokakta oynadığı arkadaşları, okul öncesi eğitim kurumlarında karşılaştığı çevre gibi farklı ara yüzlerde çocuk çevresine ait verileri toplar. Bu kurumların hepsi birbirleriyle ilişki içindedir ve çocuk her birinden farklı şekilde etkilenir. Çocuğun

parçası olduğu kurumları incelemenden önce çevrenin ve iç içe geçen çevrelerin tanımını yapmak yararlı olacaktır.

4.3.1. Çevrenin Tanımı

Çevre, disiplinler arası bir araştırma konusu olduğu için farklı ilgi alanlarına göre tanımı değişebilir. Örneğin coğrafi açıdan toprak yüzey biçimleri ve iklimden oluşan fiziksel çevredir. Mimarlar için insanın içinde bulunduğu yapıların tümüdür. Toplumbilimciler için çevre bireyin etrafını saran diğer insan gruplarıdır. Psikologlar içinse daha çok bireyin geçmiş yaşantısı, arka planıdır. Bu nedenle çevre sözcüğü sosyal çevre, fiziksel çevre, konut çevresi, tinsel çevre, davranışsal çevre, coğrafi çevre gibi çeşitli sıfatlarla tanımlanır. (Gür, 1996) Tez kapsamında konu edilen çevre ise çocuğun sosyal ve kültürel çevresidir. Çocuğun benlik gelişimi ve sosyalleşmesini tamamladığı, toplumsal görev ve sorumluluklarını üstlendiği, kendini ve çevresini tanıdığı yer olan sosyal ve kültürel alanlar içerdikleri sosyal ağlar ve donatılarla çocuğu etkilemektedirler. Sosyal çevre yalnızca belirli kavramların aktarıldığı düşünsel bir yapı değildir. İçinde bulunduğu fiziksel yapı ile etkileşim içindedir.

Şekil 4.1.'de Gür (1996), insanı saran en kapsamlı çevreyi, canlı ve cansız varlıkları içeren topolojik ve ekolojik çevre olarak tanımlamıştır. Bu kapsam içine doğal ve insan ürünü olan her şey dahildir. Psiko-sosyal ve kültürel çevre sistemleri binanın toplum, topluluk ve birey için uygunluğunu betimleyen parametreleri kapsar. Yerleşmeler ve teknolojik çevre, günlük yaşam içinde kullanım alanlarını belirtir. Yasalar ve kurallar çevresi ise toplum içinde ilişkileri denetleyen ve düzeni sağlayan kavramlar alanıdır. Bu beş temel sistemler bütünü insanı toplum içinde bir parça olarak ele alır. Bireye yaklaştıkça kişiselleşen alanlar ortaya çıkmaktadır. İşlemsel çevre, iş, çalışma, yaşama, eğlence, dinlence v.b. gibi kişisel faaliyetleri kapsar. Algısal ve davranışsal çevre ise bireyin tek başına olduğu alanlardır.

Şekil 4.1. İnsanın Bağlı Çevre Düzeni (Gür, 1996)

Gür'ün ortaya koyduğu çevre modeline benzer olarak çocuk doğumundan itibaren gelişim basamaklarını sürekli genişleyen bir düzen içinde tamamlar. Çocuğun içinde bulunduğu çevre de, zamanla bir diğerini kapsayacak şekilde genişler. Kendine ait özellikleri, yapabildiklerini ve yapamadıklarını kavradığı aile ortamı, genellikle evi, çocuğun ilk sosyal etkileşim alanıdır. Ailenin diğer sosyal kurumlardan farkı, çocuğun burada daima odakta olmasıdır. Anne ve baba çocuğa koşulsuz sevgiyle yaklaşan ve onu toplum içinde yaşama alıştıran bireylerdir. Çocuğun gelişimi ve sosyalleşmesi ebeveynin ona yaklaşımı, aile yapısıyla ilgilidir. Ailenin çocuğa sağladığı duygusal kalkan olma görevinin yanında, çocuğun ailesiyle birlikte yaşadığı evi de onu etkiler. Çocuk ev içinde kendine ait bir mekan olmasını ister. Burada kendi iç dünyasında kurduğu imgelem ve olayları yaşatır ve kişisel mekanını barındıran eve bağlanır. Ailenin çocuğa aktardıklarıyla bireysel gelişimini sürdüren çocuk, okula başladığında ilk toplumsal kuruma da ayak basmış olur. Burada yaşlılarıyla birlikte grup içinde var olmayı öğrenecektir. Artık evdeki gibi ilgi merkezi olmayan çocuğun sosyal gelişimi bu dönemlerde hızlanmıştır. Okul yalnızca temel derslerin öğretildiği bir yapı değildir, çocuğu topluma hazırlayan, içinde farklı kültürlerden gelen bireyleri barındıran gerçek bir sosyal yapıdır. Okulun barındırdığı sosyal görevlerin yanı sıra, eğitim yapısı olarak taşıması gereken fiziksel altyapıyı da

oluşturmalıdır. Toplum ise içerdği değerler sistemi ve kavramsal ilişkiler bütünüyle çocuğu çevreleyen büyük bir sosyal ağdır. Sosyalleşme ve kültürün aktarımı toplumsal olayları ve süreçleri kapsar. Toplumlar, oluşturdıkları fiziksel çevrelerle de kişileri etkiler. Bu anlamda çocuğun kalabalık bir ortam içinde bulunarak farklı insanlarla bir araya gelmesi; kültürel ve sosyal mekanların üstlendiği amaçlardan biridir.

Çocuğun sosyal ve kültürel çevresini oluşturan aile, okul ve topluma ait yapıyı incelemek ve bu yapı içinde çocuğun yerini ortaya koymak, sosyal ve kültür yapılarının kullanıcısı olan çocuğun sosyal ihtiyaçlarının ve içinde bulunduğu çevrenin daha iyi belirlenmesine yardımcı olabilir.

4.3.2. Aile

Aile, çocuğun doğumundan itibaren onu birey haline getiren ilk sosyal enstitüdür. Birey toplumsal katmanlarda yer almadan önce konuşmayı ve bir çok sosyal rolü ailede öğrenerek gelişir. (Goode, 1964) Çocuk aile ve toplumun çekirdeğidir. Ailede çocuğun oynadığı rol, hem aile yapısını hem de sosyal yapıyı yansıtır. (Kağıtçıbaşı, 1982)

Burke (1994), aileyi karşılıklı olarak bağımlı ve birbirini tamamlayıcı roller dizisi oluşturan bir düzen olarak tanımlamaktadır. Aile genellikle aynı evde oturan anne, baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan ve her zaman evliliğe ve ortak atalara dayalı ilişkileri kapsar. Oysa ailenin tanımı çok daha geniştir. Toplumlar için ailenin stratejik önemi; ailenin, bireyi toplum içinde daha büyük sosyal yapılara bağlıyor olmasıdır. (Goode, 1964)

Çocuk bir birey olmayı ailede öğrenir. Aynı zamanda toplumsal değerlerin ve kültürün aktarıldığı bu sosyal yapı çocuğun yaşam biçimini de şekillendirir. Günlük alışkanlıklar zamanla yaşantı içindeki rutinlere dönüşür. Ailenin sosyal hayat içindeki önemi ve şekillendirici etkisi çocuğun gelişimi açısından dikkat edilmelidir.

4.3.2.1. Türkiye’de Aile Yapısı ve Çocuk

Türkiye’de çocukların sosyal yaşam içindeki yerini belirleyebilmek için öncelikle ailelerin sosyal yapısı belirlenmelidir. Ailenin çocuğa yaklaşımı, çocuğa gösterdikleri öncelikler, onu birey olarak ele almaları ve bireysel gelişimi için teşvik etmeleri, çocuktan beklentileri gibi bir dizi anne-baba ve çocuk arasında gelişen ilişkiler ağı kültürel değerlere bağlıdır ve çocuğun sosyal gelişimini etkiler. Örneğin tez kapsamında araştırma konusu olan kültür yapıları gibi çocuğun bireysel gelişimi için gerekli çevreyi çocukla buluşturacak olan ailedir.

Türk toplumu hızlı bir sosyal değişim içindedir. Geleneksel, tarıma dayalı, kırsal ve ataerkil yapıdan; çağdaş, sanayileşmiş, üretime dayalı, kentsel ve her bireyin eşit haklara sahip olduğu bir sosyal yapıya doğru ilerlemektedir. (Fişek, 1982) Ortaya çıkan bu hızlı değişim toplumun en küçük sosyal kuruluşu olan aileyi ve aile yapısını etkilemektedir. Değişimin ülkenin her bölgesinde aynı hızla ilerlememesi sonucu üç çeşit aile yapısı görülmektedir. Bunlar ataerkil yapıda olan geleneksel aile, geçiş dönemi ailesi ve modern aile tipidir.

Fişek (1982), geleneksel aileyi kırsal kesimde yaşayanlarla özleştirmekte; modern ailenin ise kentleşmeyle yayıldığını savunmaktadır. Fakat günümüzde kırsal alanlardan büyük kentlere yapılan göçlerle geleneksel aile yapısı kent içine yayılmıştır. Bu aileler değişen yaşama koşullarıyla birlikte alışkanlıklarını da yavaş yavaş değiştirmekte ve geçiş dönemindeki aile yapısını oluşturmaktadır. Ailedeki yaşlı bireylerin değişim içindeki hareketliliği yavaştır, etkilenmeye diğerlerine göre daha kapalıdır. Çocuk ise değişimin odağındadır. Değişim kelime anlamı olarak önceki bir durum ve ya varoluş tarzındaki çeşitlenmeler olarak tanımlanabilir. Değişme her insan topluluğunun temel özelliğidir. Bu nedenle ister geleneksel ister modern bütün toplumlar sosyal değişme süreci içindedir. Ancak bu değişimin hızı, nitelik ve niceliği toplumdan topluma farklılık gösterebilir. Toplumsal değişimler genellikle ekonomideki nitel ve nicel gelişmelerin, teknolojiye ilerlemelerin ve demografik oluşumların birer sonucu olarak ortaya çıkarlar. (Tolan, 1983) Sosyo-kültürel değişimin gerçekleştiği koşullar ise yeni gereksinimlerin ortaya çıkması, değişmeye hazır olma, bilgi birikimi ve bilginin kullanılabilirliği, kültürel

değerler ve kişilerin bunlara olan genel tutumu, sosyal ve kültürel yapının karmaşıklık derecesi olarak sıralanabilir. (Fichter, 1994)

Kentleşmenin gereklerinden biri de modern yaşama uyum sağlamaktır. Geleneksel aile yapısı geniş ailedir. Evde otorite sahibi genellikle büyükanne ya da büyükbaba gibi evin en büyüğündedir. Oysa eşlerin eşit söz hakkına sahip olduğu modern ailelerde kararlar birlikte verilir. Geleneksel aile yapısına sahip toplumlarda erkek egemen ortam olması kadının boyun eğdiği ve cinsiyet ayrımcılığının olduğu durumlar ortaya çıkarmaktadır. Genellikle kırsal, sanayileşmemiş, basit teknolojilerin kullanıldığı, bireyselleşmenin önemsenmediği geleneksel yapıdaki toplumlarda ilişkiler de mesleki, politik ve sosyal açıdan gelişmemiş ve ayrılaşmamıştır. (Olson, 1982) Her ne kadar geniş aile gücün ve ekonomik verimliliğin göstergesi olsa da; kentsel, kırsal ve gecekondu bölgelerinde çekirdek aile yapısı yaygındır. (Kağıtçıbaşı, 1982)

Kağıtçıbaşı'nın araştırma bulgularına göre ülkemizde çocukta en beğenilen özelliğin “anne babasının sözünü dinlemesi”, ardından “iyi bir insan olması” şeklinde olduğu görülmektedir. Çocuğun bağımsız olması ise en az önemsenen özelliktir. Yapılan bu çalışma sonucu Kağıtçıbaşı, Tablo 4.1.'de gösterilen Türkiye’de çocuğun değeri üzerine bir model ortaya koymuştur.

ALTYAPI DEĞİSKENLERİ

A. Yerleşim • Gelişim düzeyi • Kırsal, kentse • Kentsel deneyim • Devingenlik	B. Sosyo-ekonomik • Öğrenim • Meslek • Gelir • Aile yapısı	C. Demografik • Yaş • Evlilik yaşı • Cinsiyet • Eşitlik

SOSYAL – PSİKOLOJİK DEĞİSKENLER

A. Bireysel • Temel değerler • Kararlılık • İç kontrolde inanç	B. Etkileşim • Ailede cinsiyet rolleri • Medya

COCUĞUN DEĞERİ

<u>Avantajlar</u>
Ekonomik <ul style="list-style-type: none"> Gençken maddesel yararlar Yaşlılıkta güvence Psikolojik <ul style="list-style-type: none"> Canlandırıcı, yeni, eğlenceli Arkadaşlık Eşleri birbirine yaklaştırmak Güç duygusu, başarı Büyümlerini izlemenin verdiği memnuniyet Sosyal <ul style="list-style-type: none"> Ailenin isminin sürmesi Erkek çocuk sahibi olmama verdiği prestij Yatırımın statusüne ulaşmak sosyal kabul | <u>Dezavantajlar</u>
Ekonomik <ul style="list-style-type: none"> Çocuk bakımının bütün giderleri Psikolojik <ul style="list-style-type: none"> Duygusal bedel Olanakların kısıtlanması Çok fazla çalışma Evlilikte stres Sosyal <ul style="list-style-type: none"> Disiplin problemleri Çocukun geleceği hakkında belirsizlik |
|---|--|

Doğurganlığa yönelik gider

Doğum Kontrolü

Bilgi

Tutum

Kullanım

Çocuk sayısı

Gerçek

İstenen

İdeal

Tablo 4.1. Türkiye’de çocuğun değeri üzerine teorik bir model (Kagıçbaşı, 1982)

Aynı araştırma kapsamında ebeveynlerin her birinden çocuk sahibi olmanın avantajlarını değerlendirmeleri istenmektedir. Tablo 4.2.'de belirtilen verilere göre babalar için aile adının ve soyun devamı birinci yarar olarak görülmekte bunu yaşlılıkta maddi ve manevi güvence izlemektedir. Anneler ise çocuğun arkadaş olarak evde bulunmasını ve evlilik bağıını güçlendirmesini birer yarar olarak değerlendirmektedirler.

COCUK SAHİBİ OLMANIN AVANTAJLARI			
	Önem Derecesi	Erkek (Baba)	Kadın (Anne)
Çocuktan Yardım	145		
Ev işlerinde yardım	19	16	25
Yaşlılıkta yardım	79	70	91
Maddi yardım	47	50	40
Aile, Tanrı ve ülke için	48		
Aile adı, soyun devamı	20	24	15
Dini ve sosyal yükümlülük	28	38	13
Evliliğimiz için	21		
Evlilik bağı, aile olma duygusu	21	17	25
Toplumsal konum	24		
Yetişkin statüsü, sosyal norm	24	24	23
Arkadaş, oyun arkadaşı	78		
Arkadaşlık, sevgi	29	19	41
Oyun, eğlence, dikkati dağıtma	49	53	42
Çocuklar başarıdır	20		
Başarı, güç	20	18	26
Deneyim, tatmin olma, karakter	10		
Başarıya teşvik	2	3	0
Tatmin olma	8	7	9

Tablo 4.2. Ebeveynlere göre çocuk sahibi olmanın avantajları (Kağıtçıbaşı, 1982)

Ebeveynlerin, kız ve erkek çocuğa bakış açıları farklılık göstermektedir. Sosyal ilişkiler kurulurken çocukluktan beri öğrenilen cinsiyet ayrımı ön plana çıkmaktadır. Çocuklukta oyun arkadaşlarının aynı cinsten seçilmesi sonraki yıllarda iş dışındaki zamanın da hemcinslerle geçirildiğini göstermektedir. Aile içindeki ilişkilerde dahi cinsiyetlere özgün davranışlar eşlik göstermektedir. Kız çocuk anneye yakındır, aynı ilişki kız kardeşler içinde geçerlidir. (Olson, 1982) Tablo 4.3.'de de sonuçları görülen Kağıtçıbaşı'nın araştırmasında anne ve babanın kız ve erkek çocuğa bakış açıları ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Buna göre göze çarpan en önemli değerlendirme, erkek çocukların ebeveynlerin her ikisi içinde ekonomik güvence olarak görülmekte olmasıdır.

KIZ VE ERKEK COCUKLARIN AİLE DEĞERLERİNE KATKILARI						
	Kadın %			Erkek %		
	Kız çocuk	Erkek çocuk	Her ikisi	Kız çocuk	Erkek çocuk	Her ikisi
Ekonomik güvence	3	80	18	6	79	15
Başkaları tarafından kabul edilirlilik	18	44	36	2	78	20
Eğlence ve neşe kaynağı	22	24	49	10	38	48
Eşe daha yakın olma	11	47	42	34	26	40
Yalnız olmama, arkadaş	36	31	36	20	46	37
Bir şeyleri başarmış olma duygusu	16	27	58	10	61	31
Öldükten sonra hatırlanma	27	28	45	10	55	35
Mutlu bir yuva olması	11	36	54	5	43	53
Aile adının devamı	4	78	18	4	85	11
Tüm değerler	12	46	42	10	56	34

Tablo 4.3. Kız ve erkek çocukların aile kavramına katkıları (Kağıtçıbaşı, 1982)

Ailede kadının konumu ve üstlendiği rol, çocuğun gelişimiyle yakından ilgilidir. Olson (1982), Türk aile yapısını iki odaklı olarak tanımlamaktadır. Odaklardan biri ailenin geçimini sağlayan, ekonomik ve güç kaynağı olan babadır. İkinci odak olan anne ise çocuklarla ilgilenen, evle ilgili tüm işleri düzenleyen hatta çocuk ve baba arasındaki ilişkiyi dahi yoluna koyan kişidir. Bu durum genellikle

geleneksel ve geçiş dönemi ailelerde görülmektedir. Ekonomik özgürlüğünü kazanmamış ve tüm gününü evde geçiren kadının çocukla ilişkisi babaya göre daha yakın olmaktadır. ocukla daha çok zaman geçiren ve ilgilenen anne kısaca çocuğın tüm gelişim basamaklarını yönlendiren ve onu sosyal yaşama dahil eden kişidir. Bu durumda elbette annenin sosyal ve kültürel durumu ocuğ yansıtmaktadır. ocuğ resim yapmaya ya da kitap okumaya teşvik etmek, hafta sonu müzeye ya da tiyatroya götürmek ancak kendi sosyal yaşamına bu tür etkinlikleri dahil edebilmiş bireyler tarafından gerçekleştirilebilir.

Cinsiyet ayrımı Türk toplumunda yaşanan bir gerçektir. Bunun sebepleri ve kişilerin sosyal hayatlarına etkisi sosyologlar ve toplum bilimciler için kaynağı zengin bir araştırma konusudur. Benim bu konuyu araştırmama dahil etmemin sebebi çocuğın sosyal çevresinin gelişimine olan etkisini göstermek ve bireyin yaşamı boyunca çevresinde yer alacak çeşitli mimari, kültürel ve sosyal yapıları kullanımını sosyal çevrenin belirlediğini ortaya koymaktır.

4.3.3. Okul

Çağımızda toplumlar kendi kültürel, toplumsal, ekonomik koşullarına ve ocuk yetiştirme biçimlerine göre “ağdaş” veya “ağdış” olarak nitelendirilmektedirler. (Ekşi,1990) ağdaş uygarlığın yükselen değeri arasında yer alan ocuk toplumların geleceğini temsil eder. Onun içindir ki, günümüzde ocuğ gösterilen ilgi, sevgi ve güven gelişmişlik lt olarak kabul edilmekte, gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkeler btcilerinden en büyük payı eğitime ayırmaktadırlar. Okul, eğitimin ve öğrenmenin gerçekleştiğı yerdir.

Eğitimin kelime anlamı, çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine yardım etme olayıdır. (T.D.K., 2003) ğrenme ise, en geniş anlamda, yaşantılar ya da yinleme sonucunda davranışta oluşan oldukça kalıcı değerişlik olarak tanımlanabilir. ocuk doğumundan başlayarak önce evde ailesinden, sonra okulda öğretmeninden, arkadaşlarından, kitaplardan, dergilerden çeşitli şeyler öğrenir. ğrenme yaşam boyu süren bir olaydır ve yalnızca bilgi edinme işi değildir. Bedensel beceriler, toplumsal tutum ve değeri kazanma gibi

çeşitli bedensel, düşünsel, duygusal ve toplumsal öğrenme durumları da vardır. (Köknel, 1993) Bu anlamda eğitim yapıları çeşitli öğrenme durumlarını içinde barındıran yerlerdir.

Çocuğun sosyalleşme sürecini etkileyen çevreler kapsamında ele alınan okul kavramı, daha önce pek çok kez mimari araştırma konusu olmuş ve yapısal özelliklerinin neler olması gerektiği, çocuğa uygun tasarım gibi veriler ortaya konmuştur. Ancak bu araştırmada okul, gerek fiziksel gerekse sosyal açıdan bir bütün olarak ele alınmış; yapısal özellikleri üzerine değinilmemiş, çocuğu etkileyecek sosyal içeriği ön plana çıkarılmıştır.

Eğitim bir toplumun gelişmesini sağlayan temel güçlerden biridir. Toplumu oluşturan bireyleri fiziksel, zihinsel ve sosyal açıdan olgunlaştırırken, topluma ait değer ve kültürel özelliklerin nesilden nesle geçmesini, zaman içinde devamlılığını sağlar. Çocukların ilk toplumsal temaslarının gerçekleştiği okullar, bireysel ve toplumsal gelişimin de temelini oluşturur.

Ülkemizde kültürel ve ekonomik gelişmeler çağdaş eğitim yapılarının tasarlanmasına olanak verecek seviyededir. Bu nedenle eğitim yapıları tam anlamıyla çocuklar için yapılmış, onların gelişimini destekleyen, çevreye ve planlama ilkelerine uygun, kullanıcılarıyla bütünleşmiş, canlı ve sürekli kullanım halinde olan, belirlenen amaçlara hizmet eden mekanlar olmak zorundadır.

Yavuzer (1995), okulun görev ve işlevlerini üç ana başlık altında toplamıştır. Bunlar;

1. Ailede daha önce başlamış olan sosyalleşme ve topluma ait olma duygusunu sürdürmek,
2. Öğrencilerin doğuştan sahip olduğu öğrenme yetenekleriyle sonradan kazanıp edindiği becerileri bulup değerlendirmek, bunları bireylerin seçim ve eğilimleriyle, toplumun bugün ve gelecekteki insan gücü gereksinimleri doğrultusunda geliştirip, dengelemek,
3. Toplum içindeki rolleri belirlemektir.

Çelik (1993), okulu çeşitli değerlerin bir arada bulunduğu ve çatıştığı bir örgüt olarak değerlendirmektedir. Okulun temel görevlerinden biri hem kendi içinde hem de kendi dışında çatışan sosyal, politik ve ekonomik değerleri uzlaştırmak ve dengelemektir. Okulu sadece bir eğitim kurumu olarak görmek değerler arasındaki çatışmayı daha da arttıracaktır. Okul diğer toplumsal kurumlar gibi çeşitli kişilerin belirli bir amaca yönelmek için bir araya geldikleri bir ortamdır. (Ozil, 1990) Her biri ayrı birer birey olan çocuklara sosyal ve kültürel açıdan ne kadar zengin ortamlar hazırlanırsa, sosyal yapıdaki ayrılık o kadar birbirine yaklaşacaktır.

Gerçek eğitim günlük yaşamdır. Yalnızca öğretmen ve öğrencilerden oluşan bina okullarını, yaşamdan kopmuş, eğitimi dar çerçeveden ele alan kurumlar olarak görebiliriz. Yarının eğitim mekanları açık, tanımlanmamış, dönüşebilir, tiyatrosuyla, sergi salonlarıyla, kitapçılarıyla bütünleşmiş kültürel mekanlar olmalıdır. (Kuntay, Gültekin, 1993)

Bektaş (1993), ilköğretim yapılarının toplum için kültür ve sosyal faaliyetler içeren merkezlere dönüşümünü önermektedir. Aynı şekilde Özüekren'in (1982) doktora tezi de çağdaş temel eğitim yapılarının uyarlanabilirlik ve esnekliği göz önünde bulundurularak bir model oluşturmayı amaçlamaktadır. İlköğretim yapıları günün yalnızca belirli saatleri açık olan yapılar olmaktan çıkarılmalıdır. Zaten var olan yapı stoku ve bu yoğunluk içindeki kullanım çeşitliliğindeki azlık göz önüne alındığında, bunun ne denli önemli bir karar olacağı anlaşılacaktır. Okul, içinde derslikleri olan ve yalnızca temel eğitim derslerinin verildiği bir bina olmamalıdır. Canlı, ders çıkışlarında da kullanılan, bulunduğu bölge ve özellikle yakın çevresinde yaşayan çocuklar için sosyal ve kültürel bir merkez olma görevini de yerine getirmelidir. Ancak bu şekilde zorla gidilen, sönük okul yapıları; severek, isteyerek, heyecanla gidilen eğitim mekanlarına dönüşür. Bektaş (1993), ilköğretim yapılarını yalnızca çocukların değil, yerleşim birimi içindeki tüm katmanların kimi zaman ayrı ayrı, kimi zaman birlikte kullanacakları yerlere dönüştürmeyi önermektedir. Böylece değiştirilerek, ekler yapılarak düzeltilmiş ya da yeniden yapılmış yapılar; her türlü kursun verildiği halk okulu, işlikler, kitaplık, sergileme alanları, kantin, sağlık ocağı, danışmanlık birimi, konferans, sinema, tiyatro, müze çekirdeği, düğün-nişan gibi işlevlerin kısıtlı olanaklarla da olsa gereksinimini karşılamalıdır.

3.3.3.1. Türkiye’de Eğitim ile İlgili Sayısal Veriler

Okul yapılarını, sosyal ve kültürel merkezler haline dönüştüren fikir ve önerilerin yanı sıra, bugünkü durumu daha etkili anlatacak kronolojik ve sayısal verileri incelemekte fayda vardır. Örneğin okula giden öğrenci sayısında artış görülmekte ancak okuyan nüfusun fazla olması beklendiği gibi bilgi üretiminde artış göstermemektedir. Eğitimin gerçekleştiği mekan, her yönüyle çocuğu etkiler. Bu nedenle eğitim sistemi değerlendirilirken, eğitim yapıları da, düşlenen okul kavramına uygun yapılmalıdır.

	ÖĞRETİM	OKUL	ÖĞRENCİ	ÖĞRETMEN
	YILI	SAYISI	SAYISI	SAYISI
İLKÖĞRETİM	1923-1924	4.894	341.941	10.238
KADEMESİNE	1943-1944	12.182	955.999	22.387
AİT SAYISAL	1963-1964	27.775	3.562.140	76.544
GELİŞMELER	1983-1984	47.355	6.500.539	208.881
(1923-2003)	2002-2003	35.168	10.331.619	390.275

Tablo 4.4. Türkiye’de İlköğretim Kademesine Ait Sayısal Gelişmeler (M.E.B. İnternet Sitesi)

Tablo 4.4.’de de görüldüğü gibi ortaya çıkan sonuçlar göstermektedir ki; ülkemizde eğitim gören öğrenci sayısının her yıl artmasına rağmen, gelişen teknoloji, çağdaş yaşam, sosyal etkinlik gibi kavramlar henüz eğitimin her alanında görülmemektedir. Okul yapıları, eskiden beri süregelen tek tip proje uygulamaları sonucu, dört duvar bina olmaktan öteye geçememektedir. Bu nedenle birçok okulun, sosyal ve kültürel merkez olarak kullanılması bugünkü şartlarda mümkün değildir.

4.3.4. Toplum

Çocuk için toplumun bir parçası olmak, okulla başlayan bir süreçtir. Oturduğu mahallede, yaşadığı kentte ve ülkesinde bir birey olduğunun bilincine varacak ve bütünü parçası olduğunu hissedecektir. Bir yere ait olma ve bir bütünü

parçası olma duygusu ve toplum içinde enformel sosyal bağların varlığı, modern toplumlarda bireyin ayakta kalmasını sağlayan etmenlerdir. (Erkut, 1997) Toplum içindeki bireylerin bir araya gelmesini sağlayan, ortak bir dil oluşturan ve aktardıklarıyla bireysel ve toplumsal gelişimi destekleyen kültürel ve sosyal mekanlar, çocukluk döneminde de etkili birer öğretim araçlarıdır.

Toplum, belirli bir bölgede yaşayan ve üyelerinin ortak bir yaşayış tarzını bölüştükleri en büyük insan grubudur. (Dönmezer, 1984) Toplum sürekli bir olgudur. Bireyler zaman içinde toplumu terk etseler bile, toplum yine de belirgin özellikleri sosyalleşme yoluyla yeni bireylere aktarır. (Özgüven, 1996)

Toplumların ayakta kalması sağlıklı bireylerin yetişmesine bağlıdır. Bu nedenle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler kaynaklarının büyük bir bölümünü çocukları toplumun bir parçası haline getirmek, toplumun bir bireyi olmalarına katkıda bulunmak amacıyla kullanmaktadırlar. Pek çok kurum ve enstitüler çocukları sağlıklı yetişkinler olarak yetiştirmek için; yardım, koruma, cesaretlendirme ya da iyileştirme gibi görevleri üzerlerine almışlardır. Bunun yanı sıra aileler, eğitim kurumları, gençlik örgütleri, sağlık hizmetleri ve imalat-hizmet endüstrileri çocuklara adanmıştır. (Canter, 1974) Bir toplum yiyeceklerin üretimi ve dağıtımını olmadan, genç, hasta, hamile ve yaşlı nüfusunu korumadan, yasalar düzenlemeden, genç bireylerin sosyalleşmesine olanak vermeden hayatta kalamaz ve varlığını sürdüremez. (Goode, 1964)

Çocuklar, çevresindekiler tarafından toplum içinde bulunma biçimlerini öğrenirler. Sosyal çevreyle uyum sağlama ve sağlıklı ilişkiler kurma ancak değerler ve kültürün oluşturduğu ortak dili kullanabilmekle gerçekleşir. Rapoport, kültürlerin değer sistemlerinin ve yaşam biçimlerinin her toplumda ya da grupta farklılık göstereceğini belirtmektedir. Kültürel öz elemanlar olarak adlandırdığı toplumlar arasındaki çeşitlenmelerin etmenlerini temel ihtiyaçlar, mahremiyete bakış, din, toplumda kadının rolü ve sosyal etkileşim olduğunu belirtmektedir. (Ünlü, 1998) Çocukların ise içinde bulunduğu topluluğa özgü davranışları öğrenmesi yetişkinlerce sağlanır. Toplumsal rol, toplum yapısındaki belirli bir konumda bulunan bir kimseden beklenen davranış kalıpları ya da normlardır. Bu beklentiler çoğu kez

onların yaşıtlarının beklentileridir ancak bu anlamda çocukluk, yetişkinlerin beklentileriyle tanımlanan bir roldür. (Burke, 1994)

4.4. Bölüm Sonuçları

İnsanın içinde bulunduğu sosyal çevre onun davranışlarını şekillendiren, diğer insanlarla ilişkilerini belirleyen, algı ve değerlendirme sürecini hazırlayan veriler içerir.

Çocuğun sosyalleşmesi, onun çevresiyle kurduğu iletişime bağlıdır. Bu nedenle sosyal ve kültürel çevre, aktardıkları ile çocuğun gelişimine yön vermektedir.

Çocuğun sosyal çevresini öncelikle ailesi sonrasında yaşlılarıyla bulunduğu okulu ve ardından içinde bulunduğu toplum oluşturur. Bu kurumların hepsi birbirleriyle ilişki içindedir ve çocuk her birinden farklı şekilde etkilenir.

Aile, çocuğun doğumundan itibaren onu birey haline getiren ilk sosyal enstitüdür. Çocuğun ailedeki konumu, ailenin topluma bakışı ve çocuğa aktardıkları değer ve normlar, sosyalleşmenin bilgileridir.

Türkiye hızlı bir değişim süreci içindedir ve bu değişim toplumun en küçük sosyal kuruluşu olan aileyi ve aile yapısını etkilemektedir. Bilginin, ülkenin her bölgesinde aynı hızla ilerlememesi sonucu, Türkiye’de üç çeşit aile yapısı görülmektedir. Bunlar geleneksel, geçiş dönemi ve modern aile tipidir. Çocuğun ailesi onu sosyal yaşama dahil eden kişilerdir. Bu durumda elbette ailenin sosyal ve kültürel durumu çocuğa yansımaktadır. Aile bireylerinin sosyal ve kültürel etkinliklerde bulunmaları, çocuğun da yönlendirilmesini sağlayacaktır.

Eğitim bir toplumun gelişmesini sağlayan temel güçlerden biridir. Toplumu oluşturan bireyleri fiziksel, zihinsel ve sosyal açıdan olgunlaştırırken, topluma ait değer ve kültürel özelliklerin nesilden nesle geçmesini, zaman içinde devamlılığını sağlar. Çocukların ilk toplumsal temaslarının gerçekleştiği okullar, bireysel ve toplumsal gelişimin de temelini oluşturur. Ülkemizde uygulanan tek tip okul yapıları eğitimin fiziksel mekanını sağlayamamakla birlikte çağdaş eğitim anlayışına ve okulların sosyal ve kültürel etkinlik merkezlerine dönüşümünü olanaksız kılmaktadır. Çocuğu saran en geniş sosyal çevre, toplumdur. Çocuklar, çevresindekiler tarafından toplum içinde bulunma biçimlerini öğrenirler. Sosyal çevreyle uyum sağlama ve sağlıklı ilişkiler kurma ancak değerler ve kültürün oluşturduğu ortak dili kullanabilmeyele gerçekleşir.

BÖLÜM 5. ÇOCUK VE KÜLTÜR

5.1. Kültür Kavramı

5.1.1. Tanım

Kültür kavramı, pek çok disiplinle iç içe olduğu için farklı yaklaşım biçimleriyle açıklanmaktadır. Kültür kelimesinin anlamı; tarihî, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddî ve manevî değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin olarak tanımlanmaktadır. (T.D.K., 2003) Bu tanımda kültürün amacı; geniş topluluk odaklı ve ileriye dönük, toplumsal devamlılık sağlamasıdır. Kültür, sosyolojik grubun dilinden, alışkanlıklarından, yaşam şekillerine kadar ya da dini inancından, her türlü insani ve doğal ilişkilerini kapsayan bir bütün ya da bu ilişkilerden ortaya çıkan sosyolojik bütüne verilen addır. Kültür kavramına bir başka yaklaşım biçimi ise bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü olmasıdır.

Her iki tanım da, kültürü insan topluluklarına has bir özellik olarak göstermektedir. Fakat başka bir disiplin olarak sanat, tasarım ve mimarlık bağlamında kültür kavramı birey ölçeğine indirilebilir. Kültür, sosyal hayatla ilişkilendirildiğinde; muhakeme, zevk ve eleştirme yeteneklerinin öğrenim ve yaşantılar yoluyla geliştirilmiş olan biçimi, bireyin kazandığı bilgi olarak tanımlanmaktadır. (T.D.K., 2003) Tez kapsamında ele alınan kültürel ve sosyal mekanlar, daha çok çocuk gelişimini etkileyen yönleriyle araştırıldığı için kültür kavramının en son yapılan ve bireysel hoşlukla ilişkilendirilen tanımıyla değerlendirilmektedir.

Kültür bir yaşam tarzıdır. Yaşam tarzını inançlar, dil, hoşluk ve nahoşluk tanımı, adetler, gelenek – görenekler, ahlak, daha özetle iyi ve kötünün tanımı belirler. Kültürün gelişmesi yaşamdan alınan zevki arttıracak, güzele bakış açısını değiştirecektir. Bu nedenle genç yaşlı fark etmeden her insanın kültürle bezenmiş olması gerekir.

5.1.2. Kültürlü Olmak

Sosyolojik yaklaşımla, bireyin doğuştan getirdiği özellikleri kültürü oluşturan bir takım girdilerdir. Fakat “kültürlü olmak” doğuştan gelen yetilerin yanı sıra; görmeyle, deneyimlemeyle, bilgiyle ve hepsini harmanlamayla ilgilidir. Aslında kültürlü olmak ya da olmamak gibi bir tartışma olamaz çünkü herkesin iyi ya da kötü bir kültürü vardır. Bu noktada esas önemli olan yaşama biçiminin doğru seçilmiş olmasıdır. Kültürsüz insan olmaz ama gelişmemiş kültür ve gelişmiş kültür vardır. Yalnızca bilgi edinmek ya da yalnızca görmek yeterli değildir. Kitap ve ansiklopediler insanı bilgiyle kuşatır. Çocukluktan itibaren kitap okunur, sayısız konuda sayısız bilgi edinilir. Fakat sadece okumak değil, bir çok farklı konuda okumak ve görmek gerekir. Görmek eylemi, görgü sahibi olmak ve deneyimlemekle ele alınabilir. Artık gelişmiş ülkelerde çocuklara bilgi yalnızca kitaplar aracılığıyla verilmemektedir. Deneyimlemek ve görmek işte burada önem kazanmaktadır. Bir olayı görmek, onun içeriğini anlamak, işitmek ya da tat almak, duyuları harekete geçirir ve insan gelişimini paha biçilmez şekilde etkiler.

Toplum arasında kültürlü olmak deyimi, bilgili ve okumuş olmakla ölçüldüğü kadar sanatla da birlikte anılmaktadır. Sanat; insanlığın varoluş sürecinde, yaşamı anlama ve anlamlandırma sürecinde etkin rol oynamıştır. Kimi resimle gördüğünü yorumlamış, kimi duyumsamalarını sözcüklere yüklemiş, kimi anlamı taşınaklaşmış; ama sonuçta sanat insanlığın bilincinin keskinleşmesinde, hayatı kavramada tarihin her döneminde etkin rol oynamıştır. Bu nedenle kültürlü olmanın sanatla birlikte değerlendirilmesi çok normaldir. Sanatın insana verdiği hazın yanı sıra eğlenerek farkında olmadan öğreten bir yanı da vardır. Bu nedenle çocukların sağlıklı gelişiminden söz edilirken, sanat ve kültür de en etkili şekilde aktarılmalıdır.

5.2.Çocuk Kültürü

Mouritsen (2003), çocuk kültürü kavramının ve bu alanda yapılan araştırmaların, çocukluk ve kültür üst başlıklarıyla çok çeşitlik kazandığını belirtmektedir. Ancak çocuk kültürü kavramı üç ana konuyla açıklanabilir. Bunlardan ilki, yetişkinler tarafından çocuklar *için* üretilen kültürdür. Bu kültürel ürünler, çocuk kitapları, çocuk şarkıları ve çocuk filmleri, bilgisayar oyunlarının yanı sıra. bunlara ek olarak oyuncaklar, şekerlemeler ve özellikle ürün reklamlarıdır. Çocuklar için üretilen ve Mouritsen'in belirttiği çocuk kültürünü şekillendiren bu öğeler eğitim amaçlı ve piyasa merkezli olmak üzere iki farklı amaçla da değerlendirilebilirler. Her ne kadar eğitim ve piyasa amaçlı ürünler arasında çok belirgin bir çizgi olmasa da, her iki tür de toplum içinde kurumlaşmış ve çocuk kültürüne katkıda bulunmaktadır.

Çocuk kültürü kavramına bir başka yaklaşım ise çocuklar *ile* yetişkinlerin çeşitli kültürel elemanları, teknolojiyi ve medyayı da kullanarak bir arada oluşturdukları kültürdür. Bu tür kültürel üretim sınırları çok keskin olmayan iki alana sahiptir. Açılışın bir ucunda çocukların boş vakitlerinde yaptıkları, yüzmeye gitmek, basketbol oynamak, müzik kursuna katılmak gibi faaliyetler yer alır. Çocuklar, bu tür etkinlikleri bir yetişkin gözetiminde fakat kendi başına gerçekleştirmektedir. Diğer yandan çocukların ve gençlerin kendilerinin düzenlediği ya da yetişkinlerle birlikte çalıştıkları enformel projeler vardır. Bir kavram ya da konu üzerinde proje geliştirmeyi amaçlayan ve “workshop” olarak adlandırılan çalışma alanlarının amacı çocukların kendilerini ifade edebildikleri ve sosyal yaşam içinde bir alan üretmeleridir. Yetişkin ve çocukların birlikte çalışması; yetişkinlerin kafasındaki çocuk kültürü kavramıyla, çocukların kafasındaki sanal kültür kavramlarının bir araya gelmesini sağlamaktadır.

Çocukların kendi aralarındaki bağlarla ifade ettikleri üçüncü bir kültür vardır. Çocuk kültürünün çocuklar tarafından ortaya konan bu özelliği çocuklarla ilgili pek çok ilişkide olduğu gibi oyun merkezlidir. Mouritsen (2003), çocuk kültürünün üçüncü ana başlığını çocuklara ait kültür, daha genel anlamıyla oyun kültürü olarak açıklamaktadır.

Çocukların davranışları ve ilişkileri genellikle oyun merkezlidir. Oyun; araştırmayı, dışa vurumu, macerayı, deneyimi, duyguları yani çocuğun davranışlarını biçimlendiren çeşitli etkenleri içinde bulundurur. Okullarda yapılan tiyatro çalışmaları oyundur ve çocukların insan ilişkilerini farklı açılardan görmesini sağlar. Müzikal bir enstrüman çalmak oyundur, çocukları sesin farklı tınlarını araştırmaya yönlendirir. Resim; ışığı, rengi, dokuyu ve biçimiyle çocuğun hayal gücünü zenginleştiren bir oyundur. Bunlara sayısız örnek ilave edilebilir, önemli olan çocuğun amacının oyun olduğunun kavranmasıdır. Bir önceki bölümde belirtildiği gibi artık yurtdışında ve ülkemizdeki bazı eğitim kurumlarında öğretme işi yalnızca kitaplarla karşılanmamaktadır. Çocukları araştırmaya yönlendiren yeni eğitim araçları kullanılmaktadır. Yeni eğitim anlayışlarına olan bu yaklaşımın sebebi çocukların severek öğrenmelerini sağlamaktır. Bu amaçla yapılan çalışmalar en etkin öğrenme tekniğinin çocukların ilgisini çeken elemanlar kullanılarak yapıldığını göstermektedir. Eğitime yardımcı olan bu elemanlar duylara yönelik işitsel, görsel ve ya dokunulabilen malzemelerdir.

5.3.Kültür Aktarımı ve Çocuğun Bu Süreçteki Konumu

“Çocuklara nereye gidecekleri değil, nasıl yürüyecekleri anlatılmalıdır.”
(Öz, 1997)

Geleneksel kültürlerde kültürel uyumlandırma mekanizması, çocuğa toplumsal örf ve adetlerin uyarı ve kınama yoluyla aktarılması; ortak beğenin ürünü olarak oyunlar, masallar, türküler aracılığıyla iletilmesi; folklor gösterileri, çeşitli bayram, şölen ve şenlikler yoluyla pekiştirilmesi; geleneksel sanatlara, zanaatlara ve el işlerine ilgisinin çekilmesi şeklinde işlemektedir. Bu süreçte aile, yakınlar, komşular ve topluluk önemli rol oynamaktadır. (Gür, 2002)

Her toplum kültürel özelliklerini nesilden nesle aktarmak amacıyla yazılı olmayan fakat herkes tarafından bilinen sosyal iletişim ağlarına sahiptir. Böylece toplumlara ait özelliklerin sürekliliği sağlanmış olur. Kültürün aktarımıyla toplumların sosyal ve tarihi bağları zenginleşir, bireyler arasında ortak bir dil oluşur ve bütünlük sağlanır. Kültür de bu aktarım sırasında durağan değildir, sürekli değişir, zamanın koşullarına uyum sağlar ki bireyler de değişimin bir parçası olsun.

Çocuklar kültür aktarımının odağında yer alırlar. Henüz hiçbir bilgiyle doldurulmamış genç beyinler gördükleri her şeyi, soyut ya da somut, hafızalarına kaydederler. Toplumlara ait kültürel elemanların zenginliği küçük bireylerin dünyayı algılama şeklini değiştirecek ve güzel kavramını oluşturacak öğeler içerir. Bir insanda güzel ve iyi kavramlarının olumlu yönde gelişmesi ise bireysel ve toplumsal huzurun göstergesi olarak algılanabilir.

Kültür aktarımının sosyal hayatta gerçekleştiği mekanlara geçmişle süregelen köklü kültürü aktarma amaçlı müzeler örnek verilebilir. Tiyatroda ve sinemada gösterilen filmler yalnızca eğlence amaçlı değildir. Çocuğun görsel dünyasını zenginleştiren, başka yaşamları ve insan davranışlarını aktaran, yaşam sahneleridir. Buralarda dilin kullanımı, kültürel değerler, yaşam tarzları ve yeni mekanlar gözlemlenir.

Çocukların kültürlü olması, kültürlü yetişmesi neden amaçlanmaktadır? Bu soruya verilebilecek en genel yanıt iyi bir hayat sürmeleri için olabilir. Sürekli gelişen ve hızlı bir değişimin yaşandığı dünyada artık pek çok konu hakkında görüş sunabilmek gereklidir. Mesleki anlamda uzmanlaşmak bir yana geniş bir dünya görüşüyle yaşamak ve mutlu olmayı getirecek ilgi alanları da bulmak gereklidir. Çocukluktan itibaren kazandırılacak bu yaşam tarzının en etkili aktarılacağı yerler ise kültür mekanlarıdır.

5.4.Bölüm Sonuçları

Kültür, bireyin sosyal çevresi ve duyularıyla ilişkilendirildiğinde; yaşam boyu kazanılan iyiye, güzele ve estetiğe karşı bilgilenme sonucu gelişen bir kavramdır. Çocukta muhakeme ve zevk kavramlarının gelişmesi, çevresiyle kurduğu ilişkiyi güçlendirir.

Kültürlü olmak ya da olmamak tartışma konusu değildir. Her insan doğumuyla beraber kültürünü de getirir. Bireye ait bu özellikler, içinde bulunduğu topluma ait değerleri yansıttığı kadar, kazandığı bilgi ve davranış çeşitliliği ile de değişikliğe uğrayabilir.

Bireyin çevreye bakışının ve yaşam tarzının gelişmesi, yaşamdan alınan zevki arttıracak, güzele bakış açısını değiştirecektir.

Sanatın her dalı insana düşünmediği ya da dile getiremediği duyguları yaşattığı için haz verir. Toplum arasında kültürlü olmak deyimi sanatla birlikte anılan bir sözdür. Sanatın insana verdiği hazzın yanı sıra eğlenerek farkında olmadan öğreten bir yanı da vardır. Bu nedenle çocukların sağlıklı gelişiminden söz edilirken, sanat ve kültür de en etkili şekilde aktarılmalıdır.

BÖLÜM 6. ÇOCUKTA MEKAN KAVRAMI

6.1.Giriş

Çalışmanın bu bölümünde daha önce belirtilmiş olan, çocukların gelişim evreleri göz önünde bulundurularak mekanın bu süreç içindeki önemi belirtilecektir. Çocuk ve mekan arasındaki ilişki ele alınarak mekana ait renk, doku, form ve ışık gibi parametreler ve bunların çocukların algı düzeylerindeki etkisi ele alınacaktır. Elde edilecek tüm veriler ışığında, çocuğun gereksinimlerine ve davranış eğilimlerine cevap veren mekanların genel özellikleri ve önemleri vurgulanacaktır.

6.2.Çocuk – Mekan İlişkisi

Barker (1968), Bechtel (1977) ve Wicker (1979) gibi araştırmacılar; çocuk davranışlarının, kişilik, zeka gibi kişisel özelliklerden çok, çocuğun içinde bulunduğu psiko-sosyal ortam ve mekan tarafından belirlendiğini kanıtlamışlardır. (Gür, 2002)

Oyun alanları, matematik dersinin yapıldığı derslik ya da fen deneylerinin yapıldığı deney odasında çocukların hareketleri benzerlik göstermektedirler. Davranışlardaki bu benzerliklerin ve mekana özgü hareketlerin oluşması, mekanın çocuklar üzerinde bıraktığı izlenimle ve hareketlerini yönlendirmesiyle açıklanabilir.

Çocuğun içinde bulunduğu mekan onun duyularını harekete geçirerek öğrenmesinde etkili olacaktır. Bu nedenle bir mekanın iyi ya da kötü düzenlenmiş olması, içinde bulundurduğu donatıların fiziksel özellikleri ve duyulara hitap edişi gibi çeşitli etmenler, mekanı çocuk için yararlı hale getirecektir. (Gür, 2002) Çocuğun algısal ve bilişsel gelişiminin hızlanabilmesi için içinde pek çok uyarıcı olan çevreler tasarlanmalıdır. Hareket gelişimi düşünüldüğünde ise, mekanın

sınırlarının kolayca kavranabildiği, serbest hareket alanlarının olduğu ve kaza riskinin olmadığı mekanlar, çocuklar için doğru tasarlanmış mekanlardır.

Lang (1994), öğretici çevrelerde bulunması gereken özellikleri şu şekilde sıralamaktadır.

- Okul, kütüphane ve müze gibi sosyal ve kültürel yapıların çocuklar tarafından kent içinde kolayca erişilebilir ve sayıca çok olması,
- Kent içinde farklı görünüş ve işlevlerde binalar olması,
- İşlek ve dolaşım aksı içinde olan kesişim noktalarına kullanım çeşitliliği getirilmesi,
- Doğal bitki örtüsüne sahip alanlarda yasakları olmayan, ulaşılabilir alanlar olması,
- Test ederek öğrenmeyi sağlayan oyun amaçlı özel mekanların olması,
- Macera oyun parklarının olması,
- Doğal ve yapay kaynakların duyuları harekete geçirdiği mekanlar olması,
- Büyük ve gösterişli ağaçlık mekanlar olması,
- Önemli bina, olay ve etkinlikleri açıklayan panolar olması,
- Fuar, gösteri gibi etkinliklerin rahatça yapılabileceği açık alanlar olması,

Lang'ın öğretici çevrelere ilişkin ortaya koyduğu tasarım elemanları da gösteriyor ki kullanıcı ister çocuk ister yetişkin olsun, bir mekanı yaşayan ve etkin kullanılabilir hale getiren özelliklerden biri, ilgi çekici hale getirilmesidir. Yüksek düzeyde uyarıcılara sahip mekanlar ya da “süslemeler” her zaman ilgi çekmede yeterli olmayabilir hatta bazen gereksiz ve fazladan yapılmış ekler haline gelebilirler. Önemli olan mekanın içinde bir kavram barındırması, anlam taşıması ve etkili olmasıdır. Çocuklar ele alındığında ise mekanın bileşenleri ve fiziksel uyaranlar çocukların en çok dikkatini çeken özelliklerdir.

6.2.1. Mekanın Tanımı

Mekan, yaşamın her anında karşılıklı etkileşimde bulunduğumuz, sınırlarını her zaman çizemediğimiz ve zihnimizde kavramsal izdüşümü olan mimari bir tasarıdır. Duvardaki bir niş ile İstanbul birer mekan örneğidir.

Genel anlamda mekan, insanların içinde hareket edebileceği, eylemde bulunabileceği kavramsal bir varlıktır. Mekan, düzlem elemanlarının bir araya gelmesiyle oluşabileceği gibi üç boyutlu kitlelerin oyulmasıyla da elde edilebilir. Yani mekan, insan boyutunun içinde var olmasıyla anlam kazanır. (Aydınlı, 1986)

Piaget (1967), *Child's Conception of Space* isimli çalışmasında temsili mekan ile duyusal mekan arasında ayrım yapar. Duyusal mekan, çocuğun duyuları aracılığıyla kavradığı mekan, temsili mekan ise biliş üzerine düşen mekanı kastetmektedir. Çocuğun bebeklik döneminde (duyusal – devinimsel dönem) mekan kavramı, eylem ya da davranış düzeyinde dengelenmiş olmasına rağmen zihinsel olarak canlandırma evresine henüz ulaşmamıştır. (Çakır, 1997)

Piaget ve arkadaşları, çocukların çevreyi algılamalarında üç tip model ortaya koymaktadırlar. Bunlar metrik, projektif ve topolojik mekanlardır. Metrik mekan, temelde uzaklık kavramına dayanmaktadır ve şekillerin eşdeğerliliği matematiksel eşitlikle açıklanır. Projektif mekan ilişkilerinin temelini düz çizgi oluşturur. Topolojik mekan ilişkisi ise belli bir biçimin içerisinde var olan niteliksel ilişkilere dayanır ve mekan kavramının temelini oluşturur. Biçim, oran ilgisi, yakınlık – uzaklık, kopukluk, sınır gibi kavramlar topolojik mekan algısıyla oluşur. (Akarsu, 1984)

Çocukta mekan kavramı yalnızca algı düzeyinde oluşmamakta, zamanla zihnin gelişmesiyle bilişsel anlamda da mekan kavramı kazanılmaktadır.

6.2.2. Mekan Bileşenleri ve Çocuğun Algısı

Mekan, onu tanımlayan çeşitli bileşenler aracılığıyla boyut ve işlev kazanır. Gür (1996), mekanın bileşenlerinin işlevlerine bağlı olarak mekanın düzenlenme

biçiminin insan davranışı üzerinde etkili olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda mekanlarda merkezilik, belirleyicilik, yakınlık, sınırlayıcılık, erişebilirlik, süreklilik, birleştiricilik, ayırıcılık, sağlayıcılık, yönlendiricilik gibi davranışa yön veren özellikler önemlidir.

Mekanın bileşenleri, değişmez yapısal bileşenler ve işleve yönelik ve / veya estetik amaçlı eklentilerdir. Yapısal bileşenlere örnek olarak duvar, kiriş, kolon, çatı, merdiven, döşeme verilebilir. Bunlar kullanım esnasında yerleri değişemeyen, mekanı sınırlayıcı ve belirleyici elemanlardır. Yapısal bileşenlere ek olarak renk, doku, ışık gibi mekanın etkisini biçimlendiren fiziksel etkenler, donatı elemanları, dekorasyon ve mekan içi düzenleme, mekanın doluluk – boşluk oranı, saydam – katı yüzeyler, pencere, kapı gibi elemanlar verilebilir. Mekanı oluşturan bileşenler, o mekanın içinde bulunanlara farklı roller yükleyebilir. Mekanı tanımlayıcı özelliklere sahip bu bileşenler duyuları harekete geçirmeye yöneliktir.

Mekan içindeki donatı elemanlarının düzenlenişi, nitelik, yoğunluk ve görünüşleri mekan algılamasında etkilidir. (Altan, 1989) Mekanı oluşturan bileşenler arasındaki kompozisyonu, mekanın temel işlevlerine bağlı olarak;

- Taban alanı biçimi, geometrisi ve iç mekanın yapısal dokusu,
- İç mekanın sınırlarının geometrisi, işlevsel gözenekliliği,
- Süsleme anlayışının temel değerler ve geometrisi,
- Donatı ve ekipmanının düzeni, geometrisi ve stili belirler. (Gür, 1996)

Mekan bileşenleri gerek çok boyutluluğu gerekse duyuları harekete geçiren çeşitliliği ile çocukların algısını yönlendiren özelliklere sahiptir. Bu nedenle bir mekan çocuklar *için* tasarlanıyorsa mekanın yapısal bileşenlerinin yanında kurgusu çeşitli duyu uyarıcı öğelere de sahip olmalıdır. Böylece çocuklar mekanı yönlendirildikleri şekilde algılayacaklardır. Bu uygulama, çocuklar için tasarlanan her mekanın amacına göre mekan bileşenleri ve onlara ait fiziksel özelliklerde değişiklik olacaktır. Ancak çocuk olmak kavramıyla örtüşen bazı genel özellikler her zaman hatırlanmalıdır. Çocuklar için çevrelerindeki sosyal, fiziksel ilişkiler *oyun*

merkezlidir. Yetişkinlerin ise çocuklara yönelik davranış ve amaçları öğrenme merkezlidir.

6.2.3. Mekan Bileşenlerinin Temel Özellikleri

Aydınlı (1993), mekan bileşenlerinin ifade aracı olan renk, doku ve formun insana gönderdiği mesajların algı yoluyla insan tarafından alınmasını, insanın mekanla olan ilişkisi olarak tanımlamıştır. Mekanı oluşturan fiziksel elemanların görsel etkisinin iyi bilinmesiyle bir mekanın etkisi arttırılabilir.

6.2.3.1. Renk

Renk duyular tarafından algılanan ve bulunduğu mekana dair farklı hisler taşıyan görsel bir elemandır. Çocuklar için ise vazgeçilmez bir uyarıcıdır. Çocukların renk beğenileri çok az araştırmacının ilgisini çekmiştir. Bunlardan bir tanesi Friedling, diğeri Auer'dir (1961). Çocukların renk tercihleri ilginç ve cesurdur. Arabalarda canlı ve çarpıcı bir renk olan kırmızıyı yeğlerken; manto, ceket ve benzeri dış giysilerde akromatik renkleri yeğleyebilmektedirler. Tablo 6.1.'de görüldüğü gibi yaşlara göre de renk tercihlerinde bazı değişiklikler olabilmektedir ama kırmızı genel olarak her yaş döneminin en beğenilen rengidir. (Gür, 2002) çocuklarda renk tercihlerini belirleyen çeşitli iç ve dış faktörler vardır. Örneğin kız ve erkek çocukların renk tercihleri bazı toplumsal kabullerce şekillendirilerek farklılık gösterebilir.

YAŞ GRUPLARI	SEVİLEN RENKLER	SEVİLMEYEN RENKLER
5-8	Erguvan pembesi, kırmızı, leylak, limon sarısı	Siyah, beyaz, gri, koyu kahverengi
9-10	Kırmızı, erguvan pembesi, turkuvaz, kırmızımsı portakal, kahverengi	Gri, koyu kahverengi, siyah, pastel yeşil, pastel mavi
10-12	Yeşil, açık mavi, kırmızı, erguvan	Zeytin yeşili, pastel yeşili, mor, leylak
13-14	Açık mavi (erkekler), siyah, mavi (kızlar), kırmızı, yeşil, portakal, koyu portakal	Pastel yeşil, kahverengi, koyu kahverengi

Tablo 6.1. Çocukların farklı yaşlardaki renk tercihleri, (Friedling, 1961; Gür,2002)

Çocuklar resimlerinde rengi özgürce kullanırlar. Özellikle okul öncesi dönemde somut işlemsel aşama henüz başlamadığı için doğada bir nesnenin ana rengi çocuklar için sabit değildir; ağaç mavi, insan teni yeşil olabilir. Einon (2000), bu davranışı çocukların renkleri geç öğrenmesine bağlamaktadır. Genellikle birbirine zıt çiftler oluşturan basit kavramlara oranla, çok daha fazla sayıda çeşidi olan renk zor bir kavramdır. Üstelik bir nesne ya içerde ya da dışarıdadır oysa renklerin arasındaki ayrım bu kadar net değildir.

Nasıl ki ressamlar rengi duyguların dışı vurumu olarak ifade ediyorlarsa, çocuklar içinde renk yaratıcı ve psikolojik etkileri olan bir araçtır. Rengin insan psikolojisi üzerinde etkileri olduğu yapılan sistematik ölçümler ve kişisel gözlemlerle doğrulanmaktadır. Ancak bu gözlemlerin bireyin içinde bulunduğu bir çok alt yapı değişkenine bağlı olarak genel kurallar olamayacağı, yalnızca belirli bir zaman ve kişiler açısından değerlendirmesi gerektiği unutulmamalıdır. Ayrıca, bilgisayar ortamı çocuklar için çok tanıdık hale gelmesi ve oyunlarının da bilgisayarla birleşmesi, yeni renk tercihleri ve görsel algıyı beraberinde getirmektedir.

Kişisel tercih ve beğenilere göre rengin insan üzerindeki etkisi çeşitlilik göstermesine rağmen genel kabuller çerçevesinde bazı renklerin psikolojik olarak yarattıkları etkiler şöyle sıralanabilir (Kıran, 1986; Koç, 1999) ;

Kırmızı: Hareketlilik sağlar, güç ve iktidar hissi verir.

Pembe: Nezaket, yumuşaklık, çekingenlik ve iyimserlik hissi verir.

Kahverengi: Kararlılık, ciddiyet simgeleri.

Taba: Evcillik, kararlılık, gerçekçilik ve yönlendiriciliği temsil eder.

Turuncu: Neşe veren, birlikteliğe yönlendiren, ısıtıcı bir renktir.

Sarı: Neşe ve rahatlık hissi verir, birlikteliğe yönlendiren uyarıcı bir renktir.

Yeşil: Çekici, sükunet ve güven hissi veren, doğaya yönlendiren bir renktir.

Mavi: Arzu uyandıran, iyiliğe ve hoşgörüyü yönlendiren bir renktir.

Lacivert: Ciddiyet ve geniş düşünmeye yönlendirir, ayrıntılara inme eğilimi verir.

Mor: Huzursuzluk hissi verir, engellenme duygusu uyandırır.

Mekan oluşturan duvar, tavan, döşeme gibi yapısal bileşenlerin yüzeylerinde kullanılan sıcak-soğuk, mat-parlak, açık-koyu gibi renk türleri mekanları, dar-geniş, uzun-kısa, yüksek-alçak göstererek mekanın değişik biçimde ve boyutta algılanmasını sağlarlar. Tablo 6.2.'de, mekan bileşenlerinin yüzeylerinde kullanılan renklerin etkisi belirtilmiştir. (Kıran, 1986; Koç, 1999)

RENK	DÖŞEME de	DUVAR da	TAVAN da
Kırmızı	Kudretli, ifadeli	Huzursuzluk verici	Kasvetli, rahatsız edici
Turuncu	Hareketli	Sıcak	Tahrik edici, basık
Sarı	Huzursuzluk verici	Tahrik edici	Aydınlatıcı, heyecan verici
Yeşil	Sakinleştirici	Sarıcı, çevreleyici	Koruyucu, örtücü
Mavi	Davetkar, kurtarıcı	Uzaklaştırıcı, itici, soğuk	Maneviyat, koruyucu
Kahverengi	Sağlam, durdurucu	Sabit, durağan	Sıkıntı verici
Mor	Kararsızlık, rahatsız edici	Aşağılayıcı	Bunaltıcı
Siyah	Düşündürücü	Huzursuzluk verici	Ezici
Pembe	Hassasiyet	Özden uzaklaştırıcı	Saydam uçucu
Beyaz	Dokunulmazlık	Rahatlatıcı, genişletici	Boşluk hissi, hafiflik

Tablo 6.2. Mekan bileşenlerinin yüzeylerinde kullanılan renklerin etkisi (Kıran, 1986; Koç, 1999)

6.2.3.2.Doku

Çocuklar için dokunmak çevreleriyle ilişki kurmanın en önemli araçlarından biridir. Gördükleri her şeye dokunmak istemeleri onların öğrenmeye ve araştırmaya yatkın olduklarının bir göstergesidir. Günümüzde yeni yeni önem verilen çocuk müzeleri, teknoloji merkezleri gibi mekanlar özellikle çocukların dokunması için tasarlanmış elemanlarla doludur. Bunun nedeni deneyerek bilgilenmenin etkili öğrenme ve araştırmanın kaynağında görülmesi ve kavram, olgu ya da nesnelerin her boyutuyla kavranmasının önemlidir.

6.2.3.3. Işıık

Işıık, görsel algıyı oluşturan bir elemandır. Mekanın rengi, rengin aydınlığı ancak ışııkla algılanabilir. Arkeoloji Müzesinde gezerken lahitlerin saklandığı karanlık odanın çocukların çok ilgisini çektiğini gördüm. Bu odanın duvarları siyah kadife kumaşla kaplıydı ve sergilenen nesneler noktasal ışıık kaynaklarıyla aydınlatılıyordu. Odanın içinde sergilenenlerle birlikte çocukların macera duygusu bir araya geldiğinde, onlar için müzenin unutulmaz kısmını bu karanlık oda oluşturdu.

6.2.3.4. Form

Form, dokunulabilir obje olarak ve zihinde canlanan kavram olarak, iki anlamı içermektedir. Form, varolan bir gerçektir; biçim ise formu yorumlamak için insanın seçtiğı, zihinde canlandırdığı bir kavramdır. Bu bağlamda form, mimarlıkta anlam ifade eden öğelerin biçim, düzen, malzeme, detay gibi unsurların birbiriyle ilişkileri sonucu algılanan son görüş olarak tanımlanmaktadır. Karmaşık bir sistem olan insan-mekan ilişkisi; özel aktiviteler, özel gereksinmeler ortaya çıkarmakta, özgün form arayışlarına yönelmektedir. Bu arayışların sonucunda açılı formlar dört ana grupta toplanır;

- Dörtgen formlar: Açık, kesin, emin ve belirli bir ifade hissi verirler.
- Üç açılı ve Çapraz formlar: Daha dinamik bir etki yaratırlar.
- Geometrik eğri formlar: Süreklilik ifadesi güçlüdür.
- Serbest formlar: İzomorfik, organik eğriler ile sağlanır. (Aydınlı, 1993)

Açık alanlardaki heykellerin üzerinde hep çocuklar vardır. Büyük, sabit ve üç boyutlu nesneler çocuklarda dokunma, üzerinde dolaşma, keşfetme hissi uyandırır.

6.3.Bölüm Sonuçları

Çocuk davranışları, kişilik, zeka gibi kişisel özelliklerden önce, çocuğun içinde bulunduğu sosyal ve fiziksel mekana ait özelliklerle belirlenmektedir. Bu nedenle çocuklara yönelik tasarlanmış mekanlar davranışları yönlendirmeli, amaçlanan kavramlar çevresinde çocukları toplamalıdır. Bu bağlamda mekanlar; merkezi, belirleyici, yakın, sınırlayıcı, erişilebilir, sürekli, birleştirici, ayırıcı, sağlayıcı ve yönlendirici olabilir.

Çocuğun içinde bulunduğu mekanlar taşıdıkları anlam ve fiziksel alt yapılarıyla öğretici özellikte olmalıdırlar. Çocuğun etkili öğrenmesi merak ve motivasyonla sağlanır. Bu nedenle, öğretici çevreler de çocuklarda merak uyandıracak, araştırmaya açık olan, sürekli değişime olanak veren esnek yapıda olmalıdır.

Çocuklarda diğer soyut kavramlarla birlikte mekan kavramının da oluşması on iki yaş sonrasında gerçekleşir. Bu süreye kadar çocuk için mekan, içinde barındırdığı aktivitelerle ilişkilidir. Çocuk hareketlerinin odağında oyun vardır.

Mekan bileşenleri, çocuğun algısını şekillendirebilecek güçlü uyaranlar içerir. Renk, doku, ışık ve form bu anlamda mekan içinde çeşitlilik oluşturabilen ve algıyı şekillendiren etkilere sahiptir.

BÖLÜM 7. ÇOCUK VE SOSYO-KÜLTÜREL MEKANLARI

7.1. Giriş

Günümüzde öğrenme eylemi yalnızca okulda yapılan bir olay değildir. Kitaplık, müze, açık hava sergileri, sanat evleri, tiyatro gibi kültür mekanları insanın kişisel gelişiminde önemli bir yer tutar. Söz konusu çocuklar ve çocukların sağlıklı gelişimi olduğunda ise bu mekanlar çeşitlenebilir. Örneğin botanik bahçeler ve hayvanat bahçeleri, akvaryumlar, doğal bitki örtüsüyle çevrili etkinlik alanları, çocuğun çevresiyle olan sosyal etkileşimini geliştirdiği alanlardır. Hızlı kentleşme, yaşamın hızlanması ve bilgi akışının hızlanması yetişkinlerde olduğu kadar çocukların günlük aktivitelerini belirlemektedir.

Günün büyük bir bölümünü okulda geçiren çocuk için sosyal ve kültürel aktiviteler ancak ailesinin özel çabasıyla ya da okulda gerçekleştirilen yan etkinliklerde olmaktadır. Dolayısıyla çocukların da içinde bulunduğu hızlı yaşamın bir kesiminde boşalan vakitlerin verimli kullanılması gerekmektedir. Gür (2002), çocukların kültür eğitimi; çocuğun eğitim kurumlarında geçen planlı zamanın, eğitimden arta kalan boş ve plansız zamanın, kitle iletişim araçları ve medyaya ayrılan zamanın kullanım verimliliği ile bir arada değerlendirmektedir.

7.2.Sosyal ve Kültürel Mekan Tanımı

Kültür mekanları özünde sosyalleşme, birey-çevre-toplum bilinci oluşturma, benlik farkındalığı, duyarlılığı arttırma gibi amaçlara hizmet eden mekanlardır. Önceki bölümde kültür aktarımı ve kültürlü olmanın insan üzerindeki etkisi açıklanmıştır. Eğitim yapıları bu görevleri tamamlayacak sistemlere sahip olması gereken başlıca kurumlardır. Fakat tez kapsamında ele alınacak olan kültür mekanları da en az eğitim yapıları kadar öneme sahiptir. Bu anlamda kültür yapıları kavramsal

olarak eğitim yapılarını da kapsayan ölçektir ancak araştırma kapsamında temel mekan olarak ele alınmayacaktır.

7.2.1. Kültür Mekanlarının Sosyal Yaşam İçindeki Amacı

Sosyal yaşam içinde kültür mekanlarının amacı dünya kültürü ya da yaşam kültürü hakkında insanların görüşlerini açmaktır. “Dünya kültürü” ve “insanlığın görüşü” çok büyük anlamlar ifade etmesine rağmen, bunlar kazanılmak ve gelecek nesillere aktarılmak istenen ana eylemler olmuşlardır. Bu nedenle insanın belli başlı alışkanlıkları edindiği çocukluk dönemi bu görüşün etkili biçimde aktarılacağı bir süreçtir ve mutlaka özen gösterilmelidir.

Hiçbir toplum sanatı, tarihi, doğayı ve doğalı, insanı anlayarak gelişen çocuklar olmadan süreklilik kazanamaz. Böylesine hayati kavramların aktarıldığı mekanlar da önemiyle bütünleşmiş ve amaca yönelik olarak tasarlanmalıdır.

7.2.2. Çocuk İçin Kültür Mekanlarının Gelişimi Açısından Önemi

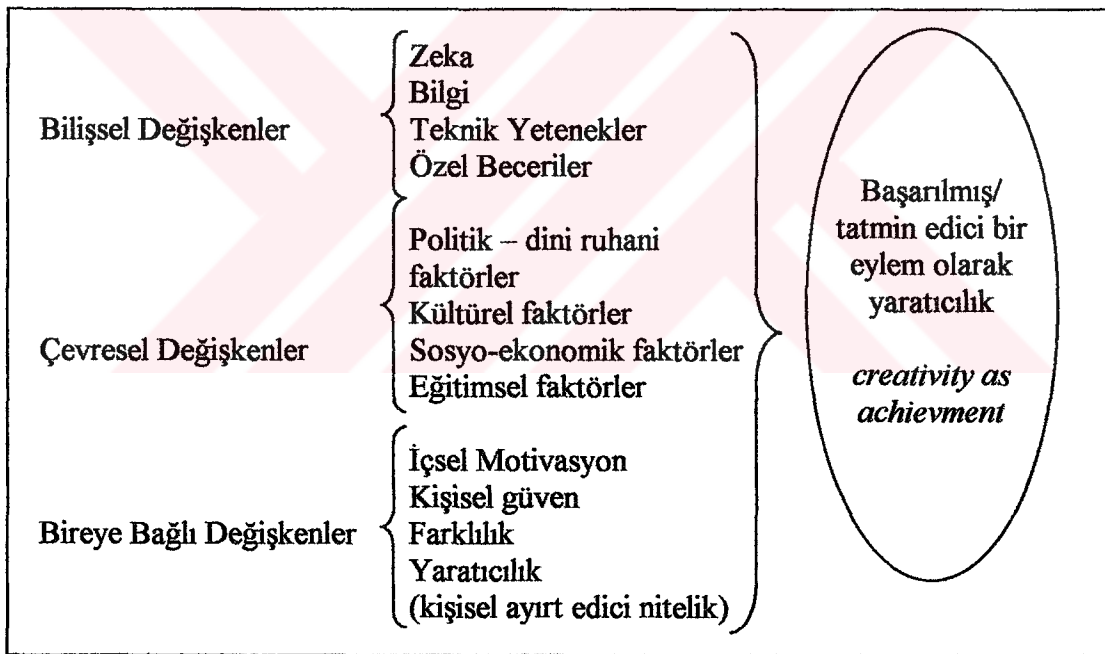
Goleman (2003), çocuklar üzerinde yaptığı araştırmalarda birden çok zeka türünün olduğunu ve her birinin geliştirilmesi gereken özellikleri bulunduğunu belirtmektedir. Goleman, duygu kelimesini bir his ve bu hisse özgü belirli düşünceler, psikolojik ve biyolojik haller ve bir dizi hareket eylemi olarak kullanmaktadır. Özellikle duygusal zekanın üzerinde durmakta ve en az sayısal-mantıksal zeka kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır. Cevap aranan başlıca soru ise duyguların akılla nasıl birleştirilebileceğidir.

Duygular çocuklar için önemlidir çünkü hareketlerinin temelini hissettikleri oluşturur. Goleman (2003), çevreye ait farkındalığın duygusal yaşamı zenginleştirdiğini ve sanat dallarının duygusal zihne hitap ettiğini belirtmektedir. Bu nedenle kültür mekanlarının barındırdığı kavramlar bütününün çocuklar için öneminin, duygusal zekayı geliştirmesi olduğu söylenebilir.

Kültür mekanlarının bir diğer özelliği zaten çocukluğun özünde var olan yaratıcılığı tetiklemesidir. Kahvecioğlu'nun (2001), yaratıcı düşünme ve öğrenmeye

ilişkin farklı kavramsal yaklaşımlar içinde ele aldığı sosyo – kültürel ve historiometrik yaklaşımların temelinde, sosyal, kültürel ve çevresel faktörlerin yaratıcılığa etkileri ortaya konmuştur. Bu konuda, Amabile (1983), yaratıcılığın bir altyapı süreci içerdiğini ve bireysel yaratıcılığın sosyal ve çevresel etkilerin bütünü olduğunu belirtir. Historiometri kavramı ise davranış bilimlerinde insanın zamana bağlı olarak kazandıkları üzerine niceliksel analizler yapan bir disiplin olarak tanımlanabilir. (Simonton, 1997)

Eysenck'in (1996) yaratıcılığa yaklaşımında ise yaratıcı kişilik kavramını etkileyen değişkenler verilmektedir. Tablo 6.1.'de gösterilen yaratıcılığı etkileyen temel değişkenler; bilişsel, çevresel ve bireye ait özellikler olarak sıralanmakta ve her birini oluşturan faktörler belirtilmektedir

Tablo 7.1. Yaratıcılığı Etkileyen Temel Değişkenler (Eysenck, 1996)

7.2.3. Çocukta “Kültür ve Kültürel Mekan” Kavramlarının Algısı

Çocukluk döneminde her şeyin özü oyundur. Bu nedenle kültür ve kültürel, sosyal mekan kavramları da çocuklarda sonradan oluşmaktadır. Bir müzenin içinde çocuk, keşfetme ilgisiyle dolaşır. Gördükleriyle kafasında oluşturduğu senaryoyu

birleştirir ve bu senaryo içinde kendini bař role koyar. Kùltùr yapıları genellikle çocuğa refakat eden bir büyükle ziyaret edilen yerler olduğu için ne tamamen çocuğa aittir ne de serbest oyun düzenini barındırır. Bu nedenle çocuk için de büyüklerin dünyasına yapılmış bir ziyaret ve keşiftir. Müze içindeki davranış tutumlarına benzer şekilde resim sergisini dolaşan çocuk da hayal gücünün sınırlarını zorlar. Resim nasıl ki her yetişkin için farklı anlamlar ifade edebiliyorsa, çocuk baktığı resimde bir çok anlam görebilir. Renkler, biçim ve doku çocuğun duyularını ve henüz sınırları tam konmamış hayal gücünü harekete geçiren elemanlardır.

Kùltùr mekanları olarak ele alınan yerler kullanıcılarına özel tasarlandığında mekanı benimseme ve bulunduğu mekana ait olma hissi güçlenecektir. Örneğin bir çocuk tiyatrosunda sahnelenen oyunu, çocuklar yetişkin boyutları düşünülerek yapılmış koltukların içine gömülerek ve görüş alanı kısıtlanarak izliyorlarsa, mekanın barındırdığı kavram ve fiziksel yapı birbirine uymuyor demektir. Fiziksel yapı, ergonomik ölçütlerle belirlendiği kadar kavramsal altyapının oluşturulmasıyla da öne çıkabilir. Çocuğun nelerden hoşlandığı, belirli yaş dönemlerinde hangi uyaranlardan etkilendiği ve ne tür hareketlere meyilli olduğu bu kavramsal altyapıyı hazırlayan etmenlerdir.

7.3.Oyun – Hayal Gücü ve Deneyerek Öğrenmede Sosyal ve Kùltürel Mekanların Etkisi

Bektaş (2002), çocukların hayal gücüyle çevrelerindeki nesneleri yorumlamalarını ve tekrar şekillendirmelerini inanılmaz bir doğal yetinin sonuçları olarak değerlendirmektedir. Fakat çocuklukta olan bu doğal yeti zamanla yanlış yönlendirme, eğitim sistemi ve diğer dış etmenler tarafından köreltilmektedir. Örneğin resimde mor renge boyanan evin kapısı aslında çocukta rengin ortaya çıkardığı hayal gücünün göstergesidir.

Önceki bölümlerde çocukların öğrenmesinde etkili olan parametreler incelenirken oyun, hayal gücü ve deneyime yönelik ortamların bu süreçte etkili olacağı belirtilmiştir. Bu bölümde ise mekansal özellikler ve çocuklar için anlamları irdelenecektir. Tiyatro mekanları oyunla, müze ve sergiler hayal gücüyle, hayvanlar ve botanik bahçeleri denemekle ilişkilendirilmiştir.

7.3.1. Oyun ve Çocuk

Oyun, çocuğun en doğal güdülerıyla yaptığı hareketlerdir. Arkadaşlarıyla ilişkilerini büyüklerini taklit ederek kurar ve çeşitli roller oynar. Şener (2001), oyunu çocuğun gördüklerini ve duyduklarını deneyerek öğrendiği doğal bir yaratma ortamı; diğer çocuklarla kurulan doğal iletişim ve anlaşma ortamı; çocuğun gelişebilmesi için gerekli temel unsurlardan biri olarak tanımlamaktadır.

Oyun, yetişkin hayatı için bir hazırlıktır. (Sandström, 1979) Oyun, çocuğun sonucunu düşünmeden eğlenmek amacıyla yaptığı hareketlerdir. Bu hareketler çocuğun bedensel, duygusal ve sosyal gelişimine yardımcı olan aktivitelerdir. Oyun, çocuk için sıradan bir aktivitedir fakat yaşamsal bir öneme sahiptir. Başkaları tarafından öğretilmeyecek konular oyun aracılığıyla çocuğa aktarılır.

Singer (1994) (Yürekli, 2003), oyunun çocuklar için yararlarını şöyle sıralar;

- a. Hareket yeteneklerini geliştirme
- b. Duyuları keskinleştirme
- c. Duyuları anlama – empati geliştirme
- d. Paylaşmayı öğrenme
- e. Düzenlemeyi öğrenme
- f. Zevkleri ertelemeyi öğrenme
- g. Sözcük dağarcığını geliştirme
- h. Konsantrasyonu geliştirme
- i. Esneklik kazanma
- j. Farklı kimlikleri öğrenme
- k. Hayal gücü ve yaratıcılığı geliştirme

Çocuğu etkileyen bütün bu etmenler nedeniyle yetişkinler tarafından basit bir eylem olarak algılanan oyun, aslında çocuk mekanlarının biçimlenmesinde etkili olacak parametrelerden biridir. Oyun, çocuk parklarıyla sınırlanacak bir aktivite olmaktan çıkarılmalı ve çocuğa her alanda hizmet etmelidir.

7.3.2. Tiyatro

Baltacıoğlu (1944), tiyatroyu gerçek hayatın kısaltılmış buna karşın gereksiz eklenti ve zorlamalardan arınmış hali olarak tanımlamaktadır. Ona göre edebiyat, resim gibi diğer sanat dalları tiyatroda bulunan özellikleri taşımamaktadır. Bu nedenle çocukların kişilik gelişimleri için okul tiyatrosu fikrini desteklemiş ve bu konuda çalışmalar yapmıştır. Tiyatronun çocuk gelişimi üzerinde öncelikle çocuğa oyuncu kişiliği kazandırma etkisi vardır. Tiyatro, bir konuya farklı gözle bakabilmeyi ve değerlendirme yapabilmeyi, canlandığı kişiliği dile getirmeyi ve ifade yeteneğini geliştirmeyi amaçlar.

Çocuk tiyatrolarının planlamasında temel prensip; çocuğu oyuna katmak, mekanın ve oyunun bir parçası haline getirmektir. Özellikle on iki yaş öncesi çocuklar için bir daire oluşturarak ortada oynanan oyun daha caziptir çünkü yüz yüze olmak ve kapalı bir daire oluşturmak çocuğun istediği anda oyuna katılmasını kolaylaştıracaktır. Çocuklar için tasarlanan tiyatro mekanlarında bulunması gereken bir diğer önemli özellik ise çocuğun hareket algısını bozmayan bir oturma düzeni oluşturmaktır. Çünkü çocuk için oyunun anlamı sözden öte hareket ve sestir. (Nutku, 1998)

Günümüzde çocuk tiyatroları ve sanat evleri, çocuk ve gençlik merkezleri kapsamında olabildiği gibi, tamamen bağımsız kültür yapıları olarak da tasarlanmaktadır. (Gür, 2002) Ülkemizde uygulaması olmayan çocuk tiyatro binaları genellikle yetişkinler için tasarlanmış mekanlarda hizmet vermektedir.

7.3.3. Müze Yapıları

Çağdaş anlamdaki müze tanımı; Uluslararası Müzecilik Konseyi tarafından "...toplumun ve gelişiminin hizmetinde olan, halka açık, insana ve yaşadığı çevreye dair tanıklık eden malzemelerin üzerinde araştırma yapan, toplayan, koruyan, bilgiyi paylaşan ve sonunda inceleme, eğitim ve zevk alma doğrultusunda sergileyen, kar düşüncesinden bağımsız sürekliliği olan bir kurumdur." şeklinde tanımlanmaktadır.

Gür (2002), çocuğun kültür eğitiminin eğlenceli ortamlarda gerçekleşmesi, boş zamanlarının verimli bir şekilde değerlendirilebilmesi amacıyla çocuk müzelerinin sayısının hızla artmakta olduğunu belirtmektedir. Geleneksel müze tanımından farklı olarak çocuk müzeleri daha çok araştırma ve deneye yönelik, çocuğu keşfetmeye, oyun oynarken deneyimlemeye yönlendiren teknoloji ve bilim içerikli mekanlardır.

Müze yapılarında çocuğun çevresiyle etkileşimi genellikle hayal gücünü kullanarak ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda mekanın içinde sergilenenler çocuk için ön plana çıkmakta, mekan içindekine hizmet eden bir alt yapı aracı olmaktadır. Ancak mekanın yalınlığı bazen içindekilerle bütünleşebilir. Mekanın her zaman görünmez olması ya da tam tersi içinde sergilenenlerin önüne geçmesi değil içindekilerle bir olması istenen özellik olabilir. Örneğin Roma dönemine ait eserleri o dönem insanların yaşayışını betimleyen heykeller ve mekanlarda sergilemek çocuk için hem mekanın hem de sergilenenin deneyimlenmesini sağlayacaktır. Yürekli (2003), merak ve motivasyonu öğrenmenin temeli olarak ele almaktadır.

7.3.4. Hayvanlar ve Botanik Bahçeleri

Doğal ortamlar insanlara her zaman dinginlik ve huzur veren mekanlardır. Doğa, içinde barındırdıklarıyla insana kaynak oluşturur. Bu kaynak yemek, su ve barınma gibi biyolojik ihtiyaçları karşılamaya yönelik olduğu gibi, keşfetmeye yönelik bir amaç barındırır.

İçinde doğal hayata dair varlıkların yaşamlarını sürdürdüğü mekanlar; hayvanat bahçeleri, akvaryumlar ve botanik bahçeler gibi, doğal yaşama ortamı olmaları ve türlerin kökenini içinde barındırmaları, deneyimleyerek öğrenmeye ve sonsuz bilgiye sahip olmaları nedeniyle çocuklar için de vazgeçilmez öğretici özelliklere sahiptirler. Brebner (1982), çocuklarda ve yetişkinlerde görülen çevresel tercihleri belirleyen doğaya ait bazı özellikler olduğunu belirtmektedir. Bunlar; su ve bitki örtüsünün varlığı, barındırdığı çeşitlilik ve sığınak olması gibi yapısal özelliklerdir. Gerçekten de su, çocuklar için vazgeçilmez bir doğal oyun elemanı olmuştur.

Doğanın öğretici etkisinin yanı sıra her zaman dinlendirici etkisi de vardır. Hastalıkları daha çabuk iyileştirme, zihin sağlığı, yaratıcılığı harekete geçirmesi ve barındırdığı çeşitlilik ile karmaşık olması, uyaran zenginliği doğanın insanlar için bulunmaz bir zenginlik içerdiğinin göstergesidir.

Doğal ortamlarla çocukları buluşturmak her şeyden önce onların çevreleri hakkında detaylı bilgiye sahip olmalarını sağlar. Bunun yanında bir diğer çok önemli getirisi ise evrende kendilerinden başka var olan canlı hayatını görerek kavramaları onların ileride çevrelerine daha duyarlı yaklaşımlarını da sağlayacaktır. Böylece çevre kirliliği sona erecek ve doğa bilinci oluşacaktır. Yurt dışında çocukların sosyal ve kültürel alanlarda eğitilmesi amacıyla yapılan çalışmalarda, eğitim yapılarının bir bölümü özel bahçeler olarak tasarlanmaktadır. Botanik bahçeler, çocukların ektiği ve yetişmesini adım adım izlediği bitkilerden oluşur. Burada amaçlanan canlı hayatının küçük bir bitkide gösterilmesi ve çocuğa başarı hissini tattırmaktır. Doğa eğitimi böylesine bir uygulamadan daha başarılı bir şekilde çocuklara aktarılamaz.

Hayvanat bahçeleri sergiledikleri doğal yaşama ortamı ve canlı türleriyle, çocuklar için canlı hayatını anlamak ve canlılara karşı duyarlılığı arttırmak amacıyla bulunan sosyal mekanlardır.

7.3.5. Okul Öncesi Çocuk Eğitim Merkezleri

Eğitim yapıları da başlı başına kültürel ve sosyal verilerin aktarıldığı ve çocuğun sosyal gelişiminde etkili olan kurumlardır. Ancak eğitim yapılarının çok geniş kapsamlı olması ve ayrı bir tez konusu oluşturacak ölçekte olması nedeniyle ayrıntılarıyla bu tez kapsamında incelenmeyecektir. Okul öncesi eğitim merkezlerinin kısaca ele alınacak olmasının nedeni, bu mekanların içinde kültürel ve sosyal alan nişleri bulunmasıdır.

Moore'a göre (1994), okul öncesi çocuk eğitim merkezlerinin barındırması gereken amaçlar; çocukların meraklarını uyandırmak için onları olabildiğince fazla sayı ve çeşitlilikte deneyimlerle karşı karşıya getirmek; fiziksel ve entelektüel yeteneklerini birbirleriyle yarıştırmaya davet etmek; kendilerini ifade etmeye cesaretlendirmek; hem bireysel hem de grup ile beraber çalışmalarının gelişmesine

katkıda bulunmak ve yaratıcı olarak, aynı zamanda toplumdaki rollerini anlamalarına yardımcı olmaktır.

Şener (2001), okul öncesi çocuklar için oyun / öğrenme mekanlarını çeşitli aktivite ceplerine ayırmış ve bu nişlerin birbiriyle ilişkilendirmiştir. Yapılan bu örnek çalışma, çocuğun ihtiyacı olan aktivite çeşitliliğini vurgulamak amacıyla ele alınmıştır. Mekan içindeki aktivite cepleri çocuğun gelişim evrelerinde ortaya çıkan hareket çeşitliliğiyle de ilişkilidir.

- **Dramatik oyun**

Çocukların çeşitli roller altına girerek o kişilikleri canlandırmalarını böylece ifade yeteneklerini ve farklı kişilikleri öğrenmelerini amaçlar.

- **Manipulatif oyun**

Çeşitli oyun aletleri yardımıyla çocukların küçük kaslarını, el ve göz eşzamanlılığını geliştirmeye yöneliktir. Seçilen oyuncaklar renk, biçim ve doku gibi özellikleriyle de özel seçilmelidir.

- **Konsept oluşturma**

Çocukların geometri, renk, şekil gibi özel konseptleri kavrayabilmesi için bir konsepte ait eşyaların olduğu ya da sergilendiği mekanlardır.

- **Sanat aktivite merkezi**

Sanat duygusal zihne hitap ettiği ve görsel ifade aracı olduğu için çocuk gelişiminde önemli bir yere sahiptir. Duygularını çeşitli aletlerle, boya, kağıt, kil gibi, ifade ettikleri ürünler ortaya koyulan bir alandır.

- **Blok oyun merkezi**

Blok gibi yapısal elemanların gerçekçi ve hayali yaklaşımlarla düzenlenmesini böylece fiziksel boyutu, denge ve kapalılık gibi mekansal ve strüktürel problemleri ve kendi yetisini de öğrenebileceği mekanlardır.

- **Konstrüksiyon merkezi**

Ahşap ve ahşabı şekillendiren aletlerin olduğu bu mekan bitmiş bir ürüne sahip olabilmek için yapılması gereken adımları öğretir, çocuğa sabretmek ve başarmak arasındaki ilişkiyi gösterir.

- **Yemek yapım merkezi**

Yemek yapmak çocuğa sorumluluk duygusunu aşıl原因an gerçek bir aktivitedir.

- **Dinleme merkezi**

Çocuğun sosyalleşmesi konuşmaya ve iletişim kurmaya dayalıdır ve bu iletişim süreci içinde dinlemeyi öğrenmek de en az konuşabilmek kadar önemlidir. Dinleme merkezinde çocuk kendini sözlü ifade etmeyi ve başkalarını dinlemeyi öğrenecektir.

- **Kapalı alan aktivite merkezi**

Çocukların mekan içinde rahatça koşup hareket edebilecekleri, birbirlerinin hareketlerini kısıtlamayacakları açık ve çeşitli bedensel hareketlerin yapılabileceği alanlardır.

- **Matematik merkezi**

Soyut kavramların incelendiği ve sayısal ölçümlerin yapıldığı bir alandır.

- **Müzik ve hareket merkezi**

Müzik ve hareket çocuğun ritim duygusunu kazanması için bir arada bulunan elemanlardır. Bu merkez ses çeşitliliği ve buna bağlı olarak kendisini dışa vuran hareket çeşitliliğini sağlar.

- **Ön okuma – yazma merkezi**

Çocuğa kitapların ve dilin sevdinilmesini amaçlayan bir alandır.

- **Kum / su oyun merkezi**

Suyun çocukta uyandırdığı heyecan ve merak duygusuyla kil, kum gibi elemanların suyla birleşerek ortaya çıkardıkları deneyerek öğrenilir.

- **Bilim merkezi**

Duyu organlarının mümkün olan en yoğun şekilde kullanarak nesnelere dokunmak, tatmak gibi deneyerek öğrenme faaliyetlerini içeren alanlardır.

Görüldüğü gibi çocuk gelişimi için gerekli oyun, hayal gücü ve deneyerek öğrenme bazlı alanlar sağlıklı şekilde planlanmış okul öncesi eğitim merkezlerinin kuruluş şemasını oluşturmaktadır.

Çocuğun sosyal ve kültürel gelişimine dair veriler içeren mekanlar bu kadarla sınırlı değildir. Çevre, içerdüğü uyarıcılarla açık ya da kapalı, doğal ya da insan yapımı her mekan çocuk için yeni bilgiler içerir. Örneğin kent meydanları, çocukların heykeller üzerinde oynadıkları parklar; kent ve çocuk arasındaki ilişkinin

kurulduğu mekanlardır. Bu anlamda kent içerdđđi öğelerle çocuğu etkileyen ve geniş kapsamlı araştırma konusu olabilecek bir çocuğun öğrenme mekanıdır.

7.4.Bölüm Sonuçları

Çocukların öğretici çevrelerde bulunması, gelişimleri açısından önemlidir. Günümüzde öğrenme ve bilgi edinme eylemi artık yalnızca eğitim yapılarında gerçekleşen bir olay değildir. Aynı şekilde öğrenme yalnızca kitaplar aracılığıyla meydana gelen bir eylem de değildir. Bellekte yer edinen; görmek, dokunmak, hissetmek gibi duyu organları aracılığıyla gerçekleştirilen öğrenme eylemi tercih edilmektedir. Kültürel ve sosyal mekanlar, çocukların ileride ihtiyaç duyacakları bir çok veriyi içinde barındırır. Bu mekanlar insanın duyularına hitap ettiği için, her yaşta meydana gelebilecek gelişim süreci içinde önemli bir yere sahiptirler.

Kültür mekanları; sosyalleşme olayını içinde barındıran, birey-çevre-toplum bilincini oluşturmaya yönelik hizmet eden, kişinin benlik farkındalığını ve duyarlılığını arttırma amaçlı olayları sunan mekanlardır. Bu mekanlar mimari planlama açısından aynı anda farklı aktivitelere hizmet edebilecek, esnek tasarımı ile zamanla değişebilecek ve içinde bulunduracağı yoğun uyarıcı donatılarla bütünleşebilecek mekanlar olmalıdır.

Çocuk için mekan kavramı ileriki yaşlarda olduğu için diğer pek çok davranışı gibi, sosyal ve kültür mekanlarında ki davranışları da oyun, keşif, macera ve dokunma / deneme odaklı olacaktır. Bu nedenle; çocuklar için tasarlanan mekanlar, çocuğun hareketlerinin odağında bulunan parametrelere cevap veren ve çocuğu yönlendirebilen mekanlar olmalıdır.

Çocukta bulunan, henüz çevresel koşullandırmalarla sınırları daraltılmamış olan hayal gücü ve yaratıcılık, kültürel ve sosyal mekanların aktardığı bilgilerle açılabilir. Yaratıcılığı etkileyen parametreler, bu mekanların aktardıklarıyla örtüşmektedir.

Tiyatro, çocukların oyun aracılığıyla diğer insanların yaşamlarına dair fikir sahibi olmalarını, olaylara farklı yönlerden bakmayı, dili kullanmayı ve ifade yeteneğini geliştirmeyi amaçlar.

Müze yapıları, keşfetme güdüsünü ve hayal gücünü kullanarak çocuğun aktarılacak her konuda bilgi sahibi olmasını sağlar. Bu mekanlarda kullanılan sergileme teknikleri; nesnelerin üç boyutluluğu, makinelerin çalışma prensipleri, insanlığın tarihsel gelişimi, ekoloji gibi onlarca anlatımı çocuklar için cazip hale getirerek kullanılmalıdır.

Hayvanlar ve botanik bahçeler, doğal hayata dair kendi başına işleyen pek çok kaynağın görülebileceği, canlı kavramının oluşturulacağı mekanlardır. Botanik bahçeler, yalnızca gezilebilen mekanlar olarak değil, günümüzde eğitim yapıları içinde de yer edinmişlerdir.

Okul öncesi çocuk eğitim merkezleri, içinde bulundurdıkları kültürel ve sosyal nişlerle, çocukların gelişimine yön veren mekanlardır. Bu tür mekanlar aynı zamanda çocukların sosyal çevresinde ara yüz oluşturan kaynakları da barındırırlar. Okul öncesi çocuk eğitim merkezlerinde amaçlanan, çocuğun temel eğitimi başlamadan önce çevresiyle sağlıklı iletişimi kurabilmesini sağlamak, kişilik gelişimine ve kendini ifade yetisine yardımcı olmaktır.

Çocuğun içinde bulunduğu her mekan onun belleğinde yer eden uyaranlara sahiptir. Önemli olan mekanların barındırdığı kavramlar ve fiziksel yapılanmasıyla, çocuğu doğru yönlendirebilmesi, onun için sağlıklı bir alan oluşturabilmesidir.

8. KÜLTÜREL VE SOSYAL AMAÇLI MEKANLARDA ÇOCUKLARIN MEKANSAL TERCİHLERİNİN ANALİZİ

8.1.Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Bu araştırmanın amacı, çocukların gelişim sürecini etkileyen mekanları ve bu mekanların niteliklerini saptamak; çocukların mekansal tercihlerini ortaya çıkartmaktır. Çocuk gelişiminde etkili olduğu düşünülen önemli mekanlar, sosyal ve kültürel mekanlar olarak ele alınmıştır. Bu kapsamda müze, tiyatro, sinema, sergi alanları, hayvanat bahçesi, doğal ortamlar gibi günlük yaşam içinde ziyaret edilen ve çocuğu çeşitli içerikleriyle etkileyen mekanlar incelenmiştir.

Araştırma bebeklik evresinden çıkmış ve çevresiyle deneyimleyerek iletişim kurabilen, bilgi edinebilen 3 – 12 yaş arası çocuklar üzerinde yapılmıştır.

Araştırma kapsamında yapılan anket çalışması, İstanbul'da üç farklı meslek grubunun çocuklar üzerinde yaptığı gözlem ve değerlendirmeleriyle yürütülmüştür.

8.2.Araştırmanın Değişkenleri ve Hipotezleri

Araştırma, çocuğun sosyal ve kültürel mekanlardan etkilenme ölçütlerini belirlemek amacıyla yürütülmüştür. Çocuğun ilgi alanları ve sosyal aktiviteleri mekansal beklentilerini ve bulunduğu mekanı kullanmasını etkilemektedir. Çocuklar oyun, keşif ve macera içerikli mekanları tercih etmekte, onlara zengin uyaranlar sunan alanlara ilgi göstermektedirler. Mekana ait hareket, sürpriz, bilgi çeşitliliği çocukların gelişimlerine katkıda bulunur. Bununla birlikte çocuk için tasarım yapmanın gereklerinden olan güvenlik, süreklilik, ulaşılabilirlik ve ergonomik ölçütler tasarım kriterleri açısından ele alınmalıdır. Araştırmanın değişkenleri mekansal özellikler ve kavramsal kurgunun, çocuk gelişim özellikleriyle örtüşmesidir.

8.3.Araştırma Yöntemi

Çocuklar adına karar verenler genellikle yetişkinlerdir. Bu nedenle, araştırma kapsamında çocukların mekansal tercihleri ve bu tercihlerin gelişim sürecine etkisini ölçebilmek için onların yanında bulunan ve gözlem yapabilen aile bireylerinin ve öğretmenlerinin görüşlerini almak tercih edilmiştir. Görüşler yapılandırılmış bir anket yoluyla alınmış; görüşmecilerle karşılıklı görüşme yöntemi izlenmiştir. Anket yapılan tüm görüşmecilerin kendileri ebeveyn olduğu için çocuğun gelişim dönemlerini ve onu etkileyen mekansal özellikleri daha etkili aktarmışlardır. Bu nedenle çocuklarla bire bir görüşmede bulunmak yerine, onların sürekli yanında olan yetişkinlerin değerlendirmeleri dikkate alınmıştır.

8.3.1. Örneklem Modeli

Bu çalışmada nicel/istatistiksel veri elde etmek amaçlanmamış olup, yapılan görüşmeler yoluyla niteliksel verilerin elde edilmesi hedeflenmiştir. Bu nedenle örneklem sayısı sınırlı tutulmuştur. Görüşme yapılan yirmi beş kişinin beşi mimar, dokuzu ebeveyn ve on biri ilköğretim okulu öğretmenleridir.

Çocukların mekansal tercihlerini değerlendirebilmek için üç farklı gruba anket çalışması yapılmıştır. Birinci grup, mekan kavramıyla birlikte çocuk gelişimini değerlendirebilecek olan İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi öğretim elemanlarıdır. Görüşleri alınan beş öğretim elemanı; kendi çocuklarının gelişim dönemlerini, kültürel ve sosyal mekanların bu süreç içindeki konumunu değerlendirmiştir. İkinci grup örneklem modeli, çocukların gelişim dönemlerinin büyük bir bölümünü gözlemleyen ve yönlendirme yetisi olan ilköğretim okulu öğretmenleridir. Toplam on bir öğretmenle görüşme yapılmıştır. Öğretmenler, çocukların okul içindeki davranışlarını değerlendirebilecekleri gibi aynı zamanda okulun çocuğa sunduğu sosyal ve kültürel olanakların da çocuk üzerindeki etkisini gözlemleyebilmektedirler. Üçüncü grup, çocukların bir çok aktivitelerini olduğu gibi kültürel ve sosyal mekanlarla buluşmasını da sağlayan ebeveynlerdir. Anne ve babalarla anket yapılmasının en önemli nedenlerinden biri; ebeveynlerin çocuktan beklentisi doğrultusunda mekansal tercihlerinin neler olduğunun incelenmesidir. Dokuz kişilik ebeveyn grubuyla birlikte toplam yirmi beş kişiyle yapılan anket çalışması, çocuğa

karşı farklı bakış açılarının ortak kavramlar üzerinde toplandıklarının analizi niteliğindedir.

Ek A., Ek B. ve Ek C.'de örneği gösterilen anket formlarında her gruba benzer sorular yöneltilmiştir. Bu sorularda elde edilmesi amaçlanan; çocukların sosyal aktivitelerinin, ebeveynlerin mekansal tercihlerini belirleyen parametrelerin ve çocuğun sosyal ve kültürel mekanlarla ilgisinin neler olduğuna dair niteliksel verilerin elde edilmesidir.

8.3.2. Verilerin Analizi

Üç farklı örneklem modeliyle yapılan anketler sonucu, çocuğun gelişimini ve mekansal tercihlerini uzun vadeli dönemde değerlendiren farklı kişilerin görüşleri alınmıştır. Görüşme yapılan kişi sayısı üzerinden frekans belirtilerek cevaplar kodlanmıştır. Bu anlamda frekans sayısı belirtilen parametrenin ya da kişilerin sayısıdır. Elde edilen bu veriler, tezin kavramsal altyapısını oluşturan bilgilerle birlikte değerlendirilmiş ve analiz edilmiştir. Çocukların aktiviteleri, gelişim dönemlerindeki ihtiyaçlarıyla karşılaştırılmış ve mekansal tercihlerin neler olduğu incelenmiştir. Anket yapılan aynı örneklem grubu içindeki bireylerin tercihlerindeki benzerlikler ortaya konmuş ve elde edilen verilerle ortak bir sonuç çıkarılmıştır. Bu çıkarım sırasında grupların mesleki altyapıları ve çocuğa bakış açıları ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

8.4. Anket Sonuçlarının Değerlendirilmesi

Çalışma kapsamında görüşülen kişilerin çocuklarına ait yaş dağılımı 0-6 yaş için f:3, 6-12 yaş için f:17 ve 12 yaştan büyük çocuklar için f:5'tir. On iki yaşından büyük çocukların gelişim özellikleri geçmişe dönülerek verilen yanıtlarla değerlendirilmiştir.

Yapılan anketler kapsamında çocukların ilgi alanları ve sosyal aktiviteleri incelenmiştir. Ortaya çıkan sonuçlar göstermektedir ki, çocuklar ilköğretim yaşlarında en fazla tiyatro ve sinema gibi görsel seyirlerden ve çeşitli spor aktivitelerinden hoşlanmaktadırlar. Grupların değerlendirmeleri arasında belirgin ve ayırt edici

özelliği olan bir fark görülmemiştir. Neredeyse tüm çocuklar benzer aktivite ve ilgi alanlarına sahiptir. Çalışma kapsamında ele alınan diğer gelişim özellikleri de gruplar arasında fark göstermemiştir. Spor (f:12), gelişim dönemlerinde aileler tarafından çocuğun yönlendirilmesi ile yapılmaktadır. Bunun en önemli nedeni fiziksel gelişimin ilköğretim yaşlarında en hızlı dönemde olması ve çocuğun sağlıklı bir vücuda sahip olmasının amaçlanmasıdır. Spor aktivitelerinin tercih edilmesinin bir diğer sebebi ise yaşlılarıyla birlikte mücadele etmesinin çocuğa güven duygusunu vermesi ve yarış sonunda başarıma güdüsünün harekete geçirilmesi olduğu görülmüştür (f:10). Tercih edilen spor dallarından ilk ikisi yüzme ve basketbol oynamaktır (f:9). Gelişen teknoloji ve günümüzün bilgisayar çağı olarak adlandırılması artık küçük yaşlarda çocukları da bu döneme ilave etmiştir. Okul öncesi ve ilköğretim çocuklarının bilgisayar oyunları ile çok vakit geçirdikleri de ortaya çıkan sonuçlardan biridir.(f:9) Üç grubun verdiği yanıtlardaki ortak aktivite, okullarda düzenlenen atölye ve el işi çalışmaları olmuştur. (f:4)

Yapılan araştırma kapsamında ailelerin, çocuklarını okul sonrası boş zamanlarda götürdükleri yerler araştırılmıştır. Verilen yanıtlarda tiyatro (f:13), sinema (f:13), müze (f:5) gibi kültürel mekanlarla birlikte, son zamanlarda amacı genişleyen ve eğlence merkezlerine dönüşen alışveriş merkezlerinin de (f:7) sıkça tercih edilen mekanlar olduğu görülmektedir. Bununla birlikte yüzme, buz pateni, basketbol, bowling gibi spor aktivitelerinin gerçekleştiği merkezlerin de (f:5) tercih edilen yerler olduğu görülmektedir. Kapalı mekanların dışında piknik alanları (f:2), parklar ve bahçeler (f:5), ormanlıklar (f:1), doğanın deneyimlenebildiği alanlar da (f:1), çocukların rahatça hareket edebilmeleri için gidilen yerler arasındadır. Bunlarla birlikte tarihi mekanlar (f:1), sergi alanları (f:4), konser (f:2), arkadaş ve akraba ziyaretleri (f:1) ve resim kursu da (f:1) boş zamanlarında çocukların götürüldüğü mekanlardır.

Ailelerce, çocuklarını götürdükleri sosyal ve kültürel mekanlardan beklenen ve amaçlanan ortak düşünce; çocukların bu mekanlarda yaşlılarıyla bir araya gelerek sosyalleşmelerini sağlamak (f:7), onların boş vakitlerini eğlenerek geçirmesine olanak vermek (f:7), oyun oynayarak kültürel etkinliklerde bulunmalarını sağlamak (f:4), bireysel tercihlerini gerçekleştirebilmelerini sağlamak (f:10), eğitici olması (f:5) ve ulaşımının kolay olması (f:2) olarak sıralanabilir. Yani çocuğun sosyal

gelişimine katkıda bulunmak ve fiziksel gelişimini de desteklemek ortak amaç olarak algılanmaktadır. Buna ek olarak doğal ortamların (f.1) çocukları dinlendirmesi ve onlara açık oyun mekanları oluşturması yönüyle boş vakitlerin geçirildiği güvenli yerler olduğu görülmektedir.

Görüşme yapılan kişilere çocuklarını sosyal ve kültürel mekanlara götürmeye başladıkları dönem sorulduğunda okul öncesi (f.20) ve okula başladıktan sonra (f.5) olmak üzere iki farklı dönem bulunmuştur. Okul öncesi dönem, farklı yaş gruplarına göre; iki yaşından itibaren (f.8), üç yaşından itibaren (f.4) ve dört yaşından itibaren (f.3) olan süre içinde değerlendirilebilir.

Çocukların sosyal ve kültürel mekanları ziyaret etme sıklığı örneklem genelinde ele alınarak değerlendirilmiştir. Tiyatroya gitme sıklığı; f.5'lik bir bölüm için ayda birden çok, f.12'lik bir bölüm için ayda bir, f.4'lük bir bölüm için yılda birden çok ve f.2'lik bir bölüm için çok nadir gerçekleşen bir aktivite olduğu görülmüştür. F.2'lik bir bölüm ise tiyatroya daha önce hiç gitmemiştir. Müze gezileri için aynı şekilde bir değerlendirme yapıldığında; f.1'lik'lik grup ayda bir, f.10'luk grup yılda birden çok, f.10'luk grup yılda bir, f.1'lik grup çok nadir bu mekanlara gitmektedir. F.3'lük grup ise daha önce çocuğuyla birlikte hiç müze ziyaretinde bulunmadıklarını belirtmiştir. Sergi mekanları içinse kullanım yoğunluğunun müze ve tiyatroya göre çok daha az olduğu görülmektedir. Buna göre; ailelerin f.3'lük bölümü ayda bir sergi mekanlarını ziyaret ettiklerini belirtmiştir. Ailelerin f.5'lik bölümü yılda birden çok, f.6'sı yılda bir, f.8'i çok nadir sergi mekanlarına gittiklerini ve f.2'si ise sergi mekanlarına hiç gitmediklerini belirtmişlerdir. Hayvanat bahçelerine yapılan gezilerin, ailelerin f.3'ü tarafından yılda birden çok, f.13'ü tarafından yılda bir ve f.7'si tarafından çok nadir olduğu görülmektedir. Botanik park tanımı çerçevesinde ülkemizde örneği az bulunduğu ve bu örneklerin genellikle çocuklara yönelik özelleşmiş olmadığından; bu tanıma ormanlık yeşil alanları ve doğal ortam bulunduran açık park alanları da dahil edilmiştir. Ailelerin f.2'si söz konusu alanlara ayda bir, f.7'si yılda birden çok, f.5'i yılda bir, f.10'u nadiren gittiklerini belirtmiştir. Bu mekanların dışında sinemaların da (f.8) sıklıkla gidilen alanlar olduğu görülmektedir.

Araştırmanın bir bölümünde çocuğun gittiği okulun sunduğu gezi olanakları incelenmiştir. Okullar genellikle ders kapsamında işlenen konularla eşzamanlı olarak tarihi mekanlara (f.11) geziler düzenlemektedir. Bunun yanı sıra kitap fuarları (f.2), müze (f.18) ve Tatilya (f.5) gibi eğlence parklarına da (f.8) gezi düzenlendiği görülmüştür. Ortaya çıkan sonuçlarda ilgi çekici bir örnek olarak, okul öncesi eğitim merkezlerinden birinin düzenlediği geziler göze çarpmaktadır. Okul öncesi eğitim merkezi olarak çocuğun çevresini tanınması ve sosyalleşmesini amaç edinen kurumlar (f.2); itfaiye merkezi, manav, çiçekçi, polis merkezi, otel gibi mekanlara geziler düzenlemektedir. Bu gezilerin amacı, çocuğun çevresi hakkında bilgi toplaması ve bu süreci görerek yaşaması olarak değerlendirilebilir. Çarpıcı bir örnek olduğu için okul öncesi eğitim merkezleri kapsamında incelenebilecek bir alan oluşturur. Bu mekanların yanı sıra okullar; tiyatro (f.2), hayvanat bahçesi (f.8), piknik ve park alanları (f.7), fabrika (f.2), sinema (f.3) ve spor alanlarına da (f.1) geziler düzenlemektedir.

Üçüncü örneklem modeliyle yapılan çalışmada çocuğun anaokulu eğitimi alması ve bu dönemin çocuğun gelişimine katkısı sorgulanmıştır. Bu soruya verilen ortak yanıt, çocuğun el becerilerinin geliştiği (f.6) ve çevresiyle sağlıklı ilişki kurmayı öğrenmesi (f.5) olduğudur.

Çocukların gittikleri mekanlar içindeki tercihleri incelendiğinde ise tiyatronun (f.12) ilgi çekici bir aktivite alanı olduğu ve çocuklar tarafından çok sevildiği görülmektedir. Müze mekanları (f.8) için değerlendirme iki farklı uçta olmaktadır. Müzelerin sergiledikleriyle çocukların ilgisini çeken fakat dokunma yasağı olduğu için sürekli ikaz alınan yerler olduğu görülmektedir. Tarihi mekanlar da (f.6) geçmiş yaşantılardan örnekler verdiği ve hayal gücünü desteklediği için çocuklar tarafından sevilen yerlerdir. Bunlarla birlikte oyun içeren mekanlar (f.16), bilim müzeleri (f.8), spor etkinlikleri de (f.3) çocuklar tarafından tercih edilen mekanlardır.

Çocukların mekansal davranışları her örneklem grubunun cevap verdiği ortak sorulardan biridir. Buna göre çocuklar bulundukları mekanlarda belirtilen sınırlar içinde hareket etmektedirler (f.19). Dokunmayı amaçlayan müzelerde, çocuklara hareket özgürlüğü sağlandığı için sınırlar geniştir. Fakat tiyatrodaki çocuk herkesle birlikte sessiz olmayı ve oyunu seyretmeyi öğrenir. Mekan içinde belirtilen sınırlar

asında çocuklara davranış kurallarını da öğreten işaretlerdir. Yetişkinlerle bir arada ziyaret edilen sosyal ve kültürel mekanlarda çocukların tıpkı büyükler gibi hareket ettiği de (f.8) ortaya çıkan sonuçlardan biridir.

Sonuç olarak bu mekanlara yapılan gezilerin, çocuk üzerinde oluşturduğu fiziksel, sosyal ve algısal etkiler araştırılmıştır. Çocuğun fiziksel gelişimi (f.8) spor mekanlarıyla örtüşmektedir ve bu mekanların çocuğun hareketlerini zarar görmeden gerçekleştirebilmesi beklenmektedir. Verilen ortak yanıtlarda da belirtildiği gibi sosyal ve kültürel mekanların çocuğun sosyal, duygusal ve algısal gelişimini desteklediği görülmektedir. Bu mekanlar, çocuğun ifade yetisini ve kendine güvenini desteklediği (f.9), dış dünya hakkında görerek yaşayarak bilgi sahibi olmasını sağladığı (f.7), mutlu olduğu (f.17), heyecanlandığı (f.9), hayal gücünü geliştirdiği (f.6) ve davranışlarını düzelttiği, bir arada yaşamayı öğrendiği (f.4) yerler oldukları için çocuk gelişimine katkı sağlamaktadır.

8. TARTIŞMA VE SONUÇLAR

Tez kapsamında ele alınan sosyal ve kültürel mekanlar, çocuk gelişiminin her evresinde öğretici ve yönlendirici içerikler sunmaktadır. Bu nedenle, sözü edilen mekanlar barındırdıkları öğelerle çocukların gelişimlerine olumlu etkileri olan yerlerdir.

Araştırma kapsamında okul öncesi dönemde olan çocuklar için değerlendirme yapılmıştır. Bu nedenle ortaya çıkan sonuçlar 3-6 yaş arası çocuklar hakkında görüş sağlayacak veriler içermektedir. Ancak, okulla birlikte nitel ve nicel kavramların öğrenilmesi; matematik, mekanik, teknoloji gibi alanlara çocuğu yönlendirmektedir. Farklı yaş gruplarının hareket çeşitliliği, beğenileri ve beklentileri de farklı olduğu için mekanların tercih edilme oranları ve mekansal hareketler de çeşitlilik gösterecektir. Örneğin bir çocuğun üç yaşında gittiği müzeden aldıkları ile sekiz yaşında aynı mekandan kazandığı bilgi farklı olacaktır. Bu nedenle çocukluk dönemini de farklı yaş grupları içinde ayrıca incelenebilir.

Anket çalışması sonucunda görüldüğü gibi okul öncesi dönemde çocukların mekansal tercihleri genellikle oyun ve spor aktivitelerini içeren mekanlara olmaktadır. Bunun en önemli sebeplerinden biri ebeveynlerin çocukları bu mekanlara yönlendirmesidir. Temel eğitim başladıktan sonra, beş – altı yaşından itibaren çocuklar çevrelerine daha çok dikkat etmekte, öğretici verileri daha net algılamaktadırlar. Bu nedenle müze, tiyatro, sergi gibi mekanlar bu yaş dönemlerinde daha etkili olabilmektedir. Yapılan anket çalışmasında da aynı sonuçlar izlenmektedir.

Sosyal ve kültürel mekanlar çocuklar için çok çeşitli konularda bilgi sağladığı için ilgi çekici yerlerdir. Bu mekanların düzenlenişi ve kurgusu da çocukların beklediği yönde gelişmelidir. Tezin kavramsal altyapısında ve yapılan anket çalışmasında da görüldüğü gibi çocuklar dokunmak, keşfetmek, yeni kavramlar

öğrenmek ve eğlenmek isterler. Bu nedenle mekan içinde kullanılan malzemelerin ve gösterilmek istenen her ne ise aktarılma şekli önem kazanmaktadır. Yalnızca görmek değil, her duyuya yönelik farklı sergileme biçimleri kullanılmalıdır.

Çocukların çok detaylı ve neden – sonuç ilişkisi içinde düşünmeleri, onlar için tasarlanacak mekanların incelikli ve deneyimsel olmasını gerektirmektedir. Mekanın barındırdığı içerik, eğlendirici olmalı ve çocuğun özgürce hareket etmesini destekleyen bir kurguda olmalıdır. Mekan eğlendirici olmanın yanında çocuğun hareket çeşitliliğine göre güvenliği de sağlamalıdır. Sosyal ve kültürel mekanlar çocuklar için çok yönlü hareket imkanı sağlamalı ve bu oluşum çocuğun fiziksel gelişimi, yetisi ve istekleri doğrultusunda ele alınmalıdır.

Mekanlar içerdikleri sürprizlerle çocuğun belleğinde yer etmeli ve çocuk orada bulunmaktan mutlu olmalıdır. Çocuğun her an öğrenme eylemi içinde bulunduğu unutulmamalıdır. Bu nedenle mümkün olduğu kadar çok uyarıcıya sahip çevreler tasarlanmalıdır.

Mekanın içerdiği kavramsal altyapının yanı sıra fiziksel yapılanması da çocuk boyutunda düşünülmeli ve ele alınmalıdır. Örneğin gösterilmek istenenler çocuğun göz seviyesinde düzenlenmelidir. Bu anlamda ergonomik özellikler ve çeşitli boyutlar bilinerek tasarım kararları alınmalıdır.

Mekan kent içinde kolayca ulaşılabilirdiği gibi kendi başına da barındırdığı alt birimler kolayca okunabilmeli, bu birimlere ulaşım rahatça sağlanmalıdır. Örneğin tuvalet ve yeme-içme mekanları, sirkülasyon aksı içinde yeterli ulaşım mesafesinde tasarlanmalıdır. Mekanların dış kabuk tasarımı da ilgi çekici hale getirilmeli ve özel mekanlar olduğu duygusu verilmelidir. Mekan içindeki oryantasyon ve kurgu güçlü olmalı, çocuğun ilgisini çekmeli, içinde sergilenen ya da barındırdığı kavramları destekleyen nitelikte yapılanmalıdır.

Mekanlara ait tasarım kriterleri genel yaklaşımlarla ele alındığında; örneğin tiyatrolarda, çocukların oturma düzeni ve görüş alanları, çocuk boyutunda düşünülmeli, ara mekanlarda kaybolmayacak bir süreklilik sağlanmalıdır. Müzeler, geleneksel sergileme anlayışı dışına çıkmalı ve çocuğa deneyimleme, görme ve uygulama olanağı sunmalıdır. Sergiler, çocuklar için görüş mesafesinin uygun olduğu, çeşitli görsel sergileme imkanları da kullanılarak ilgi çekici yerler olarak düzenlenmelidir. Hayvanat bahçeleri ve botanik parklar, çocukların doğal ortamlarla karşılaştıkları mekanlardır. Bu mekanlarda sergileme düzeni çocuk ölçeğinde olmalı, çocuğun tüm duyularına hitap eden içerikler bulundurmamalıdır.

Özetle, çocuğa ait çeşitli özellikler ışığında sosyal ve kültürel mekanların tasarım kriterleri şu şekilde ortaya konabilir.

- Sosyal ve kültürel mekanlar; çocuğun keşfetme, hayal kurma isteğine cevap veren aktardıklarını oyun merkezli yapılandıran eğitici çevreler olmalıdır.
- Çocuğun etkili öğrenmesi tüm duyularını çalıştırarak meydana gelir. Bu nedenle çocuk için tasarlanacak mekanlar etkili öğrenme metotları ve çocuğun hareket çeşitliliği göz önünde bulundurularak tasarlanmalıdır.
- Çocuğun fiziksel yetisi gelişme dönemlerinde çeşitli aşamalardan geçerek gelişir. Fiziksel çevre, çocuğa hareket özgürlüğü tanınmasının yanı sıra can güvenliğini de sağlamalıdır. Donatıların yerleştirilmesi, mekanın açık ve net olması ve kullanılan malzemelerin niteliği güvenli mekanlar oluşturmamalıdır.
- Farklı yaşlarda çocuk ölçeği tasarım aşamasında önemli bir veridir. Bu nedenle görüş alanı, hareket yetisi gibi çocuğa ait fizyolojik ve ergonomik özellikler de mekan tasarımında göz önünde bulundurulmalıdır.
- Çocuğun çevresine dair bilgi edinme süreci deneyimleriyle oldukça yakın ilişkilidir. Sosyal ve kültürel mekanlar, deneyimsel mekanlar olmalıdır. Dokunmak, işitmek hatta tat almak gibi duyulara ilişkin özellikler mekan kurgusunda ve mekanın aktardıklarıyla birlikte değerlendirilmelidir.
- Sosyal ve kültürel mekanlar çocuğun sürekli kullanabileceği, belirli periyotlarla ziyaret edebileceği yerler olmalıdır. Bu nedenle mekan sürekli değişebilen, yenilenebilen iç mekan ve dış kabuk tasarımına olanak sağlamamalıdır.

Çocuklar küçük yaşlardan itibaren çevreleriyle ilişki içindedirler ve gördüklerini hızla öğrenirler. Bu nedenle, onlara kazandırılmak istenen olumlu kişilik özellikleri erken yaşlardan itibaren yönlendirme ve teşvik etmeyle gerçekleşecektir. Sosyal ve kültürel mekanlar da, sağlıklı yetişkinler oluşturmak için gerekli alt yapıyı barındıran mekanlardır. Önemli olan, çocuğun kullandığı diğer tüm mekanlar gibi, bu mekanların da çocuk gözüyle tasarlanması ve oyun, bilgi ve güvenliği bir arada sunabilmesidir.

Sosyal ve kültürel mekanların çocuk üzerindeki etkilerini ortaya koymak için yapılan bu çalışma, yapılabilecek farklı çalışmalara yönelmeler gösterebilir. Anket çalışmasında görüldüğü gibi alışveriş merkezleri artık sosyal hayat içinde farklı alanlara ev sahipliği yapmaktadır. Bu mekanlar çocuklar için de ilgi çekici ve boş zamanlarda tercih edilen yerlerdir. Alışveriş merkezlerinin barındırdığı eylemler ve çocukla ilişkisi farklı bir araştırma konusu olabilir. Bunun yanı sıra tasarım eyleminde katılımcıların çocuklar olması üzerine de farklı bir araştırma yapılabilir. Sosyal ve kültürel mekanları da kapsayan kent ölçeği çocukla birlikte ele alınabilir. Kentin sahip olduğu niteliklerle ne kadar çocuk için tasarlandığını sorgulayan bir araştırma ilgi çekici olabilir.

KAYNAKLAR

Anon., 2003, Türk Dil Kurumu Güncel Sözlük, www.tdk.gov.tr

Anon., 2003, Milli Eğitim Bakanlığı Sayısal Veriler, www.meb.gov.tr

Anon., 2003, International Council of Museum, www.icom.org

Akarsu, F., 1984, “Piaget’e Göre Çocukta Mekan Kavramının Gelişimi”, Mimarlık, 9, s:31-33.

Altan, İ., 1989, Mimarlıkta Mekan Kavramı, Yıldız Bülteni, s:1.

Amabile, T. M., 1983, The Social Psychology of Creativity, Springer – Verlag, New York, U.S.A.

Ataç, F., 1991, İnsan Yaşamında Psikolojik Gelişim, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul

Aydınlı, S., 1986, Mekansal Değerlendirmede Algısal Yargılara Dayalı Bir Model, İ.T.Ü., Mimarlık Fakültesi, Doktora Tezi, İstanbul

Aydınlı, S., 1993, Mimarlıkta Estetik Değerler, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul

Baltacıoğlu, I. H., 1944, Öğretmen, Yeni Adam Yayınları, İstanbul

Barker, R., 1968, Ecological Psychology, Stanford University Press, Stanford

Bechtel, R.B., 1977, Enclosing Behavior, Dowden-Hutchinson and Ross, Pa.

Bektaş, C., 1993, “İlköğretim Yapıları/Kentlileşmenin Özerkleri/Toplum Odakları”, 21. Yüzyıla Doğru Eğitim Yapıları Sempozyumu: Politikalar – Planlama – Tasarım”, Y.T.Ü., Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul

- Brebner, J.**, 1982, *Environmental Psychology in Building Design*, London:Applied Science
- Burke, P.**, 1994, *Tarih ve Toplumsal Kuram*, Çeviren Mete Tunçay, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul
- Canter, D.**, 1974, *Psychology for Architects*, London:Applied Science
- Cratty, B.**, 1968, *Psychology and Physical Activity*, Englewoods Cliffs, N.J.
- Cüceloğlu, D.**, 2002, *İnsan ve Davranışı: Psikolojinin Temel Kavramları*, Remzi Kitabevi, 11. Basım, İstanbul
- Çakır, H.**, 1997, *Çocukların Algılamasında Etkili Olan Mimari Parametrelerin Belirlenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü., Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- Çelik, V.**, 1993, “Okul Kültürü ve Eğitim Planlaması”, Y.T.Ü., Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul
- Dönmezer, S.**, 1984, *Sosyoloji*, Savaş Yayınları, Ankara
- Erikson, E.H.**, 1963, *Childhood and Society*, Norton, N.Y.
- Erkut, G.**, 1997, *Social Relations in İstanbul’s Planned Residential Areas, Culture and Space in the Home Environment*, Globus Dünya Basımevi, İstanbul
- Ekşi, A.**, 1990, “Çağdaş Bir Toplumda Kişilik Gelişimi”, *Yaratıcı toplum Yolunda Çağdaş Eğitim, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Yayınları 1*, Cem Yayınevi, İstanbul
- Eysenck, H. J.**, 1996, *The Measurement of Creativity, Dimensions of Creativity*, pp.199-242, Ed. Boden M.A., The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, U.S.A.
- Fichter, J.**, 1994, *Sosyoloji Nedir*, Atilla Kitabevi, Ankara

- Fişek, G. O.,** 1982, Psychopathology and The Family: A Family Systems Theory Analysis, Indiana University Turkish Studies 3, USA
- Friedling, H., Auer, X.,** 1961, Mensch Farbe Raum, Callwey, Verlag, Münih
- Goleman, D.,** 1996, Duygusal Zeka, Varlık Yayınları, İstanbul
- Goode, W. J.,** 1964, The Family, Prentice Hall, New Jersey
- Gür, Ş. Ö.,** 1996, Mekan Örgütlenmesi, Gür Yayıncılık, Trabzon
- Gür, Ş. Ö., Zorlu, T.,** 2002, Çocuk Mekanları, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul
- Kağıtçıbaşı, Ç.,** 1982, Sex Roles, Family and Community in Turkey, Indiana University Turkish Studies 3, USA
- Kahvecioğlu, N. P.,** 2001, Mimari Tasarım Eğitiminde Bilgi ve Yaratıcılık Etkileşimi, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Doktora Tezi, İstanbul
- Kıran, A.,** 1986, Rengin Psikolojik Etkileri Üzerine Bir Araştırma, Doktora tezi, Y.T.Ü., Mimarlık Fakültesi, İstanbul
- Koç, F.,** 1999, Çocuk ve Mekan, Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü., Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- Köknel, Ö.,** 1993, Davranış Bilimleri (Ruh Bilim), İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları, İstanbul
- Kuntay, O., Gültekin, N. T.,** 1993, “İlk ve Orta Öğretimde Eğitim Yapılarının Programlanması ve Eğitim Sisteminin Önceliği, Etkinliği”, Y.T.Ü., Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul
- Lang, J.,**1984, Fundamental Processes of Human Behavior, Creating Architectural Theory, Van Nostrand Reinhold
- Lang, J.,** 1994, Urban design, The American Experience, Van Nostrand Reinhold, New York

Maslow, A., 1968, Towards a Psychology of Being, Litton Ed., N.Y.

Moore, R., 1994, Help Children Learn, www.naturalelearning.org

Mouritsen, F., 2003, Child Culture - Play Culture, www.hum.sdu.dk/projekter/ipfu/ipfu-dk/online-artikler/mouritsen-culture.pdf

Neyzi, O., 1993, Pediatri 1. Cilt, Nobel Kitabevi, 2. Basım, İstanbul

Nutku, Ö., 1998, “Oyun, Çocuk, Tiyatro”, Özgür Yayınları, İstanbul

Olson, E. A., 1982, Duofocal Family Structure and an Alternative Model of Husband-Wife Relationships, Indiana University Turkish Studies 3, USA

Ozil, Ş., 1990, “Eğitimde Öğrenci Boyutu”, Yaratıcı Toplum Yolunda Çağdaş Eğitim, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Yayınları 1, Cem Yayınevi, İstanbul

Öz, İ., 1997, Çocuk Olmak: Çocuğun Gelişim Dönemleri, Kök Yayıncılık, 2. Basım, İstanbul

Özgüven, M., 1996, Toplum Bilimlerine Giriş, Ekin Kitapevi, Bursa

Özüekren, A. Y., 1982, Çağdaş Temel Eğitim Yapılarında Eğitsel Mekan Düzenlemelerine Veri Oluşturmak Üzere Donatı Öğelerinin Kullanıcı Konforu Açısından Tasarımında Kullanılabilecek Bir Yöntem, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Doktora Tezi, İstanbul

Piaget, J., Inhelder, B., 1967, The Child Conception of Space, The Norton Library, New York

Simonton, D. K., 1997, Historiometric Studies of Creative Genius, The Creativity Research Book, Vol.1, Ed. Runco, M.A., Hampton Press, Cresskile, New Jersey, U.S.A.

- Şener, E. A.,** 2001, Okul Öncesi Çocuk Eğitim Merkezleri İçin Değişebilir / Dönüşebilir / Esnek Bir “Fiziksel Çevre Modeli”, İ.T.Ü.Mimarlık Fakültesi, Doktora Tezi, İstanbul
- Tolan, B.,** 1983, Toplum Bilimlerine Giriş, Savaş Yayınları, Ankara
- Tos, F.,** 2001, Çocuğun Gelişiminde Okul Öncesi Eğitim, Kariyer Yayıncılık, İstanbul
- Ünlü, A.,** 1998, Çevresel Tasarımda İlk Kavramlar, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul
- Ünlü, A., Çakır, H.,** 2002, A Study on Perception of Primary School Children in Home Environment, Journal of Architectural and Planning Research 19:3, Autumn
- Wicker, A.W.,** 1979, An Introduction to Ecological Psychology, Brooks and Cole Monterey, California
- Yavuzer, H.,** 2003, Eğitim ve Gelişim Özellikleriyle Okul Çağı Çocuğu, Remzi Kitabevi, 9. Basım, İstanbul
- Yavuzer, H.,** 1988, Çocuk psikolojisi, Altın Kitaplar, İstanbul
- Yavuzer, H.,** 1995, Anne-Baba ve Çocuk, Remzi Kitabevi, İstanbul
- Yürekli, İ.,** 2003, Mimari Tasarım Eğitiminde Oyun, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Doktora Tezi, İstanbul

EK A.

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**KÜLTÜREL VE SOSYAL MEKANLARIN
ÇOCUK GELİŞİMİNE ETKİLERİ**

İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi öğretim elemanlarıyla yapılan anket çalışması

Kişisel Bilgiler;

ANKET YAPILAN KİŞİNİN	
Adı Soyadı	
Anketin Yapılma Tarihi	

ÇOCUĞUNUZUN	
Adı Soyadı	
Yaşı	
İlgi Alanları	
Sosyal Aktiviteleri	

ANKET SORULARI

1. Çocuğunuzu okul sonrası boş zamanlarında nerelere götürmeyi tercih ediyorsunuz?
2. Bu mekanları tercih etme sebebiniz nedir?
3. Çocuğunuzu kaç yaşından itibaren bu mekanlara götürdünüz?

4. Çocuğunuzun aşağıdaki mekanları ziyaret etme sıklığı nedir?

	Ayda birden çok	Ayda bir	Yılda birden çok	Yılda bir	Çok nadir	Hiç gitmedik
TİYATRO						
MÜZE						
RESİM SERGİSİ						
HAYVANAT BAHÇESİ						
BOTANİK PARK						
Diğer→						

5. Çocuğunuzun gittiği okulun sunduğu geziler hangi mekanlara yapılıyor?

6. Kültürel ve sosyal amaçlı mekanların, çocuğunuz üzerinde oluşturduğu etkileri (sosyal, duygusal, fiziksel) değerlendirebilir misiniz?

7. Çocuğunuz bu mekanlar içinde öncelikli tercihleri hangileri? Neden?

8. Çocuğunuz bu mekanlar içinde mekana özel hareket ve davranış şekilleri gösteriyorlar mı?

9. Bu mekanlara yapılan geziler sonucu çocuğunuzda gördüğünüz gelişim özellikleri nelerdir? Bu mekanlar çocuğunuzun gelişimini nasıl etkiliyor?

10. Çocuğunuzun hareket ve isteklerini de göz önünde bulundurarak, bu mekanların tasarım ilkeleri neler olmalıdır?

EK B.

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**KÜLTÜREL VE SOSYAL MEKANLARIN
ÇOCUK GELİŞİMİNE ETKİLERİ**

İlköğretim okulu öğretmenleriyle yapılan anket çalışması

Kişisel Bilgiler;

ANKET YAPILAN KİŞİNİN	
Adı Soyadı	
Anketin Yapılma Tarihi	

ÇOCUĞUNUZUN	
Adı Soyadı	
Yaşı	
İlgi Alanları	
Sosyal Aktiviteleri	

ANKET SORULARI

1. Çocuğunuzu okul sonrası boş zamanlarında nerelere götürmeyi tercih ediyorsunuz?
2. Bu mekanları tercih etme sebebiniz nedir?
3. Çocuğunuzu kaç yaşından itibaren bu mekanlara götürdünüz?
4. Çocuğunuzun aşağıdaki mekanları ziyaret etme sıklığı nedir?

	Ayda birden çok	Ayda bir	Yılda birden çok	Yılda bir	Çok nadir	Hiç gitmedik
TIYATRO						
MÜZE						
RESİM SERGİSİ						
HAYVANAT BAHÇESİ						
BOTANİK PARK						
Diğer→						

5. Çocuğunuzun gittiği okulun sunduğu geziler hangi mekanlara yapılıyor?

6. Kültürel ve sosyal amaçlı mekanların, çocuğunuz / öğrencileriniz üzerinde oluşturduğu etkileri (sosyal, duygusal, fiziksel) değerlendirebilir misiniz?

7. Çocuğunuzun / öğrencilerinizin bu mekanlar içinde öncelikli tercihleri hangileri?
Neden?

8. Çocuğunuz / öğrencileriniz bu mekanlar içinde mekana özel hareket ve davranış şekilleri gösteriyorlar mı?

EK C.

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**KÜLTÜREL VE SOSYAL MEKANLARIN
ÇOCUK GELİŞİMİNE ETKİLERİ**

3 – 12 yaş arası çocukların ebeveynleriyle yapılan anket çalışması

Kişisel Bilgiler;

ANKET YAPILAN KİŞİNİN	
Adı Soyadı	
Anketin Yapılma Tarihi	

ÇOCUĞUNUZUN	
Adı Soyadı	
Yaşı	
İlgi Alanları	
Sosyal Aktiviteleri	

ANKET SORULARI

1. Çocuğunuzu okul sonrası boş zamanlarında nerelere götürmeyi tercih ediyorsunuz?
2. Bu mekanları tercih etme sebebiniz nedir?
3. Çocuğunuzu kaç yaşından itibaren bu mekanlara götürdünüz?

4. Çocuğunuzun aşağıdaki mekanları ziyaret etme sıklığı nedir?

	Ayda birden çok	Ayda bir	Yılda birden çok	Yılda bir	Çok nadir	Hiç gitmedik
TIYATRO						
MÜZE						
RESİM SERGİSİ						
HAYVANAT BAHÇESİ						
BOTANİK PARK						
Diğer→						

5. Çocuğunuz anaokulu eğitimi aldı mı?

6. Anaokulu eğitimi aldıysa, bu dönemde çocuğunuzun fiziksel ve sosyal gelişiminde fark ettiğiniz değişiklikler nelerdir?

7. Çocuğunuzun gittiği okulun sunduğu geziler hangi mekanlara yapılıyor?

8. Çocuğunuzun bu mekanlar içinde öncelikli tercihleri, en sevdikleri hangileri?
Neden?

9. Çocuğunuz; gittiği müze, tiyatro gibi mekanlarda nasıl davranıyor, ilgisini nasıl gösteriyor?

10. Kültürel ve sosyal amaçlı mekanların, çocuğunuzun sosyal, duygusal, ve fiziksel gelişimine etkilerini değerlendirebilir misiniz?

ÖZGEÇMİŞ

Selen Yazıcı, Haziran 1980 İstanbul doğumludur. Lise öğrenimini Gürsoy Kolejinde tamamlamıştır. 1998 yılında girdiği İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesinde, Mimarlık Bölümünden 2002 yılında mezun olmuştur. Aynı sene yüksek lisans eğitimine İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimari Tasarım Bölümünde başlamıştır. Yüksek lisans eğitimi boyunca; deprem sonrası kullanılan geçici konutlar, geçmişten günümüze konut değişim süreçleri, gecekondü yerleşimleri ve oluşum nedenleri, ilköğretim okul bahçelerinin tasarım prensipleriyle ilgili çeşitli dersler kapsamında araştırmalarda bulunmuştur.

